

บทที่ 4

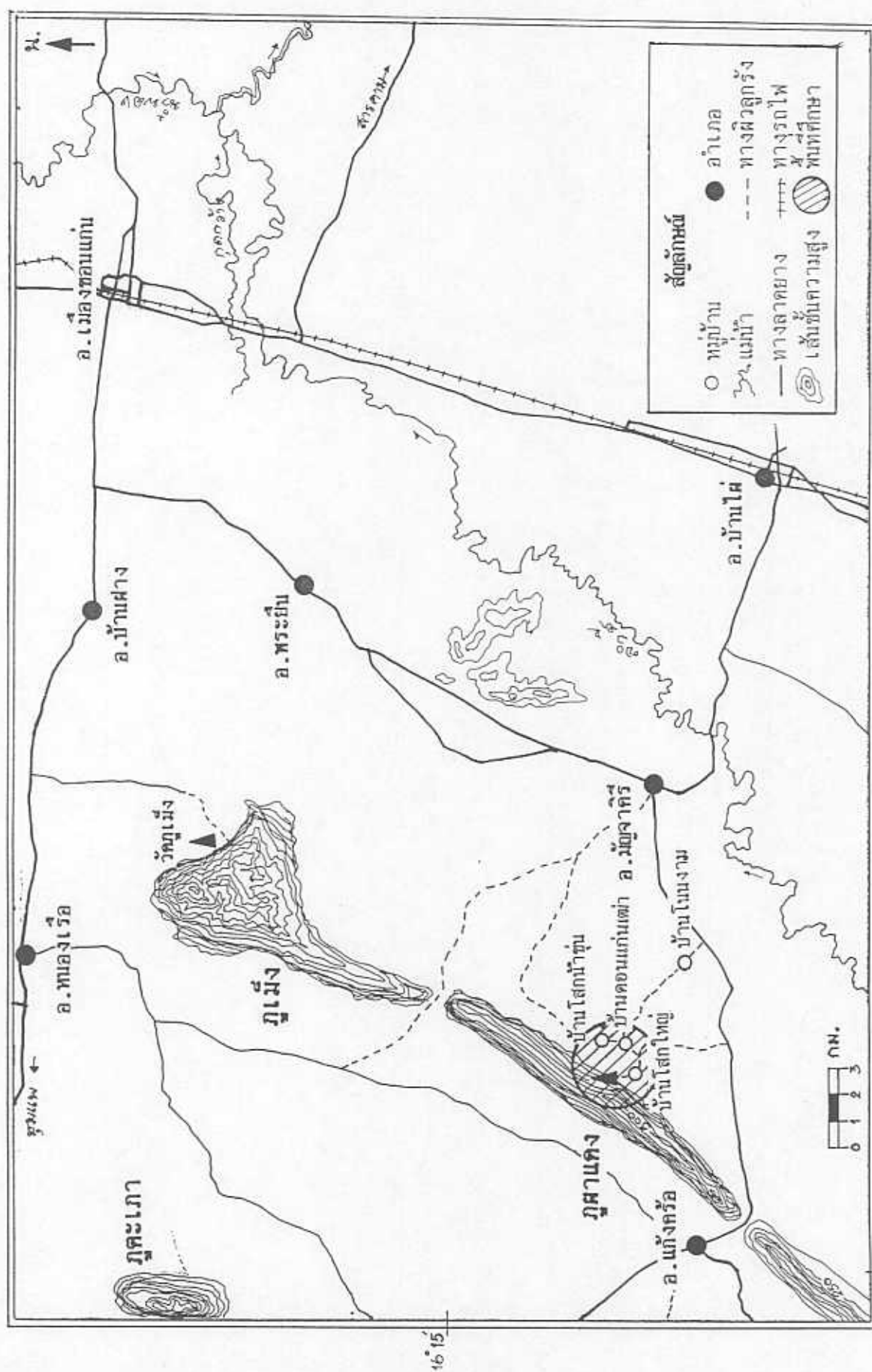
ผลการศึกษา

การศึกษาเรื่อง บทบาทของสถาบันศาสนาในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ กรณีศึกษาวัดอุดมคงคาคีรีเขต ตำบลนางาม อำเภอเมืองจัตุมะ จังหวัดขอนแก่น ได้แบ่งหัวข้อการเสนอผลการศึกษาออกเป็น 4 ส่วน คือ ส่วนที่ 1 ลักษณะทางกายภาพ ชีวภาพและความเป็นมาของป่าวัดอุดมคงคาคีรีเขต ส่วนที่ 2 เรื่องการดำเนินการจัดการทรัพยากรป่าไม้ของวัดอุดมคงคาคีรีเขต อันประกอบไปด้วยโครงสร้างการดำเนินงาน การจัดระเบียบ กฎเกณฑ์ขององค์กร กิจกรรมและการดำเนินงานและการวางแผนการใช้ประโยชน์ในพื้นที่ ส่วนที่ 3 บทบาทของผู้เข้าร่วมกิจกรรมในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ในวัดอุดมคงคาคีรีเขต และส่วนที่ 4 ความคิดเห็นของผู้มีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ในวัดอุดมคงคาคีรีเขต

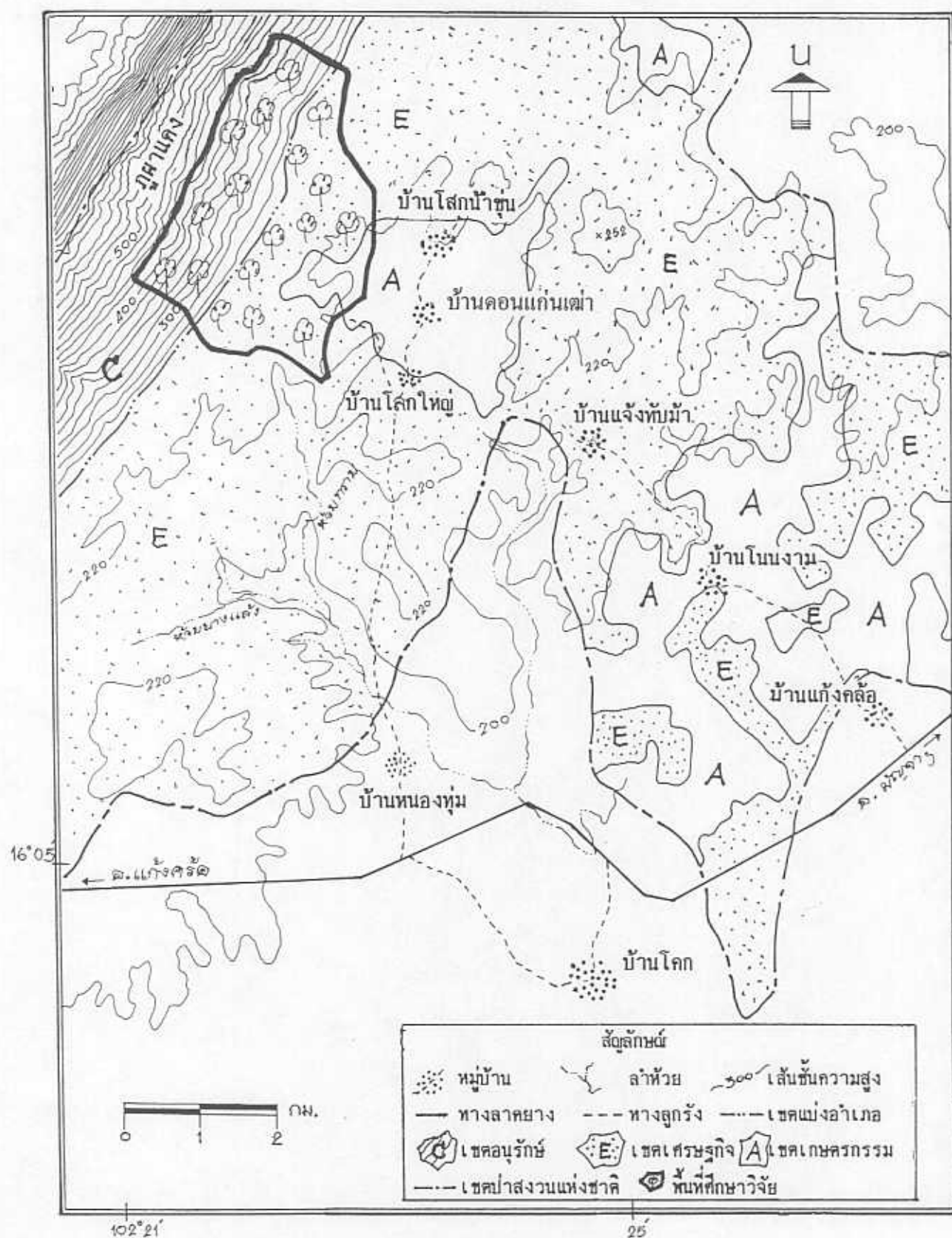
4.1 ลักษณะทางกายภาพ ชีวภาพและความเป็นมาของป่าวัดอุดมคงคาคีรีเขต

4.1.1 ลักษณะทางกายภาพและชีวภาพของวัดอุดมคงคาคีรีเขต

วัดอุดมคงคาคีรีเขตเป็นวัดที่มีชาวบ้าน 3 หมู่บ้านร่วมกันดูแลรักษา ได้แก่ บ้านโสกใหญ่ ตำบลโพธิ์ชัย อำเภอโคกโพธิ์ชัย จังหวัดขอนแก่น บ้านดอนแก้วและบ้านโสกน้ำขุ่น ตำบลนางาม อำเภอเมืองจัตุมะ จังหวัดขอนแก่น วัดนี้อยู่ห่างจากอำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ระยะทางประมาณ 60 กิโลเมตร ตามเส้นทางเมืองจัตุมะ-แก้งคร้อ โดยมีทางแยกเข้าสู่วัดระยะทางประมาณ 16 กิโลเมตร (ดูในแผนที่ภาพที่ 1) ที่ตั้งของวัดตั้งอยู่บริเวณเชิงภูผาแดงในเขตป่าสงวนแห่งชาติป่าโคกหลวงแปลงที่ 3 ภูผาแดง เป็นภูเขาที่มีระดับความสูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ 625 เมตร มีพื้นที่คาบเกี่ยวระหว่างเขตอนุรักษ์และเขตเศรษฐกิจ ตามการจำแนกของการแบ่งเขตของกรมป่าไม้ (ดูในแผนที่ภาพที่ 2) มีพื้นที่ของวัดทั้งหมด 500 ไร่ โดยมีอาณาเขตทิศเหนือจดป่าภูผาแดงด้านตะวันออก ทิศตะวันออกจดที่ดินของชาวบ้าน ทิศใต้จดไร่นาของชาวบ้าน ทิศตะวันตกจดป่าภูผาแดงทางตะวันออกเฉียงใต้ จากพื้นที่ทั้งหมด 500 ไร่ สามารถแบ่งพื้นที่การใช้ประโยชน์และแยกประเภทป่าของวัดได้ดังนี้คือ แบ่งเป็นพื้นที่สำหรับการใช้ประโยชน์สำหรับสิ่งก่อสร้างประมาณ 5 ไร่ พื้นที่แหล่งน้ำประมาณ 6 ไร่ พื้นที่ป่าเต็งรังประมาณ 400.25 ไร่ พื้นที่ป่าเบญจพรรณประมาณ 68.75 ไร่และป่ายูคาลิปตัสปลูกเพิ่มประมาณ 20 ไร่

ภาพที่ 1 แสดงที่ตั้งพื้นที่ศึกษาวิจัย ในเขตอำเภออมัญจาศิริ จังหวัดขอนแก่น

ภาพที่ 2 แสดงการแบ่งเขตพื้นที่และชั้นความสูงของที่ตั้งวัดวัดอุดมคงคาคีรีเขต
อำเภอเมืองจตุรพักตรพิมาน จังหวัดขอนแก่น

ปัจจุบันวัดอุดมคงคาคีรีเขต จึงเป็นวัดที่มีความอุดมสมบูรณ์ไปด้วยต้นไม้ยืนใหญ่ปะปนกัน สภาพพื้นที่สูงขึ้นไปทางด้านหลังเขาทิศตะวันตกบางส่วนเป็นลานหินกว้าง หินทราย (Sandstone) และดินทรายปนดินเหนียว (Sandy Clay Loam) สภาพป่าเป็นป่าหลายประเภท นอกจากนี้ยังมีไม้ที่ปลูกเพิ่มและไม้ที่ไม่มีคุณค่าทางเศรษฐกิจอีกหลายชนิด ได้แก่ ก่อ, กระบก, กะดัว, ชัม-เคือ, ช่อย, เขวา, คล้า, ศำพอกหลวง, แดง, ดินนก, มะค่าแต้, ตะเคียนทอง, ตะแบก, ตัวส้ม, ตัวขาว, เต็ง, ดับเต่าตัน, ดับเต่า, โนนโศลง, ปิ๊ป, ปอเรียด, เป้าใหญ่, พันชาติ, พลอง, เฟิร์น, มะพอก, มะม่วงป่า, มะค่าโมง, มะม่วงหัวแมงวัน, มะไฟป่า, มะกอกแก้ว, มะกั่ม, มะขาม, รัง, รัก, รักขาว, ล้าน, ล้านใบเล็ก, สาธร, ยางเหียง, เหมือด, หมากตูก, อ้อยช้าง, ไทร, คุ้ม, พะยอม, ตาขบป่า, ผักหวาน, ไข่บง, ยูคาลิปตัส, มะพร้าว, มะละกอ, มะขามเปรี้ยว, ฝรั่ง, ชมพู, ชุน, สะเดา, กระถินณรงค์, สัก, ผักหนาม, ผักแว่น, ผักกูดงอง, สะเฒม, ฟ้ายลายโจร, บอระเพ็ด, เปลือกประตู, ยุงกาฬี ส่วนสัตว์ที่อยู่ปัจจุบัน ได้แก่ งูเห่า, งูหลาม, กระรอก, กระแต, ตะกวด, ค่าง, ลิง, นก, หมู, จระเข้, ตะพาบน้ำ, เต่า, ไก่ป่า ฯลฯ จากความอุดมสมบูรณ์ของป่าดังกล่าวสามารถประเมินหาปริมาณของไม้ในวัด โดยสุ่มตัวอย่างจำนวน 13 แปลง คิดเป็น 2.5% ของพื้นที่ทั้งหมด พบว่า จากจำนวนพื้นที่ป่า 475 ไร่ มีเนื้อไม้คิดเป็นปริมาตรทั้งหมด 2989.25 ลูกบาศก์เมตร ส่วนป่ายูคาลิปตัส 20 ไร่ ไม่นำมาคิดปริมาตรไม้

จากสภาพความอุดมสมบูรณ์ของป่าและน้ำทำให้น้ำที่วัดเต็มไปด้วยพืชผัก เกาวัลย์ ไม้ยืนต้นหลายชนิด มีน้ำตลอดปี ทำให้นักชาวบ้านใกล้เคียงได้ใช้ประโยชน์จากป่าในการเก็บพืชอาหาร เช่น เห็ด ผักหวาน รวมทั้งได้นำน้ำจากวัดตลอดปี ซึ่งชาวบ้านเรียกว่า "ดุน" แปลว่า ที่ที่น้ำไหลอยู่ตลอดเวลา

4.1.2 ประวัติความเป็นมาของป่าวัดอุดมคงคาคีรีเขต

จากการศึกษาวิเคราะห์ประวัติความเป็นมาของวัดอุดมคงคาคีรีเขตโดยใช้การตั้งวัดเป็นเกณฑ์ สามารถแบ่งช่วงของพัฒนาการของป่าวัดออกเป็น 3 ยุคคือ

1) ยุคก่อนตั้งวัด (ก่อนปี พ.ศ.2492)

ในช่วงปี พ.ศ.2474 ชาวบ้านจากบ้านนาเช่า ตำบลนาเช่า อำเภอมัญจาคีรี จังหวัดขอนแก่น ย้ายเข้ามาจับจองที่นาแล้วตั้งบ้านนางามซึ่งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของภูผาแดงขึ้นโดยเริ่มจากการถางป่าเพื่อปราบพื้นที่ก่อนเพราะบริเวณแถบที่ตั้งตำบลนางามเป็นป่าทึบ ชาวบ้านเข้าไปใช้พื้นที่ปลูกข้าวคร้วเรือนละ 1-2 ไร่ ได้ผลผลิตคร้วเรือนละ 10-20 ถัง/ปี พ่อผง สีลาสม ชาวบ้านโสกน้ำขุ่นเล่าว่า ในช่วงประมาณปี พ.ศ.2468 บริเวณชุมชนแถบ ตำบลนางาม ทั้งหมด เป็นป่าที่มีความอุดมสมบูรณ์เชื่อมโยงกับป่าบนภูเขา มีสัตว์หลายชนิดอาศัยอยู่ เช่น วัวป่า ควายป่า ช้าง ลิง ค่าง หมูป่า เลือ เก้ง ฯลฯ ชาวบ้านมักเข้าไปล่าช้างที่ลงมากินข้าวในนาของชาวบ้าน ชาวบ้านเรียกว่า "ไปให้ช้าง" ซึ่งมีวิธีการคือ ชาวบ้านกลุ่มใหญ่จะขึ้นไปบนต้นไม้เพื่อคอยดูช้าง ส่วนคนที่เป็นายพรานจะอยู่ข้างล่างเมื่อช้างมาจะเข้าไปอยู่ใต้ท้องช้างแล้วใช้เป็นยิงช้าง จากนั้น ชาวบ้านก็นำเอาเนื้อช้างย่างกินบนภูเขา ส่วนงาก็จะนำมาใช้ประโยชน์ภายในบ้านสาเหตุที่ต้อง นำไปย่างกินบนภูเขาเพราะกลัวเจ้าหน้าที่ของทางราชการจะจับได้ว่าฆ่าสัตว์ ในกรณีที่ชาวบ้าน เข้าแจ้งความกับทางราชการ เรื่องการที่ช้างเข้ามาทำความเสียหายจะได้รับการชดเชยค่าเสียหายให้คือตัดกางเกงขาสั้นให้ 1 ตัว เพราะถือว่าเท่ากับปริมาณของข้าวที่ถูกช้างกินไป แต่ ชาวบ้านส่วนใหญ่ไม่นิยมแจ้งความมักจะเข้าไปจับช้างเองดังกล่าว จากการสัมภาษณ์ชาวบ้าน พบว่า บริเวณภูผาแดงไม่ถือว่าเป็นที่อาศัยของช้าง แต่เป็นแหล่งที่มีความอุดมสมบูรณ์ มีแหล่งน้ำ หลายแห่งรวมทั้งน้ำซับต่าง ๆ ในภูผาแดง ได้แก่ ห้วยค้ำน้อย ห้วยล้นฟ้า ห้วยคำเพิ่ม คำ ห้วยม่วง คาบลาแก้ง ยอดหนองค้อ โศกสูงและบริเวณดอนอันเป็นส่วนที่อยู่ในวัดอุดมคงคาคีรีเขต สัตว์น้อยใหญ่เข้ามากินน้ำ ได้แก่ เสือโคร่ง ช้าง ผูงชะนีและสัตว์อื่น ๆ อีกหลายชนิด

ต่อมาเมื่อจำนวนประชากรในหมู่บ้านมีมากขึ้นก็มีอาชีพอื่น ๆ เพิ่มขึ้น คือ การเลี้ยงวัว ควาย แต่ละครัวเรือนเลี้ยงจำนวน 9-10 ตัว โดยนำไปเลี้ยงตามพื้นที่นาที่มีหญ้า ชาวบ้านเรียกว่า ป่าโคก นอกจากนี้ชาวบ้านยังเก็บขี้ช้าง ต้นพลวง หรือต้นกุงเพื่อนำไปแลกข้าว มีการหา สัตว์ที่อยู่ในป่าเป็นอาหาร เช่น ตะกวด (แลน) แอ้ ฯลฯ นอกจากนี้ชาวบ้านยังปลูกพืชผักอื่น ๆ ที่ใช้บริโภคในครัวเรือน เช่น พริก แตงโมและแตงไทย การปลูกพืชผักต่าง ๆ เหล่านี้ในสมัย ก่อนมักเริ่มปลูกในเดือนมีนาคม เพราะมีฝนตกอย่างอุดมสมบูรณ์ทำให้ได้รับผลผลิตเป็นอย่างดี ต่อ มาปี พ.ศ.2480 บ้านนางามมีประชากรมากขึ้น ชาวบ้านจึงได้ขยายชุมชนเข้ามาตั้งบ้านอยู่ตามที่

นาของตนก่อนแล้วย้ายเข้ามาอาศัยและตั้งหมู่บ้านดอนแก่นเผ่าในภายหลัง ซึ่งสภาพของบ้านดอนแก่นเผ่า พบว่า เป็นการตั้งหมู่บ้านปะปนกับป่า แต่ต้นไม้ส่วนใหญ่เป็นไม้พุ่มและไม้ชนิดอื่นที่มีขนาดเล็ก เช่น ต้นแก่นเผ่า ต้นเขี้ยว ต้นหมุดต้น ฯลฯ สัตว์ป่าบริเวณนี้มีหลายชนิด เช่น เลือ เลื่อง หมู เก้ง ฯลฯ

ในช่วง พ.ศ. 2486 เมื่อจำนวนครัวเรือนมากขึ้น ชาวบ้านบางส่วนจึงย้ายไปตั้งชุมชนอยู่ห่างจากบ้านดอนแก่นเผ่าประมาณ 2 กิโลเมตร ตั้งชื่อว่าบ้านโสกน้ำขุ่น ระยะแรกมีจำนวนครัวเรือน 4 ครัวเรือน อาชีพของชาวบ้านในช่วงแรกคือ ทำนา มีที่ดินทำกินครอบครัวละประมาณ 1-2 ไร่ นอกจากนั้นมีการปลูกพริก หาสัตว์พวกแย้ อึ่ง เพื่อนำไปแลกข้าว ต่อมามีการปลูกฝ้ายบ้างเพื่อทอผ้าใช้ในครัวเรือน

หลังจากที่บ้านโสกน้ำขุ่นตั้งเป็นหมู่บ้านแล้วมีชาวบ้านจากอำเภอบริบูรณ์ จังหวัดมหาสารคาม จำนวนมากเข้ามาทำการกรีดยางพลาและขาดเพื่อนำไปขาย (ใช้ทำเชื้อเพลิง) หรือบางคนก็นำไปแลกข้าวในจังหวัดอื่น ๆ ชาวบ้านกลุ่มนี้เห็นว่าพื้นที่แถบนี้มีความอุดมสมบูรณ์ จึงตั้งถิ่นฐานอยู่ใกล้กับภูผาแดง กลายเป็นหมู่บ้านโสกใหญ่ อยู่ห่างจากวัดอุดมคงคาคีรีเขตประมาณ 1 กิโลเมตร อย่างไรก็ตามสภาพป่าก็ยังมีความอุดมสมบูรณ์อยู่มากในขณะที่บ้านรอบ ๆ เกิดขึ้นหลายหมู่บ้าน แต่จำนวนครัวเรือนของแต่ละหมู่บ้านยังมีจำนวนไม่มาก ทำให้ทรัพยากรไม่ต่าง ๆ หลายชนิด เช่น ต้นเต็ง (จิก) ต้นแก่นเผ่า ชาด พลอง พยอม ตะเคียน และไม้พุ่มอีกหลายชนิด นอกจากนี้ยังมีสัตว์ที่อาศัยอยู่บริเวณนี้จำนวนมาก ได้แก่ ละมั่ง เก้ง (ฟาน) หมู ตะกวด (แลน) เลือ ช้าง ลิง ฯลฯ ในระยะนี้ชาวบ้านแถบนี้ยังมีความเชื่อเกี่ยวกับป่าที่ทำให้การเข้าไปใช้ประโยชน์มีน้อย เช่น เชื่อในความศักดิ์สิทธิ์ของป่า ประกอบกับความกลัวสัตว์ร้ายต่าง ๆ เช่น ช้างที่มักจะทำร้ายผู้ที่เข้ามาในป่า นอกจากนี้ชาวบ้านยังมีความเชื่อว่าบริเวณ "ดอน" มีความศักดิ์สิทธิ์ชาวบ้านเรียกว่า "เขียดขวาง" ซึ่งหมายถึงบริเวณที่ถูกห้ามไม่ให้เข้าไปทำอะไรตามใจ โดยส่วนใหญ่มักจะเป็นเรื่องเกี่ยวกับความเชื่อของคนในชุมชนว่าบริเวณตรงนั้นมีผีที่เป็นเจ้าของอยู่ทำให้ชาวบ้านไม่นิยมเข้ามาตัดไม้บริเวณดังกล่าว จากความเชื่อเรื่องดังกล่าวจึงถือได้ว่าระบบความคิดของชุมชนเป็นการให้ความสำคัญต่อดอนมาก พื้นฐานความสัมพันธ์ต่าง ๆ ระหว่างมนุษย์กับสังคมและมนุษย์กับธรรมชาติ เช่น ความเชื่อเรื่องผี รวมถึงการยังชีพซึ่งถือว่าเป็นพื้นฐานการจัดระเบียบกฎเกณฑ์ที่เป็นข้อบังคับของหมู่บ้านที่อยู่ใกล้เขตป่า

เหตุผลดังกล่าวทำให้ป่าบริเวณภูเขาแดงซึ่งรวมถึงพื้นที่ที่ตั้งวัดในปัจจุบันมีความอุดมสมบูรณ์ มีน้ำซับไหลตลอดเวลา ในบริเวณเขตวัดมีน้ำซับ 3 แห่ง โดยเฉพาะในฤดูฝนมีน้ำไหลท่วมไปถึงบ้านดอนแก่นเต่า ซึ่งชาวบ้านได้รับผลประโยชน์ในด้านการทำการเกษตร ขณะเดียวกันชาวบ้านแถบบ้านดอนแก่นเต่า บ้านนางาม บ้านโสกใหญ่ บ้านโสกน้ำซุ่นและบ้านอื่น ๆ ในตำบลเดียวกัน ได้เข้ามาใช้ประโยชน์จากบริเวณน้ำซับโดยการหาสัตว์บริเวณนี้มาเป็นอาหาร ได้แก่ หาดปลา ตะพานน้ำ กบ เขียด ปู และเต่า รวมทั้งเก็บพืชผักในป่าที่กินได้มาเป็นอาหาร เช่น ผักหนาม ผักแว่น ผักกูดง่อง ฯลฯ นอกจากนี้ชาวบ้านยังใช้บริเวณนี้เป็นที่ตักน้ำ พักอาศัยร่วมเงาไม้ร่วมกัน เมื่อน้ำท่วมควายไปเลี้ยงบริเวณเชิงเขาภูเขาแดง รวมทั้งตักน้ำบริเวณนี้ไปใช้เป็นน้ำดื่มที่บ้านของตน จนในปี พ.ศ. 2487 เป็นช่วงที่รัฐบาลในสมัยนั้นมุ่งที่จะบำรุงรักษาป่า และดำเนินการเรื่องสินค้าไม้ให้ได้ผลทั้งคุณภาพและปริมาณ ดังนั้นในป่าส่วนนี้ก็มีพื้นที่ส่วนหนึ่งที่ถูกละเมิดจากโรงเลื่อยมัญจาคีรีซึ่งรวมทั้งพื้นที่ตั้งวัดด้วย แต่เนื่องจากผู้ขอทำสัมปทานสำรวจพบว่าสภาพรวมของพื้นที่บริเวณนี้มีไม้ไม่คุ้มค่ากับการลงทุนจึงของดทำไม่ออก เป็นผลทำให้ต้นไม้ในป่าพื้นที่ดังกล่าวถูกปล่อยเจริญเติบโตขึ้นได้ตามธรรมชาติ

2) ยุคการสร้างวัดและการอนุรักษ์ป่า (2492-2524)

จากสภาพป่าหนาติบซึ่งเชื่อมต่อกันทั้งบริเวณที่เป็นภูเขาและที่ราบ เริ่มมีการเปลี่ยนแปลงเมื่อจำนวนประชากรแต่ละหมู่บ้านเพิ่มขึ้น ชาวบ้านมีความต้องการใช้ไม้เพื่อนำมาสร้างที่อยู่อาศัย และมีการขยายที่ทำกินไปจนถึงพื้นที่เชิงเขาภูเขาแดง ขณะเดียวกันการดำรงชีพของชาวบ้านแถบนี้เริ่มเปลี่ยนแปลงจากการพึ่งพาอาศัยอาหารธรรมชาติมาเป็นการเกษตรมากขึ้น ทำให้พื้นที่เชิงเขาถูกใช้เป็นที่ทำกินของชาวบ้าน ทำให้สภาพป่าและสัตว์ป่าเริ่มหมดไปเมื่อเริ่มมีคนเข้ามาในเขตป่า ในช่วงปี พ.ศ. 2492 คนในชุมชนไม่มีใครกล้าเข้ามาตัดไม้บริเวณวัด ที่เคยมีบ้างก็เป็นคนนอกชุมชน มาจากบ้านแก้ง อำเภอบ้านไผ่ จังหวัดขอนแก่น คือมาตัดไม้พยอมตามลำห้วยเพื่อนำไปใช้ฟอกหนัง แต่ถูกทางอำเภอจับได้และดำเนินคดี เพราะช่วงนี้รัฐบาลมีนโยบายบำรุงรักษาป่าและพันธุ์ไม้ให้เจริญยั่งยืน รวมทั้งได้ส่งเสริมให้ไม้และของป่าเป็นสินค้าขายทั้งภายในประเทศและส่งออกนอกประเทศ จึงทำให้การใช้ประโยชน์จากป่าเริ่มมีข้อจำกัดมากขึ้น แต่ยังไม่ถือว่าถูกห้ามโดยเด็ดขาด และในปีเดียวกันหลวงปู่ผาง จิตตคุตโต จากอำเภอเขื่องใน จังหวัดอุบลราชธานีได้มาอุทิศกรรมฐานแถบบ้านแจ้งทับม้า อำเภอมัญจาคีรี และได้สอบถามชาวบ้านถึงสถานที่ที่มีความร่มรื่นอุดมสมบูรณ์ เพื่อใช้ในการนั่งวิปัสสนา ดังนั้นหลวงปู่พร้อมกับชาวบ้านจึงเดินทางไปเชิงเขาภูเขาแดงพบบริเวณน้ำซับหรือดอน หลวงปู่เห็นว่าเป็นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์ สงบเงียบเหมาะต่อการนั่งวิปัสสนา ขณะเดียวกันบริเวณใกล้เคียงชาวบ้านก็เข้ามาใช้

เป็นพื้นที่ทำกินบ้างเป็นบางส่วน มีการใช้ประโยชน์จากดินโดยการปั่นฝาย เมื่อหลวงปู่เข้ามาท่านสังเกตเห็นว่ามีก้อนหินขนาดใหญ่ 4 มุม หลวงปู่สันนิษฐานว่าเป็นวัดเก่าจึงได้เลือกที่จะอยู่บริเวณนี้ โดยมีชาวบ้านใกล้เคียงเข้ามาดูแล ต่อมาเมื่อพระรูปอื่น ๆ เข้ามาอยู่เพิ่มคือ อาจารย์รุน อาจารย์โพ และพี่สาวของหลวงปู่ผางเข้ามาบวชเป็นแม่ชี ชาวบ้านคนอื่น ๆ ก็เข้ามาบวชเป็นแม่ชีมากขึ้น

จากในช่วงแรกที่หลวงปู่ผางเข้ามาอยู่ ได้พบสัตว์หลายชนิด เช่น ช้าง เลือ วัวป่า ควายป่า และงูจงอางขนาดใหญ่ ซึ่งออกมาจากภูเขาล้อมรอบ ชาวบ้านเชื่อว่าเป็นภูเข่าที่ และมีความศักดิ์สิทธิ์ ทำให้ชาวบ้านไม่กล้าเข้าไปทำความผิดและตัดไม้ในวัด ดังนั้นการเข้าไปอยู่บริเวณนี้ช่วงแรกหลวงปู่ผางจึงใช้วิธีการย้ายจุดที่พักไปเรื่อย ๆ แต่ละจุด ๆ ละ 7 วัน ถือเป็นการปราบผี จนเชื่อว่าสามารถอยู่ได้จึงได้สร้างศาลาชั่วคราวและเรือหลังเดิมออก เพื่อปลูกสร้างหลังใหม่แทนอาคารเก่าที่เป็นไม้ 1 หลัง กว้าง 10 เมตร ยาว 20 เมตร และสร้างกุฏิเพิ่มอีก 3 หลัง เพราะมีพระจากหมู่บ้านใกล้เคียงเข้ามาบวชจำนวนมาก ต่อมาปี พ.ศ. 2505 หลวงปู่ผางได้สร้างวัดขึ้นอีกแห่งหนึ่งที่บริเวณบ้านแจ้งทัพมา เพื่อให้พระภิกษุและสามเณร ที่มียุทธมากในวัดอุดมคงคาคีรีเขต ไปจำพรรษาอยู่ที่วัดแห่งใหม่โดยวัดดังกล่าวตั้งอยู่ห่างจากวัดอุดมคงคาคีรีเขตไปทางทิศตะวันออกประมาณ 4 กิโลเมตร ส่วนในวัดอุดมคงคาคีรีเขต ทางวัดได้สร้างศาลา 1 หลัง กว้าง 8 เมตร ยาว 15 เมตร และสร้างฝายกั้นน้ำคอนกรีตกว้าง 1.50 เมตร ยาว 25 เมตร สูง 3 เมตร เพื่อเก็บน้ำไว้ใช้และดื่มแล้วสร้างกุฏิอีก 6 หลัง โดยใช้ไม้และสังกะสี

ในช่วงปี พ.ศ. 2505-2506 ระยะทางที่แยกจากทางหลวงสายมัญจาคีรี แก่งคร้อไปถึงวัดอุดมคงคาคีรีเขตยังเป็นทางเล็ก ๆ แคบ ๆ คดเคี้ยว การคมนาคมไม่สะดวก โดยเฉพาะอย่างยิ่งช่วงฤดูฝนลำบากมาก หลวงปู่ผางจึงได้ร่วมประชุมเรื่องทำถนนกับชาวบ้านทุกหมู่บ้านที่เส้นทางผ่าน ผลปรากฏว่าทุกหมู่บ้านมีมติให้ตัดเส้นทางสายใหม่ให้เป็นเส้นตรงยาวประมาณ 12 กิโลเมตร ชาวบ้านทุกหมู่บ้านให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี อันเป็นผลสืบเนื่องมาจากการที่รัฐมีการส่งเสริมสนับสนุนการประกอบอาชีพเกี่ยวกับด้านการเกษตรเพื่อให้ราษฎรมีรายได้เพิ่มขึ้น ชาวบ้านจึงมีการขยายการปลูกพืชไร่ เพื่อส่งขายอย่างกว้างขวาง ดังนั้นเมื่อการทำถนนเสร็จทำให้แต่ละหมู่บ้านเริ่มมีรถยนต์รับส่งผู้โดยสารและส่งผลผลิตของเกษตรกรได้ แต่รถยนต์ก็วิ่งได้ไม่สะดวกนักเพราะยังไม่มีการขุดถนน จนในปี พ.ศ. 2507 หลวงปู่ผางได้รับความศรัทธาจากชาวบ้านใกล้เคียงและหน่วยงานภายนอกมากขึ้นคือ ทางวัดอุดมคงคาคีรีเขตได้รับความร่วมมือจาก กรม.กลาง หน่วยงานพัฒนาการเคลื่อนที่ จังหวัดอุบลราชธานี โดยการนำของหัวหน้าชุดหน่วยงานของกรม.กลาง มาพัฒนาทางสายนี้ร่วมกับทางวัดและประชาชนที่ถนนตัดผ่านเส้นทางผ่าน โดยทำถนน

เป็นถนนลูกรังกว้าง 5 เมตร ยาว 12 กิโลเมตร ใช้เงินในการก่อสร้างทั้งหมด 500,000 บาท ในปี พ.ศ.2512 หลวงปู่ฝางพร้อมด้วยกรรมการวัดอุดมคงคาคีรีเขตและชาวบ้านคอนแก่นคำ บ้านโสกใหญ่ และบ้านโสกน้ำขุ่น ซึ่งเป็นบ้านที่มีภิกษุสามเณรไปบิณฑบาตร ได้ร่วมแรงร่วมใจกันสร้างอุโบสถ 1 หลัง เป็นพื้นซีเมนต์ ผนังก่ออิฐฉาบปูน ฝาโปร่ง โครงไม้ หลังคามุงสังกะสี กว้าง 7.50 เมตร ยาว 21.42 เมตร ใช้เงินในการก่อสร้างประมาณ 30,000 บาท ภายในอุโบสถได้เป็นที่ประดิษฐานองค์พระประธานองค์ใหญ่ ขนาดหน้าตักกว้าง 7 ศอก สูง 9 ศอก องค์พระประธานสร้างด้วยปูนซีเมนต์ใช้เป็นที่ตั้งอุโบสถของพระภิกษุในวันธรรมสวนะและอุปสมบท ในปีเดียวกันพระครูโสภาส สมณกิจ เจ้าอาวาสวัดป่าธรรมวิเวก อำเภอชนบท จังหวัดขอนแก่น ขาดปัจจัยที่จะบำรุงและปฏิสังขรณ์วัดจึงขอความเมตตาหลวงปู่ช่วยสร้างอุโบสถ 1 หลัง ให้แก่วัดธรรมวิเวก สิ้นค่าก่อสร้างทั้งสิ้น 500,000 บาท โดยได้ทุนสมทบจากการให้บูชาเหรียญรุ่นแรก จำนวน 50,000 เหรียญ โดยมีหัวหน้าชุดหน่วยงาน กรป. กลาง ที่เข้ามาตั้งศูนย์เพื่อช่วยพัฒนาชนบทเป็นผู้สร้างถวาย และในปีเดียวกันหลวงปู่ฝางได้สร้างเจดีย์ไว้บนไหล่เขาบริเวณลานหิน ขนาดใหญ่สงบเงียบห่างจากศาลาใหญ่ 24 เส้น ก่อด้วยอิฐฉาบด้วยปูน ปลายองค์เจดีย์เป็นยอดแหลม กว้าง 4 เมตร ยาว 4.51 เมตร สูง 5 เมตร เรียกชื่อว่าถ้ำกังเกวียนใช้เป็นที่พักพิงของหลวงปู่ฝาง หลังจากนั้นได้สร้างศาลาพักร้อน 1 หลัง กว้าง 8 เมตร ยาว 12 เมตร เป็นอาคารที่สร้างด้วยเสาคอนกรีตเสริมเหล็ก พื้นซีเมนต์มุงด้วยสังกะสีสิ้นค่าก่อสร้าง 60,000 บาท

ในปี พ.ศ.2513 หลวงปู่ฝางได้สร้างเจดีย์กุฎแก้ว 1 หลัง อยู่ห่างจากศาลาใหญ่ 2 เส้น 12 วา และหลวงปู่ฝางได้ใช้ที่แห่งนี้เป็นที่บำเพ็ญกัมมัฏฐานที่ขราภาพ เจดีย์องค์นี้กว้าง 4 เมตร ยาว 10 เมตร โครงสร้างเป็นคอนกรีตเสริมเหล็ก ผนังอิฐฉาบปูน พื้นซีเมนต์ มุงด้วยกระเบื้องเคลือบ สิ้นค่าก่อสร้าง 400,000 บาท และในปีเดียวกันนี้ได้สร้างกุฏิที่มุงด้วยสังกะสีอีก 5 หลัง จากนั้นปี พ.ศ.2516 ได้รื้อศาลาหลังเดิมออกเพราะชำรุดทรุดโทรมมาก สร้างใหม่เป็นแบบ 2 ชั้น เพดานดิน เสา และโครงสร้างหลังคาเป็นคอนกรีตเสริมเหล็ก ผนังปูนหลังคามุงกระเบื้อง กว้าง 20 เมตร ยาว 25 เมตร สร้างเสร็จในปี พ.ศ.2517 สำหรับในปี พ.ศ.2516 ทางกรมป่าไม้ได้ออกกฎกระทรวง ฉบับที่ 612 (พ.ศ.2516) โดยออกตามความในพระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติ พ.ศ.2507 ประกาศให้เนื้อที่ประมาณ 92,187 ไร่ ของป่าโคกหลวงเป็นป่าสงวนแห่งชาติ จากการเปลี่ยนแปลงระดับนโยบายป่าไม้ของชาติทำให้บริเวณที่ตั้งวัดกลายเป็นพื้นที่ส่วนหนึ่งที่จัดอยู่ในป่าสงวนแห่งชาติป่าโคกหลวง นโยบายด้านป่าไม้คือ ต้องการให้เกิดความสมดุลธรรมชาติ โดยการรักษาป่าไม้นุรักษ์ดินและน้ำในบริเวณพื้นที่อันเป็นต้นน้ำลำธาร ดังนั้น

ทางเจ้าหน้าที่ของรัฐจึงได้เข้ามาพูดคุยกับหลวงปู่เพื่อให้ทางวัดช่วยดูแลป่าส่วนที่เป็นต้นน้ำลำธาร จึงถือได้ว่านโยบายป่าสงวนแห่งชาติ มีส่วนเอื้ออำนวยต่อกิจกรรมต่าง ๆ ของวัด รวมทั้ง กิจกรรม การก่อสร้างถาวรวัตถุก็เพิ่มขึ้นมานับตั้งแต่ปี พ.ศ.2518 เป็นต้นมาก็ได้มีการก่อสร้าง ถาวรวัตถุอีกหลายแห่งที่ต้องใช้เงินงบประมาณจำนวนมาก ซึ่งส่วนใหญ่ได้มาจากแรงศรัทธาของ ญาติโยมจากหลายแห่ง โดยเฉพาะช่วงปี พ.ศ.2519 ถือว่ามีแรงศรัทธาสูงมากมีการบริจาคเป็น เงินและสิ่งของ รวมทั้งญาติโยมเข้ามาบวชเป็นพระและชีนวัดเป็นจำนวนมาก ญาติโยมที่มาจาก ทั้งจากหมู่บ้านใกล้เคียงและจากที่อื่น ๆ เช่น อำเภอบ้านไผ่ อำเภอเมืองพล จังหวัดขอนแก่น อำเภอจัตุรัส จังหวัดชัยภูมิ และจังหวัดร้อยเอ็ด

ปี พ.ศ.2518 ทางวัดได้ก่อสร้างองค์พระเจดีย์ขนาดใหญ่ ฐานวัดโดยรอบ 100 เมตร สูง 28 เมตร คานพื้นล่างและโครงสร้างขององค์พระเจดีย์เป็นคอนกรีตเสริมเหล็ก บางส่วนก่อ ด้วยอิฐฉาบปูน ส่วนล่างและส่วนบนขององค์พระเจดีย์เป็นบัวคว่ำบัวหงาย ประดับลวดลายไทยลง รักปิดทองติดกระຈก พื้นในองค์พระเจดีย์ปูด้วยหินแกรนิตสีดำจากประเทศอิตาลี ส่วนที่เป็นยอด ขององค์พระเจดีย์นั้นใช้โมเสกสีทองจากประเทศอิตาลี เป็นวัสดุก่อสร้าง ส่วนบนสุดเป็นยอดฉัตร ทำด้วยโลหะปิดทอง พื้นด้านบนองค์เจดีย์ปูด้วยกระเบื้อง มีกำแพงและซุ้มประตูทั้ง 4 ทิศ ปิด ทองติดกระຈก มีรูปปั้นช้าง เสือ สิงห์ วัว อยู่ที่มุมกำแพงด้านนอกองค์พระเจดีย์ทั้ง 4 มุม ล้วนค่า ก่อสร้างประมาณ 10,000,000 บาท ชั้นบนสุดขององค์พระเจดีย์เป็นที่สำหรับบรรจุพระบรม สารริกธาตุ ข้างล่างขององค์พระเจดีย์สร้างไว้เป็นที่เก็บพิพิธภัณฑของหลวงปู่ฝาง จิตตคุตโต ภายในองค์พระเจดีย์ได้ประดิษฐานพระพุทธรูปยืนเป็นองค์พระประธานเช่นเดียวกับของหลวงปู่ เสาร์ กันตสีโลและหลวงปู่มั่น ภูริทัตโต ซึ่งพระอาจารย์ทั้ง 2 องค์เป็นพระอาจารย์ของ หลวงปู่ฝาง จิตตคุตโต

ในปี พ.ศ.2519 ผู้มีจิตศรัทธาจากกรุงเทพมหานคร ได้สร้างกำแพงด้านนอกรอบ ๆ วัด ทางด้านทิศตะวันออกและทิศตะวันตกฐานเสาเอนทับหลังกำแพง 395 ช่อง ล้วนค่าก่อสร้างประมาณ 2,000,000 บาท ปัจจุบันในการก่อสร้างส่วนหนึ่งได้รับจากท่านที่มีจิตเป็นกุศลบริจาคช่วยการ ก่อสร้างในส่วนนี้ย่อมมีผลสำคัญต่อขอบเขตของป่าวัดเพื่อแยกออกจากที่ดินของชาวบ้านอย่างชัดเจน ทำให้การรุกป่าหรือเข้ามาใช้ประโยชน์จากวัดไม่สามารถทำได้โดยง่ายเช่นเมื่อก่อน แต่ทางวัด ก็ไม่ได้ห้ามปรามโดยมีกฎระเบียบที่ชัดเจน เป็นแต่เพียงการสร้างศรัทธาของหลวงปู่ให้ชาวบ้าน เกรงขามในด้านของการปฏิบัติศีลตามแนวทางของพระพุทธศาสนาอย่างเคร่งครัด ขณะเดียวกัน ก็ทำการสอนให้ชาวบ้านปฏิบัติเช่นเดียวกับท่านถือเป็นการสร้างกำแพงทางจิตใจอีกด้านหนึ่ง จึง ถือว่าความศรัทธาของชาวบ้านต่อหลวงปู่มีความสำคัญต่อสภาพการคงอยู่ของป่ามากกว่าการสร้าง กำแพง

ในวันที่ 12 เมษายน พ.ศ. 2522 สมเด็จพระสังฆราชฯ ได้เสด็จประกอบพิธีบรรจุพระบรมสารีริกธาตุไว้ชั้นบนสุดขององค์พระเจดีย์เพื่อให้นักศาสนิกชน และผู้ที่เลื่อมใสในบารมีของหลวงปู่ฝาง จิตตคุตโต ลักการะ นอกจากนี้ยังได้สร้างแท่นพระประธาน ฐาน คาน คอดินเสาและหลังคาเป็นคอนกรีตเสริมเหล็ก หลังคาทรงไทยพลับพลาจตุรมุข ทรงฐานบัวคว่ำบัวหงายประดับลวดลายไทย อยู่ด้านหลังองค์พระเจดีย์ใหญ่หันหน้าไปทางทิศตะวันออก หลังคามุงด้วยกระเบื้องเคลือบ ส่วนที่เป็นลายไทยได้ลงรัก ปิดทอง ติดกระจก ลั่นค่าง่อสร้างประมาณ 700,000 บาท และในปีเดียวกันบริษัทมหิกเคซายัย จากกรุงเทพฯ ได้สร้างพระพุทธรูปปางมอญให้ทางวัดอุดมคงคาศรีเขต มูลค่า 200,000 บาท ขณะนี้ทางวัดได้อัญเชิญเป็นพระประธานประดิษฐานเหนือแท่นด้านหน้าองค์พระเจดีย์ใหญ่ ในปีเดียวกันทางวัดและญาติโยมที่มีจิตศรัทธาได้ตกลงพร้อมใจที่จะขอพื้นที่ของสำนักสงฆ์ออกจากเขตป่าสงวนแห่งชาติป่าโคกหลวงแปลงที่ 3 โดยยื่นหนังสือเสนอต่อกรมป่าไม้ผ่านไปยังป่าไม้จังหวัดขอนแก่น เพื่อขอเข้าทำประโยชน์ปลูกสร้างสำนักสงฆ์และเข้าอยู่อาศัยในพื้นที่ 480 ไร่ คณะเจ้าหน้าที่ผู้ทำการตรวจสอบมีความเห็นว่า เป็นวัดที่สร้างถาวรวัตถุเป็นที่เลื่อมใสของประชาชนในท้องถิ่นและจังหวัดใกล้เคียง จึงเห็นสมควรอนุญาตให้พื้นที่ออกจากเขตป่าสงวนแห่งชาติ จนในปี พ.ศ. 2523 สำนักสงฆ์แห่งนี้ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาเป็นวัดที่ถูกต้องมีชื่อว่า "วัดอุดมคงคาศรีเขต" ตามประกาศสำนักนายกรัฐมนตรีเรื่องพระราชทานวิสุงคามสีมา วัดมีพื้นที่ทั้งหมด 480 ไร่

ผลจากการจัดตั้งวัดอุดมคงคาศรีเขต พบว่า เกิดการเปลี่ยนแปลงหลายอย่างเกิดขึ้นในวัด โดยเฉพาะในด้านสิ่งก่อสร้างเมื่อรวมสถานที่ต่าง ๆ ที่ก่อสร้างขึ้นมีดังนี้ สร้างฝายกันน้ำ 3 แห่ง กุฏิ 52 หลัง โบสถ์ เจดีย์แก้ว ถ้ำกวงเกวียน เจดีย์ขนาดใหญ่ ศาลาหลังใหญ่ สะพานคอนกรีต 3 แห่ง กำแพงรอบองค์พระเจดีย์ใหญ่ กำแพงรอบวัด จัดทำฌาปนสถาน จัดระบบสุขาภิบาล โดยสร้างประปาวางท่อน้ำและจัดทำลุ่มน้ำให้เพียงพอทั้งภายในวัดและบริเวณองค์พระเจดีย์ใหญ่ สร้างแท่นพระประธานและพระประธาน ไว้ด้านหน้าองค์พระเจดีย์ สร้างหอรบขัง 4 หอไว้ที่มุมกำแพงด้านในขององค์พระเจดีย์องค์ใหญ่ สร้างโรงอาหาร ศาลาฉัน โรงซักฟ้าย้อมผ้า โรงไฟฟ้า ฯลฯ

อย่างไรก็ตามถึงแม้ว่าจะเปลี่ยนแปลงในด้านของสิ่งก่อสร้าง แต่โดยสภาพป่าแล้วหลวงปู่ฝางยังให้ความสำคัญมากคือ ไม่ตัดต้นไม้เป็นถ้ำไม่มีความจำเป็นจริง ๆ สังเกตได้จากสิ่งก่อสร้างต่าง ๆ ในวัดจะอยู่ปะปนกับต้นไม้ที่มีการรักษาไว้ตั้งแต่สมัยหลวงปู่ฝางเข้ามาสร้างวัด ทั้งยังมีการปลูกต้นไม้ที่ญาติโยมนำมาบริจาค เช่น ไม้รวก ซึ่งหลวงปู่เห็นว่าน่าจะให้ประโยชน์มากต่อชาวบ้านแต่มีจำนวนไม่มากและ ไม่มีรูปแบบการปลูกอย่างชัดเจน ขณะเดียวกันในเรื่องการรื้อถอน

เข้ามาในเขตวัดก็มีปัญหาน้อยเพราะชาวบ้านให้ความเลื่อมใสศรัทธาต่อหลวงปู่ คือเคยมีชาวบ้าน ที่ที่ดินทำกินติดกับเขตวัดรุกล้ำเข้ามา ชาวบ้านดังกล่าวมีการเจ็บป่วยในเวลาต่อมา ชาวบ้านจึง เชื่อกันว่าเป็นการกระทำของผี ทำให้ชาวบ้านไม่กล้าที่จะเข้ามาตัดไม้ในวัด จากเหตุผลดังกล่าว ทำให้ต้นไม้ในวัดสามารถเจริญเติบโตได้อย่างหนาแน่นโดยไม่ถูกรบกวนจากคนในชุมชนใกล้เคียง ถึงแม้ว่าพื้นที่รอบ ๆ มีการขยายชุมชนและขยายที่ทำกินมากขึ้น ทำให้เขตวัดที่ติดต่อกับที่ราบกลายเป็นที่ทำกินของชาวบ้าน สามารถมองความแตกต่างจากป่าวัดและพื้นที่รอบ ๆ ที่ไม่มีป่าได้อย่าง ชัดเจน

3) ยุคพัฒนาป่า

ในปี พ.ศ. 2524 ทางวัดอุดมคงคาคีรีเขต มีการปลูกต้นไม้ที่ได้มาจากหน่วยงานภายนอก และผู้มีศรัทธาในการทำบุญนำมาในปลูก ทำให้ชนิดของไม้ที่ปลูกมีความหลากหลาย แต่รูปแบบของ กิจกรรมยังเน้นในด้านการอนุรักษ์ จึงสอดคล้องกับนโยบายป่าไม้ในยุคสมัยนั้น ที่เน้นในเรื่องการ อนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ จากแนวคิดของผู้นำจึงเป็นผลให้สมาชิกของกลุ่มวัดไม่ว่าจะเป็นพระ ชี สามเณร และกรรมการของวัด ตลอดจนชาวบ้านที่เข้ามาทำบุญต้องยึดถือเป็นแนวในการปฏิบัติ และนำไปสู่การพัฒนาป่าไม้วัดในระยะต่อมา นับตั้งแต่หลวงปู่ฝางมรณภาพ ในวันที่ 24 มีนาคม พ.ศ. 2525 ต่อมาในปี พ.ศ. 2530 ทางวัดได้ซื้อที่ดินเพิ่มอีก 20 ไร่ รวมพื้นที่ทั้งหมดของวัดมี จำนวน 500 ไร่

หลังจากหลวงปู่ฝางมรณภาพ พระสงฆ์และคณะกรรมการของวัดจึงได้มอบให้พระอาจารย์ จันทงค์เป็นเจ้าอาวาสวัดคนต่อมาจนถึงปัจจุบัน ผู้นำคนต่อมาได้รับเอาความคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์ ต้นไม้และได้พัฒนาแบบการจัดการป่าไม้ที่ชัดเจนยิ่งขึ้นคือ เน้นการปลูกต้นไม้ในวันสำคัญต่าง ๆ ทางศาสนา วันสำคัญของชาติและวันที่วัดมีการทำบุญประจำปี เช่น ในวันครบรอบวันมรณภาพของ หลวงปู่ฝางทางวัดจะร่วมกับหน่วยงานของรัฐและเอกชนจัดกิจกรรมเฉลิมฉลองและร่วมกันปลูกต้นไม้ในบริเวณพื้นที่ว่างเปล่า โดยเริ่มมีการปลูกในรูปแบบดังกล่าว ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2530 และได้ ร่วมกันปลูกต้นไม้อีกหลายครั้งคือใน พ.ศ. 2531, พ.ศ. 2533, พ.ศ. 2534, พ.ศ. 2536, และ พ.ศ. 2537 โดยเฉพาะกิจกรรมการปลูกในปี พ.ศ. 2537 มีการประชาสัมพันธ์ให้หน่วยงาน ต่าง ๆ ในอำเภอมัญจาคีรี เข้าร่วมปลูกป่าเฉลิมพระเกียรติ โดยใช้พื้นที่ของวัดอุดมคงคาคีรีเขต เป็นพื้นที่ปลูก จึงทำให้กิจกรรมการปลูกต้นไม้ของวัดได้รับความสนใจจากทางอำเภามากขึ้น นอกจากกิจกรรมการปลูกต้นไม้แล้ว ในปี พ.ศ. 2537 ทางวัดยังได้จัดซื้อกล้วยมาแขวนไว้สำหรับเป็น อาหารสัตว์พวกกระรอก ใช้เงินไปจำนวน 3,000 บาท จากรูปแบบของการพัฒนาป่าและสภาพ อื่น ๆ ตามธรรมชาติแล้ว ในช่วงของพระอาจารย์จันทงค์มีการซ่อมแซมในส่วนของสิ่งก่อสร้างที่มี อยู่แล้ว เช่น รั้วลวดหนาม การบูรณะถาวรวัตถุอื่น ๆ

จากรูปแบบและกิจกรรมของวัดในช่วงของพระอาจารย์จันทน์ที่แตกต่างไปจากสมัยของหลวงปู่ผางคือ เน้นการพัฒนาป่าจากที่มีอยู่แล้วให้มีจำนวนพื้นที่ป่ามากขึ้น โดยการปลูกซ่อมแซมต้นไม้ที่ตายไป รวมทั้งให้การดูแลต้นไม้ เช่น ไล่ปุ๋ย คายหญ้า และเพาะกล้าไม้ เพิ่มจำนวนมากขึ้นทุกปี เพื่อแจกจ่ายให้กับผู้ที่ต้องการนำไปปลูก ทำให้สภาพของป่ามีความหนาแน่น ทรัพยากรอื่น ๆ ที่เคยมีอยู่ในวัดยังคงสภาพไม่ว่าจะเป็นน้ำซับหรือพืชอาหารที่ชาวบ้านสามารถนำมากินได้ มีการเปลี่ยนแปลงบ้างคือ ในด้านรูปแบบของการใช้ประโยชน์ของชาวบ้าน เช่น การใช้เป็นที่ท่องเที่ยวของคนรุ่นหลังที่ไม่มีความเข้าใจ และไม่ให้ความสำคัญต่ออำนาจของชุมชนในเรื่องของความเชื่อในความศักดิ์สิทธิ์ของวัด อันเป็นจุดสำคัญที่ทำให้ป่าคงสภาพอยู่ได้ ดังนั้นหากความเชื่อดังกล่าวไม่ได้รับการถ่ายทอดจากคนรุ่นเก่าในชุมชนไปสู่ลูกหลาน อาจเป็นจุดสำคัญที่มีผลต่อความสมบูรณ์หรือความเสื่อมโทรมของป่าในวัดอุดมคงคาคีรีเขตได้

จากข้อมูลการเปลี่ยนแปลงของป่าวัดอุดมคงคาคีรีเขตสามารถนำมาลำดับเหตุการณ์สำคัญในแต่ละช่วง ดังตารางที่ 1 ดังนี้

ตารางที่ 1 ลำดับเหตุการณ์สำคัญของป่าวัดอุดมคงคาคีรีเขต

ปี พ.ศ.	เหตุการณ์สำคัญ
<u>ยุคก่อตั้งวัด</u>	
- 2468	- บริเวณชุมชนตำบลนางาม พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นป่าที่มีความอุดมสมบูรณ์ เชื่อมโยงกับป่าเบญจผาแดง จนพบว่า มีสัตว์ป่าหลายชนิดอยู่ในป่า เช่น ช้าง
- 2474	- ชาวบ้านนาข่า อำเภอเมืองจันทบุรี จังหวัดขอนแก่น เข้ามาปราบพื้นที่โดยการถางป่าเพื่อใช้ในการปลูกข้าวและตั้งบ้านนางาม
- 2480	- ชาวบ้านนางามขยายชุมชนออกมาตั้งบ้านดอนแก่นเผ้า ซึ่งขณะนั้นบ้านเรือนของชาวบ้านจะปะปนกับป่าไม้
- 2486	- ชาวบ้านดอนแก่นเผ้าขยายชุมชนไปตั้งบ้านโลกน้ำขุ่น

ตารางที่ 1 ลำดับเหตุการณ์สำคัญของป่าวัดอุดมคงคาคีรีเขต (ต่อ)

ปี พ.ศ.	เหตุการณ์สำคัญ
<u>ยุคการสร้างวัดและการอนุรักษ์</u> - 2492 - 2505 - 2505-2506 - 2507 - 2513	- พื้นที่ป่าเริ่มถูกทาวบ้านรุกเข้าไปใช้เป็นที่ทำกินมากขึ้น ส่วนพื้นที่วัดในปัจจุบันไม่มีใครกล้าเข้าไปตัด ที่เคยมีบ้างเป็นคนนอกชุมชนจากบ้านแก้ง อำเภอบ้านไผ่ จังหวัดขอนแก่น คือ มาตัดไม้พยอมตามลำห้วย เพื่อนำไปพอกหนังแด่ถูกทางอำเภอบ้านไผ่ และดำเนินคดี และในปีเดียวกันหลวงปู่ผาง จิตตคุตโต จากอำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดอุดรธานี เข้ามาเลือกบริเวณใกล้ศูนย์เป็นที่ตั้งวัด หลังจากนั้นสั่งสอนให้ชาวบ้านรักธรรมชาติโดยไม่ให้ฆ่าสัตว์และตัดไม้ในวัด - หลวงปู่ผาง สร้างวัดอยู่ที่บ้านแจ้งทับม้า ซึ่งอยู่ห่างจากวัดอุดมคงคาคีรีเขตไปทางทิศตะวันออก ประมาณ 4 กิโลเมตร เพื่อให้พระสงฆ์บางล่วนเข้าไปอยู่ - ชาวบ้านช่วยกันสร้างถนนจากทางแยกจากทางหลวงสายมัญจาคีรี-แก้งคร้อ ไปวัดอุดมคงคาคีรีเขตให้เป็นเส้นตรง - ชาวบ้านบริเวณใกล้เคียงมีความศรัทธาหลวงปู่ผางจนไม่กล้าที่จะเข้ามาตัดไม้หรือฆ่าสัตว์ในวัด ทำให้บุคคลและหน่วยงานภายนอกให้ความศรัทธาและช่วยเหลือในด้านต่าง ๆ เช่น กรบ.กลาง หน่วยงานพัฒนาเคลื่อนที่เข้ามาช่วยพัฒนาถนนเข้าสู่วัดให้ดีขึ้น - หลวงปู่ผางสร้างเจดีย์แก้ว 1 หลัง เพื่อใช้เป็นที่บำเพ็ญกิจในยามชรา

ตารางที่ 1 ลำดับเหตุการณ์สำคัญของปาวัดอุดมคงคาคีรีเขต (ต่อ)

ปี พ.ศ.	เหตุการณ์สำคัญ
- 2516	- กรมป่าไม้ ได้ออกกฎกระทรวง ฉบับที่ 612 ออกตามความในพระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติ พ.ศ.2507 ประกาศให้ป่าโคกหลวงเป็นป่าสงวนแห่งชาติ
- 2518	- ทางวัด ได้สร้างองค์พระ เจดีย์ขนาดใหญ่ และถาวรวัตถุอื่น ๆ
- 2519	- ผู้มีจิตศรัทธา ในพระพุทธรูปจากกรุงเทพมหานคร สร้างกำแพงด้านนอกรอบ ๆ วัดทางด้านทิศตะวันออกและทิศตะวันตก
- 2522	- ทางวัดและญาติโยมของวัด ได้พร้อมใจกันขอกันพื้นที่ของสำนักสงฆ์ออกจากเขตป่าสงวนแห่งชาติ โคกหลวง
- 2523	- สำนักสงฆ์ของหลวงปู่ผาง ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาเป็นวัดที่ถูกต้อง มีชื่อว่า "วัดอุดมคงคาคีรีเขต"
- 2524	- ภายในวัดมีการปลุกต้นไม้ที่หน่วยงานและบุคคลภายนอกนำมาถวาย
- 2525	- หลวงปู่ผางเจ้าอาวาสวัด มรณะภาพ
- 2530-2538	- ทางวัดมีการจัดกิจกรรมปลุกต้นไม้ โดยมีรูปแบบที่ชัดเจนมากขึ้นคือ ปลุกต้นไม้ในวันสำคัญทางศาสนา, ปลุกต้นไม้ในวันสำคัญของชาติ

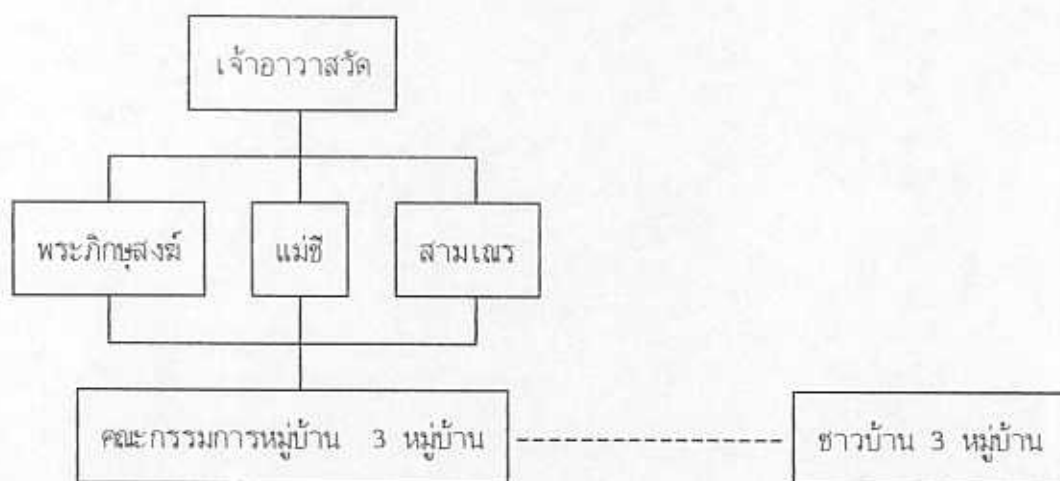
จากข้อมูลการเปรียบเทียบของปาวัดอุดมคงคาคีรีเขตจะเห็นได้ว่า เมื่อหลวงปู่ผางเข้ามาตั้งวัด และสร้างความศรัทธาโดยการปฏิบัติธรรมและสั่งสอนชาวบ้าน ทำให้ชาวบ้านไม่กล้าเข้าไปตัดไม้ในวัด และช่วยกันดูรักษา ขณะเดียวกันบุคคลที่อยู่ภายนอกชุมชนที่ศรัทธาในการปฏิบัติธรรมของหลวงปู่ผางก็เริ่มเข้ามาช่วยเหลือในการสร้างถาวรวัตถุ จนกระทั่งในส่วนของการพัฒนาป่า พระอาจารย์จันทน์ เจ้าอาวาสคนต่อมาได้จัดกิจกรรมการปลุกต้นไม้ขึ้นทุก ๆ ปี

4.2 การจัดการทรัพยากรป่าไม้ของวัดอุดมคงคาคีรีเขต

การจัดการทรัพยากรป่าไม้ของวัดอุดมคงคาคีรีเขต มีการจัดการโดยผู้เข้าร่วมกิจกรรมของวัด 3 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มพระสงฆ์ แม่ชี และสามเณร กลุ่มคณะกรรมการหมู่บ้าน และกลุ่มชาวบ้าน ซึ่งการดำเนินงานของผู้เข้าร่วมกิจกรรมของวัดเหล่านี้ มีองค์ประกอบหลายส่วนที่เข้ามาเกี่ยวข้อง ดังนี้คือ

4.2.1 โครงสร้างการดำเนินงาน

การดำเนินกิจกรรมของวัดอุดมคงคาคีรีเขตเป็นการดำเนินงานร่วมกันของผู้เข้าร่วมกิจกรรม 3 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มที่ 1 คือ พระสงฆ์ แม่ชี และสามเณร ในวัดอุดมคงคาคีรีเขต จำนวน 22 รูป กลุ่มที่ 2 คือ กลุ่มคณะกรรมการหมู่บ้านที่ถูกเลือกเข้ามาทำงานในวัดหมู่บ้านละ 10 คน จำนวนทั้งหมด 30 คน ได้แก่ บ้านโสกใหญ่ ตำบลโพธิ์ชัย กิ่งอำเภโคกโพธิ์ชัย จังหวัดขอนแก่น และกลุ่มที่ 3 คือ กลุ่มชาวบ้าน ซึ่งอาศัยอยู่ในบ้านโสกใหญ่ ตำบลโพธิ์ชัย กิ่งอำเภโคกโพธิ์ชัย จังหวัดขอนแก่น บ้านคอนแก่นเต่า และบ้านโสกน้ำขุ่น ตำบลนางาม อำเภอมัญจาคีรี จังหวัดขอนแก่น ซึ่งจากความร่วมมือของทั้ง 3 กลุ่ม พบว่า โครงสร้างการดำเนินงานตามสายการบังคับบัญชาของทั้ง 3 กลุ่ม มีเจ้าอาวาสของวัดเป็นประธานดำเนินการสั่งการโดยตรงมายังพระสงฆ์ แม่ชี และสามเณรที่อยู่ในวัด จากนั้นให้คณะกรรมการของหมู่บ้านทุกหมู่บ้านมาประชุมปรึกษา และขอความคิดเห็นจนได้ข้อสรุปเรียบร้อยแล้วทางคณะกรรมการของหมู่บ้านจะนำเรื่องที่ได้ประชุมกับทางวัดมาเสนอจัดให้มีการประชุมกับทางชาวบ้าน เพื่อให้ทุกครัวเรือนได้ทราบและใช้ปฏิบัติต่อไปดังที่ได้สรุปโครงสร้างการดำเนินงานของวัดอุดมคงคาคีรีเขตในแผนภูมิที่ 1 ดังนี้

แผนภูมิที่ 1 โครงสร้างการทำงานภายในวัดอุดมคงคาคีรีเขต

หมายเหตุ การสั่งการในการปฏิบัติหน้าที่ในวัดหรือเวลาปฏิบัติงานเทศกาดต่าง ๆ ของทุกปีเจ้าอาวาสจะมีการสั่งการมายังพระภิกษุสงฆ์, สามเณร, แม่ชี ให้ทราบคณะกรรมการวัดก็จะนำเรื่องที่ได้ประชุมหรือเรื่องจากทางวัดไปประชาสัมพันธ์ทางหอกระจายข่าวหรือมีการประชุมชาวบ้านให้ทราบทุกครัวเรือนต่อไป

จากโครงสร้างการดำเนินงานของทั้ง 3 กลุ่มจะเห็นได้ว่า ผู้เข้าร่วมกิจกรรมของวัดอุดมคงคาศรีเขตทุกกลุ่มมีบทบาทสำคัญต่อการดำเนินงาน ดังนั้นเพื่อให้ทุกกลุ่มมีโอกาสได้เข้าร่วมในการตัดสินใจในการดำเนินงานของวัด และให้ทุกฝ่ายมีความชัดเจนในบทบาทหน้าที่จึงได้จัดแบ่งคณะกรรมการของวัดออกเป็น 4 ฝ่าย ในแต่ละฝ่ายจะมีผู้เข้าร่วมทั้ง 3 กลุ่มรวมอยู่ด้วย คือ กลุ่มพระสงฆ์ แม่ชี และสามเณร กลุ่มคณะกรรมการหมู่บ้าน และกลุ่มชาวบ้าน ซึ่งกรรมการแต่ละฝ่ายมีหน้าที่ความรับผิดชอบแตกต่างกันไปดังนี้

1. ฝ่ายประสานงาน มีกรรมการ 15 คน มีหน้าที่ประชาสัมพันธ์ในช่วงที่มีการปลูกต้นไม้ ทำความสะอาดในวัด ตลอดจนการติดต่อประสานงานกับหน่วยงานภายนอก เช่น เมื่อมีการจัดกิจกรรมสำคัญจะนำข่าวคราวเสนอให้ผู้ที่มีความศรัทธาต่อผู้นำของวัดได้ทราบและเข้าร่วมในการสร้างประโยชน์ต่อวัด เพราะหน่วยงานภายนอกมีส่วนสร้างสรรค์พัฒนาวัด ทั้งที่เป็นสิ่งก่อสร้างและต้นไม้ที่นำมาปลูกในวัด

2. ฝ่ายการเงิน มีกรรมการ 5 คน คือ เจ้าอาวาส, ผู้อาวุโสของหมู่บ้านและผู้ใหญ่บ้านทั้ง 3 หมู่บ้าน มีหน้าที่ดูแลเรื่องเงินของวัด เช่น นำเงินไปฝาก หรือถอนเงินมาใช้ในการกิจกรรมต่าง ๆ ของวัด ดังนั้นคนกลุ่มนี้จึงเป็นผู้ที่ได้รับความไว้วางใจจากชาวบ้านเพราะเป็นเรื่องเกี่ยวข้องกับผลประโยชน์ทางการเงินจึงเลือกจากบุคคลที่น่าเชื่อถือของหมู่บ้านคือ ผู้ใหญ่บ้านของทั้ง 3 หมู่บ้านเป็นกรรมการในส่วนนี้

3. ฝ่ายทำครัว มีกรรมการ 15 คน มีหน้าที่ในการประสานงานกับเจ้าอาวาส ในเรื่องการจัดรายการอาหารและการทำอาหาร เพื่อเลี้ยงชาวบ้านที่เข้ามาช่วยปลูกต้นไม้ หรือในช่วงที่มีงานสำคัญต่าง ๆ ในวัด เช่น บุญกฐิน ผ้าป่า งานครบรอบวันมรณภาพของหลวงปู่ผางในวันที่ 24 มีนาคม ของทุกปีซึ่งเริ่มทำครั้งแรกในปี พ.ศ.2529 งานด้านครัวมีส่วนสำคัญต่อกิจกรรมของวัดมาก เพราะการปลูกต้นไม้ในวัดเป็นลักษณะของการใช้แรงงานจากศรัทธาที่มีต่อวัด โดยปราศจากค่าจ้าง ดังนั้นการบริการอาหารในช่วงเวลาที่มีการจัดกิจกรรมจึงมีความจำเป็นไม่ว่าเป็นช่วงกิจกรรมการปลูกต้นไม้หรืองานประเพณีของวัด

4. ฝ่ายมัคทายก มีกรรมการ 15 คน มีหน้าที่ดูแลกิจกรรมและทำกิจกรรมโดยทั่วไป ถือได้ว่าเป็นกลุ่มที่มีความสำคัญต่อการจัดตั้งและการดำเนินกิจกรรมของวัดมาก เพราะชาวบ้านกลุ่มนี้มีความศรัทธาต่อพระพุทธศาสนา ต่อวัดและต่อการปฏิบัติด้านธรรมะ ทั้งยังเป็นกลุ่มที่เข้าร่วมในการก่อตั้งวัดกับเจ้าอาวาสคนแรก รวมทั้งคอยเป็นผู้ดูแลเรื่องของพิธีกรรมในวัดและกิจกรรมต่าง ๆ จนถือเป็นตัวหลักในการดำเนินงานของวัด

นอกจากรูปแบบโครงสร้างการดำเนินงานกิจกรรมในวัดอุดมคงคาคีรีเขต จะมีความสำคัญต่อการจัดการทรัพยากรป่าไม้แล้ว ยังพบว่า คุณลักษณะของผู้เข้าร่วมกิจกรรมในวัดเป็นองค์ประกอบส่วนหนึ่งที่มีผลต่อการดำเนินงานของวัด นับตั้งแต่ประธานดำเนินงาน คือ หลวงปู่ผาง และพระอาจารย์จันทงค์ เจ้าอาวาสคนปัจจุบัน ลักษณะของผู้นำทั้งสองคนมีส่วนสำคัญต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ เช่น มีความรักธรรมชาติ สิ่งเกิดได้จากหลวงปู่ผางเป็นผู้ที่ห้ามไม่ให้มีการตัดไม้โดยไม่จำเป็นถึงแม้ว่าเป็นบริเวณที่มีการก่อสร้าง ดังนั้นในส่วนของหลวงปู่ผางได้แสดงเจตนาที่มีต่อการอนุรักษ์อย่างชัดเจน จนผู้นำคนต่อมาได้นำแนวทางไปใช้สืบทอดเจตนารมณ์ของหลวงปู่ผางในเรื่องการอนุรักษ์ รวมทั้งยังได้มีการพัฒนากิจกรรมการปลูกต้นไม้ โดยให้มีการปลูกเป็นประจำทุกปีละเดียวกันยังได้เป็นผู้นำของชุมชนในการพัฒนาหมู่บ้านที่อยู่รอบวัด เช่น การต่อน้ำจากวัดไปใช้ในหมู่บ้าน จนถือได้ว่าคุณลักษณะและทัศนคติส่วนตัวของผู้นำเป็นตัวกระตุ้นทำให้เกิดกิจกรรมการอนุรักษ์ และการพัฒนาทรัพยากรป่าไม้ในวัดอุดมคงคาคีรีเขต ส่วนพระรูปอื่น ๆ ที่จำพรรษาอยู่ในวัด 13 รูป แม่ชี 8 รูป และสามเณร 1 รูป ส่วนใหญ่เป็นคนในหมู่บ้านใกล้เคียงพลัดเปลี่ยนกันเข้ามาจำพรรษามีจากที่อื่นบ้าง ยังน้อยกว่าคนในชุมชน คือ จากในตำบลอำเภอัญญาคีรี อำเภอบ้านไผ่ อำเภอชนบท กิ่งอำเภอโคกโพธิ์ชัย จังหวัดขอนแก่น อำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม อำเภอบ้านแพง จังหวัดนครพนม ดังนั้นจึงทำให้พระเณรที่อยู่ในวัดถูกปลูกฝังในเรื่องของศีลธรรมที่วัดวัดและผู้นำตลอดมา เป็นผลต่อการปฏิบัติตามระเบียบแนวทางของวัด เป็นส่วนหนึ่งที่กลายมาเป็นประเพณีสืบทอดความเชื่อของชุมชนให้เข้มแข็งถึงแม้ว่าจะมีพระ แม่ชี และสามเณรบางส่วนมาจากที่อื่น แต่ก็มีแนวปฏิบัติเช่นเดียวกันจึงเป็นกลุ่มที่เชื่อมโยงวัดกับหน่วยงานและบุคคลภายนอกให้เข้ามาร่วมกันสร้างกิจกรรมในวัดขึ้น สำหรับด้านการศึกษาพระในวัดจบการศึกษาสูงสุดถึงระดับ ปวส. และนักธรรมเอก แต่ส่วนใหญ่จบการศึกษาระดับ ป.4-ป.6 และต่ำสุดคือ ไม่ได้เข้าเรียนในระดับใดเลย ในส่วนของระยะเวลาบวชที่นานที่สุด คือ บวชนานถึง 23 พรรษา และต่ำสุดคือ 1 พรรษา สำหรับกิจกรรมของกลุ่มนี้ พบว่า พระสงฆ์ที่อยู่ในวัดทุกรูปจะมีหน้าที่ประจำแต่ละคน เช่น การทำความสะอาดวัด ทำความสะอาดศาลา ห้องน้ำห้องส้วมบริเวณวัด รดน้ำต้นไม้ กล้าไม้ รวมถึงการตัดแต่งต้นไม้ในบริเวณวัด พระที่อยู่ในวัดส่วนใหญ่มองเห็นความสำคัญของทรัพยากรป่าไม้ว่าเป็นแหล่งอาหารธรรมชาติของชาวบ้าน เป็นที่ที่เหมาะสมต่อการนั่งสมาธิ ควบคู่ปลูกฝังนิสัยและความรู้สึกรักป่าให้กับลูกหลานที่เกิดใหม่ ดังนั้นจึงเห็นว่าการปลูกป่าเป็นกิจกรรมที่ควรมีการดำเนินต่อไป

ส่วนกลุ่มคณะกรรมการหมู่บ้านที่เข้ามาดำเนินการนั้นเป็นผู้ที่ถูกเลือกมาจากคณะกรรมการหมู่บ้าน โดยมีผู้ใหญ่บ้านของแต่ละหมู่บ้านเป็นกรรมการโดยตำแหน่ง และเลือกกรรมการดูแลแต่ละฝ่ายมาจากกรรมการหมู่บ้านแต่ละหมู่บ้านมีโอกาสเข้าเป็นกรรมการในทุกฝ่ายในจำนวนเท่า ๆ

กัน จากนั้นคณะกรรมการแต่ละหมู่บ้านจะเลือกชาวบ้านในหมู่บ้านของตนเข้ามาร่วมดำเนินงานทุกงานที่ทางวัดจัดขึ้น ดังนั้นเมื่อรวมกรรมการทั้งหมดแล้วในแต่ละหมู่บ้านมีคณะกรรมการหมู่บ้านละ 9-10 คน มีช่วงอายุเฉลี่ย 45-46 ปี เป็นเพศชาย 29 คน หญิง 1 คน จบการศึกษา ส่วนใหญ่ระดับ ป.4 และรองลงมาคือ ป.6 อาชีพของกรรมการส่วนใหญ่ คือ ทำนาและรองลงมา คือ ทำไร่ มีภูมิลำเนาอยู่ใน 3 หมู่บ้านมากที่สุด นอกนั้นมาจากหมู่บ้านอื่น ๆ ในอำเภอมัญจาคีรี อำเภอพระยืน อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น จากอำเภอแก้งคร้อ จังหวัดชัยภูมิ และจังหวัดสุพรรณบุรี จบการศึกษาระดับชั้น ป.4 สูงสุด และรองลงมาคือ ชั้น ป.6 ต่ำสุดคือ ไม่ได้เข้าเรียน

กลุ่มต่อมาคือ กลุ่มชาวบ้านที่นับถือศาสนาพุทธ และเข้าร่วมในกิจกรรมของวัดทั้งที่เป็นกิจกรรมทางศาสนาและการจัดการป่าไม้ พบว่า ชาวบ้านกลุ่มนี้ส่วนใหญ่เป็นผู้หญิง จบการศึกษาระดับ ป.4 รองลงมาคือ ป.3 และ ป.6 ตามลำดับ อาชีพที่พบส่วนใหญ่ทำนา รองลงมาคือ ทำไร่ มีอายุเฉลี่ย 46 ปี ส่วนใหญ่มีภูมิลำเนาอยู่ใน 3 หมู่บ้าน นอกจากนี้ยังมีชาวบ้านที่มีภูมิลำเนาในที่อื่น ๆ ได้แก่ อำเภอมัญจาคีรี อำเภอพล กิ่งอำเภอโคกโพธิ์ชัย อำเภอบ้านไผ่ จังหวัดขอนแก่น อำเภอกันทรวิชัย อำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม ลักษณะต่าง ๆ ของผู้เข้าร่วมกิจกรรมได้แสดงไว้ในตารางที่ 2 ดังนี้

ตารางที่ 2 แสดงลักษณะของผู้เข้าร่วมกิจกรรมในวัดอุดมคงคาคีรีเขต

กลุ่ม	จำนวน (คน)	ภูมิลำเนา	การศึกษา	เพศ	อายุเฉลี่ย (ปี)
พระสงฆ์ แม่ชี และ ลามเฆระ	22	อ.มัญจาคีรี, อ.บ้านไผ่ อ.ชนบท, กิ่ง อ.โคกโพธิ์ชัย จ.ขอนแก่น, อ.บรบือ จ.มหาสารคาม, อ.บ้านแพง, จ.นครพนม และ จ.กาฬสินธุ์	ป.4-ปวช.	-ชาย 14 -หญิง 8	37
กลุ่มกรรมการ หมู่บ้าน	30	อ.มัญจาคีรี, อ.พระยืน อ.เมือง จ.ขอนแก่น อ.แก้งคร้อ จ.ชัยภูมิ และ จ.สุพรรณบุรี	ม.4 - ม.6	-ชาย 23 -หญิง 1	46
* กลุ่มชาวบ้านที่ เข้าร่วมกิจกรรม	-	อ.มัญจาคีรี, อ.พล, กิ่ง อ.โคกโพธิ์ชัย, อ.บ้านไผ่ จ.ขอนแก่น อ.กันทรวิชัย, อ.บรบือ จ.มหาสารคาม	ป.3 - ป.6	-	46

*หมายเหตุ กลุ่มของชาวบ้านที่เข้าร่วมกิจกรรม เป็นคนส่วนใหญ่ของหมู่บ้านไม่ระบุจำนวน

จากรูปแบบและ โครงสร้างของการจัดการดำเนินงานของวัดอุดมคงคาศรีเขต จะเห็นได้ว่า โครงสร้างของคณะกรรมการเป็นลักษณะของกลุ่มที่ไม่เป็นทางการ และ เข้าร่วมงานด้วยความสมัครใจมากกว่าที่จะขึ้นอยู่กับกฎเกณฑ์ที่จะนำมาใช้บังคับ ในส่วนที่มีลักษณะ เป็นการสั่งการสายตรงก็มีเพียง ในส่วนของสมาชิกที่อยู่ในวัด นับตั้งแต่เจ้าอาวาส สั่งการมายังรองเจ้าอาวาสต่อไปยังพระสงฆ์ แม่ชีและสามเณร ส่วนในทางคณะกรรมการวัดที่ถูกเลือกมาจากกรรมการหมู่บ้านของแต่ละหมู่บ้านถือว่าเป็นผู้เชื่อมประสานระหว่างวัดและชาวบ้านอื่น ๆ ดังนั้นจึงเป็นกลุ่มที่มีความสำคัญต่อการจัดการทรัพยากรป่าไม้และกิจกรรมอย่างอื่นของวัด โดยเฉพาะผู้ใหญ่บ้านของทั้ง 3 หมู่บ้านถือเป็นแกนนำของการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ของวัดอย่างสำคัญ อย่างไรก็ตามกรรมการที่เข้าดำเนินงานแต่ละฝ่ายก็ยังใช้กรรมการกลุ่มเดิมในการดำเนินงาน เพราะถือว่าเป็นผู้มีความชำนาญและ เข้าใจงานในแต่ละส่วน จะมีการเปลี่ยนแปลงก็ต่อเมื่อเกิดมีการกรรมการบางคนเสียชีวิตลงจึงจะมีการเปลี่ยนกรรมการคนอื่น ๆ เข้ามาทำงานแทน ส่วนในด้านความสัมพันธ์ของทั้ง 3 กลุ่ม พบว่า การพบปะและการประชุมร่วมกันเป็นลักษณะที่ไม่เป็นทางการ การประชุมจะมีผู้ใหญ่บ้านเป็นผู้ชักชวนให้กลุ่มต่าง ๆ เข้ามาพบกันที่วัด ในช่วงที่จะมีการปลูกต้นไม้ในแต่ละปี โดยเฉพาะการพบกันที่พร้อมเพรียงที่สุดมี 1 ครั้งคือ การร่วมปลูกป่าบริเวณวัด แต่ละกลุ่มมีหน้าที่ต่าง ๆ ตามฝ่ายของตน

4.2.2 การจัดระเบียบ กฎเกณฑ์ขององค์กร

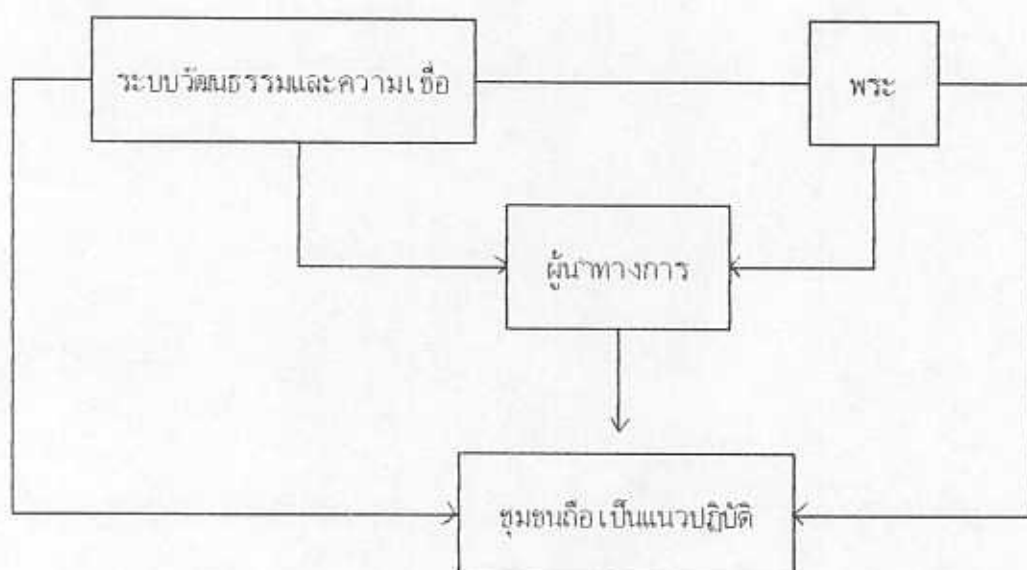
กฎเกณฑ์ที่ชาวบ้านในชุมชนรอบ ๆ วัดอุดมคงคาศรีเขต ยึดถือกันมานั้นมีจุดเริ่มต้นอยู่ที่ความเชื่อดั้งเดิมของบรรพบุรุษ สังเกตได้จากการทำบุญ "เลี้ยงผียอดห้วย" ในเดือนหกของทุกปี เป็นการแสดงความเคารพต่อพื้นที่ต้นน้ำที่ตนเอง ได้ประโยชน์ วิถีชีวิตและการทำมาหากินผูกพันกับความเชื่อและประเพณีต่าง ๆ ประกอบกับการติดต่อกับโลกภายนอกมีน้อย การให้ความสำคัญและความผูกพันกับทรัพยากรธรรมชาติยังมีสูง จึงทำให้ชาวบ้านเหล่านี้ไม่กล้าเข้ามาทำลายป่า จนกระทั่งช่วงที่หลวงปู่ผางเข้ามาอยู่ หลวงปู่ได้สร้างศรัทธาแก่ชาวบ้านอย่างสูง ประกอบกับความเชื่อของชาวบ้านที่ได้รับการปลูกฝังจากบรรพบุรุษในเรื่องของ "ผี" จึงทำให้ชาวบ้านเกิดความเชื่อและกลายเป็นประเพณีและแนวทางปฏิบัติของคนในชุมชนสืบต่อกันมา อย่างไรก็ตามวิธีการในการสร้างศรัทธาของหลวงปู่ผาง ได้นำหลักการของพระพุทธศาสนามาใช้ในการปฏิบัติคือ ฉันทะอาหาร เจนถึงวันมรณภาพ อาหารที่ชาวบ้านนำมาถวายจึงเป็นพวกพืชผัก มีการตั้งเดือนสั่งสอนชาวบ้านไม่ให้ฆ่าสัตว์ เช่น พบคนหาปลาหรือจับอึ่งมาเก็บไว้เพื่อทำอาหาร หลวงปู่จะให้ปล่อยสัตว์เหล่านั้นรวมทั้งพยายามบอกกล่าว และห้ามปรามชาวบ้านไม่ให้ไปทำบุญที่วัดไม่ให้ฆ่าสัตว์ที่อาศัยอยู่ในวัดให้ชาวบ้านที่เข้ามาทำบุญในวัดสาบานว่าจะ ไม่ให้กินปลาหรือสัตว์ที่อยู่ในวัด ไม่ให้ตัดต้นไม้เว้นแต่

ต้นไม้ที่ล้มและตายแล้ว แต่ถ้ามีใครทำผิดคำสาบานของตนเองขอให้มัวมันเป็นไป ดังนั้นในช่วงที่หลวงปู่ผางยังมีชีวิตอยู่ชาวบ้านไม่กล้าที่จะเข้าไปทำความผิดใด ๆ ภายในวัด ทั้งที่หลวงปู่เองยังไม่มี การลงโทษแต่อย่างใด เพียงแต่เห็นว่าการที่ผู้ใดสามารถปฏิบัติตามได้เป็นสิ่งที่ดี แต่จะนำไปใช้หรือไม่ย่อมเป็น เรื่องของแต่ละบุคคล นอกจากเรื่องของการห้ามฆ่าสัตว์ในวัดแล้ว หลวงปู่ผางยังได้สั่งสอนให้ชาวบ้านเห็นคุณค่าของป่าไม้มากกว่าเป็นสิ่งที่ช่วยให้เกิดความอุดมสมบูรณ์ควรอนุรักษ์ไว้ และหลักการสำคัญที่พยายามเน้นให้ชาวบ้านปฏิบัติคือให้ประพฤติดี มีความสามัคคีในหมู่บ้านใกล้เคียง ไม่ลักเล็กขโมยน้อย ตั้งอยู่ในความสงบสุข จึงถือได้ว่าผลจากการสั่งสอนของหลวงปู่และความเกรงกลัวต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในวัดตามที่ชาวบ้านได้รับฟังเกี่ยวกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นกับชาวบ้านที่ทำความผิดในวัดแล้วป่วยโดยไม่ทราบสาเหตุ แต่เมื่อมาขอขมาอาการก็หายไประยะหนึ่ง จึงทำให้ชาวบ้านมีความเชื่อในเรื่องนี้มากขึ้นไม่กล้าที่จะเข้ามาทำความผิดใด ๆ ในวัด แม้เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงผู้นำของวัดแล้วการปฏิบัติต่อวัดของชาวบ้านในหมู่บ้านต่าง ๆ ก็ยังเหมือนเดิม อาจมีการเปลี่ยนแปลง และฝ่าฝืนบ้างก็เป็นคนรุ่นใหม่ที่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตัวมากกว่าประโยชน์ของคนจำนวนมาก เช่น การตกเบิกในวัด การตัดไม้ เป็นต้น วิธีการลงโทษก็เพียงแค่ใช้วิธีการประชาลัมพันธ์ให้ผู้นำของหมู่บ้านทราบถึงปัญหาและการลงโทษ เมื่อจับตัวผู้ทำความผิดได้จะส่งตัวให้เจ้าหน้าที่ดำเนินคดีต่อไป

นอกจากรูปแบบของการดำเนินการดังที่กล่าวมาแล้ว หลวงปู่ยังได้ประกาศห้ามไม่ให้มีการถากถางหญ้าในที่ใด ๆ ในบริเวณวัด ถึงแม้ว่าจะเป็นที่รกร้าง นอกจากนี้ได้มีการเขียนป้าย ซึ่งเป็นข้อห้ามต่าง ๆ ติดไว้ตามต้นไม้ทั่วบริเวณวัดเพื่อเป็นกฎเกณฑ์และเป็นแนวปฏิบัติ เช่น ห้ามฆ่าสัตว์ ห้ามดื่มสุรา ห้ามตัดต้นไม้ ห้ามฆ่าสัตว์เลี้ยงเข้ามาเลี้ยงในบริเวณวัดและยังมีพุทธภาษิตอื่น ๆ สอนจริง มีการสอนเพื่อปลูกฝังให้ชาวบ้านกลุ่มต่าง ๆ นำไปปฏิบัติ เช่น กลุ่มชาวบ้านที่เข้าไปทำบุญที่วัด ชาวบ้านใกล้เคียงที่หลวงปู่ผางไปบิณฑบาตร ประกอบกับการปฏิบัติกิจตามแนวทางของศาสนาทำให้ชาวบ้านมีความศรัทธาหลวงปู่ผาง จนไม่กล้าเข้าไปละเมิดข้อห้ามของวัดในเรื่องการตัดไม้ การล่าสัตว์และกระทำการอย่างอื่นภายในวัดตามที่ถือเป็นความผิด ดังนั้นจะสามารถสรุปข้อห้ามและระเบียบกฎเกณฑ์ของวัดที่ชาวบ้านปฏิบัติตามดังนี้ คือ

1. ห้ามฆ่าสัตว์ทุกชนิดในวัด
2. ห้ามตัดต้นไม้ในวัด
3. ห้ามตัดหญ้าหรือปราบวัชพืชอื่น ๆ โดยไม่จำเป็น
4. ห้ามดื่มสุราหรือของมึนเมาในวัด
5. ห้ามฆ่าสัตว์เลี้ยงเข้ามาเลี้ยงในวัด
6. สามารถนำอาหารธรรมชาติในวัดไปเป็นอาหารได้ เช่น เห็ด ผักหวาน ดอกกระเจียว
7. อนุญาตให้ชาวบ้านขอน้ำจากวัดไปใช้ได้

ระเบียบ กฎเกณฑ์ของวัดที่กำหนดขึ้นมีลักษณะชัดเจนและที่เป็นรูปธรรม และบางส่วนเป็นนามธรรมคือ ความเกรงกลัวต่อการถูกลงโทษโดยอำนาจของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งชาวบ้านแถบนั้นเชื่อว่าจริงตามที่หลายคนเคยประสบจึงสามารถกล่าวได้ว่า แนวทางการปฏิบัติของชาวบ้านจึงเริ่มจากความเชื่อดั้งเดิมและความศรัทธาต่อพระมาสู่ผู้ผ่านทาง การนำไปประหาลัมพันธ์ เพื่อเน้นให้เกิดกิจกรรมร่วมของชุมชน ดังปรากฏในแผนภูมิที่ 2

แผนภูมิที่ 2 การจัดการทรัพยากรป่าไม้ที่อิงอยู่กับระบบวัฒนธรรมและความเชื่อ

4.2.3 การใช้ประโยชน์ในพื้นที่ป่าวัดอุดมคงคาศรีเขต

การใช้ประโยชน์จากป่าบริเวณวัดจะเป็นการใช้ควบคู่ไปพร้อม ๆ กับป่าบนเขาภูผาแดง ซึ่งอยู่ด้านนอกวัด การใช้ประโยชน์ที่ชาวบ้านได้รับโดยตรงคือ การเก็บหาอาหารที่เป็นพืชพรรณธรรมชาติที่เกิดตามฤดูกาล และการได้ใช้ประโยชน์จากน้ำบริเวณดอน ส่วนการใช้ประโยชน์จากไม้ที่ทางวัดอนุญาตให้เก็บได้เฉพาะ ไม้พื้นที่แห้งตายแล้ว แต่ชาวบ้านส่วนใหญ่ไม่นิยมนำมาใช้ เพราะรอบ ๆ หมู่บ้านยังมีต้นไม้ที่สามารถนำมาใช้ทำฟืนถ่านได้ โดยไม่ต้องเข้าไปตัดในวัด ดังนั้นจึงมีเพียงทางวัดที่ใช้ไม้แห้งเผาถ่านเพื่อใช้หุงต้ม และทางวัดใช้เผาศพในเมรุของวัด หมู่บ้านที่มาใช้เมรุเผาศพในวัดคือบ้านดอนแก่นเฒ่าและบ้านโลกใหญ่ อย่างไรก็ตามพบว่า เคยมีชาวบ้านจากในอำเภอมัญจาคีรีเข้ามาเก็บไม้แห้งสำหรับเผาถ่านบ้างแต่ก็มีไม่มากนัก ส่วนทางด้านการใช้ไม้ขนาดใหญ่ทางวัดไม่อนุญาตให้นำมาใช้ในส่วนบุคคล แต่ถ้าเป็นงานส่วนรวม เช่น สร้างวัดหรือ

สร้างศาลา เช่น กรณีชาวบ้านโสภณน้ำยูนได้มาขอไม้ที่ตายแล้วไปสร้างศาลาและมีวัดอื่นเคยมาขอ ต้นยูคาลิปตัสจำนวน 50 ต้นไปใช้จะต้องผ่านการพิจารณาและได้รับอนุญาตจากคณะกรรมการของวัดก่อนจึงตัดได้ นอกจากนี้ยังมีพวกสมุนไพรปะปนอยู่บ้างไม่มากนัก เพราะส่วนมากจะอยู่บริเวณภูเม็งซึ่งไกลออกไปอีกมีพระและชีที่วัดไม่เก็บที่ทราบสรรพคุณของยาและนำมาใช้โดยต้มไว้วันหนึ่งที่วัด ชาวบ้านคนใดต้องการดื่มก็จะดื่มที่วัด เช่น พวกแฮดกวง ต้นสะเอิม พ้าทลายโจร บรเพ็ด แก่นขนุน เปลือกประดู่ เป็นต้น

นอกจากการใช้ประโยชน์จากป่าไม้ในวัดด้านต่าง ๆ ที่กล่าวไปแล้วยังเป็นแหล่งพักผ่อนหย่อนใจของชาวบ้านใกล้เคียง โดยเฉพาะช่วงวันเสาร์-อาทิตย์ มีคนหนุ่มสาวเข้ามาเดินเที่ยวในป่าของวัดจำนวนมาก

ดังมีรูปแบบการใช้ประโยชน์ที่เห็นได้ชัดมีดังนี้

1. การเก็บพืชอาหารธรรมชาติ

การเก็บพืชอาหารธรรมชาติจากวัดถือเป็นผลประโยชน์ที่หลายกลุ่มได้รับ เช่น ชาวบ้านโสภณน้ำยูน บ้านโสภณใหญ่และบ้านดอนแก่นแก้ว บ้านอื่น ๆ ที่อยู่ใกล้เคียงและอำเภอใกล้เคียง เช่น อำเภอบ้านไผ่ อำเภอบ้านฝาง อำเภอเมืองพล จังหวัดขอนแก่น และอำเภอแก้งคร้อ จังหวัดชัยภูมิ แต่กลุ่มที่ถือว่าได้ผลประโยชน์จากส่วนนี้อย่างชัดเจนที่สุดคือ ชาวบ้านโสภณน้ำยูน บ้านโสภณใหญ่และบ้านดอนแก่นแก้วจะขึ้นไปเก็บเกือบทุกครัวเรือน โดยเฉพาะชาวบ้านที่ไม่มีที่ดินทำกินในบ้านโสภณน้ำยูน 10 ครัวเรือนขึ้นไปเก็บทั้งหมด พืชที่เก็บได้มีหลายชนิด เช่น ผักหวาน ดอกกระเจียว ผักหนาม ผักคันจอก หนุ่ยนาง ผักขี้เ็น ผักกันตง สะเดา อีรอก ส่วนหน่อไม้มีกฎหมายห้ามเก็บเพราะถือว่าเป็นสิ่งที่จะขยายพันธุ์ต่อไป

ฤดูกาลที่เก็บผักหวานและดอกกระเจียวจะเก็บในช่วงเดือนกุมภาพันธ์ถึงเดือนมีนาคมและเดือนเมษายน ชาวบ้านเข้าไปเก็บทุกวันในช่วงที่ผักหวานและดอกกระเจียวออก ซึ่งอาจทำให้ปริมาณของต้นผักหวานลดลงได้ โดยเฉพาะการเก็บผักหวานนอกวัด บางคนใช้มีดตัดโคนต้นผักหวานทำให้บางส่วนตายไป เป็นผลให้ความอุดมสมบูรณ์ของป่านอกวัดลดลงไปด้วย เพราะกลุ่มชาวบ้านที่เก็บผักดังกล่าวไม่เก็บมาเฉพาะทำอาหารเท่านั้น แต่ชาวบ้านเก็บปริมาณมากคือ ได้วันละ 3-4 กิโลกรัมต่อคน บางรายเก็บผักหวานและดอกกระเจียวได้มากจนสามารถนำมาขายมีรายได้เสริม ในช่วงที่มีผักดังกล่าวชาวบ้านมีรายได้สูงสุดประมาณ 4,000-5,000 บาท รายที่ได้ต่ำที่สุดจะได้ประมาณ 400-500 บาท การขายจะขายในบริเวณวัด ในหมู่บ้านและนำไปขายในหมู่บ้านใกล้เคียง ราคาที่ขายดอกกระเจียวกิโลกรัมละ 8-10 บาท ส่วนผักหวานกิโลกรัมละ 40-50 บาท กลุ่มที่มาซื้อส่วนใหญ่มาจากอำเภอบ้านไผ่ จังหวัดขอนแก่น

นอกจากการเก็บผักหวานและเก็บดอกกระเจียวแล้ว เห็ดยังเป็นอาหารอีกประเภทหนึ่งที่ชาวบ้านเข้ามาเก็บในบริเวณวัด โดยแบ่งการเก็บออกเป็น 3 ช่วงคือ ช่วงที่ 1 เก็บมากที่สุดเดือนสิงหาคมและเดือนกันยายน เห็ดที่เก็บเรียกว่า เห็ดดิน อันประกอบไปด้วยเห็ดหลายชนิด เช่น เห็ดปลวก เห็ดก่อ เห็ดตะไคร้ เห็ดละโงก ฯลฯ และช่วงที่ 2 คือ เก็บเห็ดกระด้างซึ่งเกิดในเดือนตุลาคมแต่มีการเก็บค่อนข้างน้อยเพราะจำนวนที่ออกมีไม่มากนัก ช่วงที่ 3 เก็บเห็ดเผาะซึ่งจะเกิดในเดือนพฤษภาคม มิถุนายน เห็ดออกดอกแต่ละครั้งนาน 4-5 วัน การเก็บเห็ดชาวบ้านต้องไปแต่เช้าบางคนไปตอนตี 3-4 เพราะมีชาวบ้านไปเก็บเป็นจำนวนมากมีทั้งชาวบ้านจากที่อื่นและหมู่บ้านใกล้เคียง เมื่อขึ้นไปเก็บแล้วจะกลับมากินข้าวตอนเช้าที่บ้านของตน ส่วนชาวบ้านที่มาจากที่อื่นจะนำห่อข้าวไปด้วย กลุ่มผู้เก็บเห็ดจะมีทั้งที่เก็บมาเป็นอาหารของตนและบางส่วนเก็บไปขายจึงทำให้ปริมาณการเก็บแตกต่างกันไป บางรายเก็บได้ถึงหนึ่งตระกร้าต่อวันก็เพียงพอสำหรับทำอาหารของตน แต่ในกลุ่มผู้เก็บไปขายมักจะขึ้นไปเก็บทุกวัน ขายในวัดภูผาแดงในหมู่บ้าน และเหมารถไปขายตามหมู่บ้านใกล้เคียง ราคาขายคือ ถังละ 10 บาท แต่ถ้าขายเป็นกิโลกรัมราคากิโลกรัมละ 30 บาท สำหรับชาวบ้านที่ขึ้นไปเก็บเห็ดเกือบทุกวันในช่วงที่เห็ดเกิดจะขายได้เงินประมาณ 1,000 บาทเศษ (ในแต่ละครั้งเห็ดเกิดนาน 9-10 วัน) เมื่อเปรียบเทียบกับ การเก็บผักหวานและพืชอื่น ๆ พบว่า ชาวบ้านจะไปเก็บเห็ดมากกว่าอย่างอื่น เพราะเห็ดเป็นพืชที่ชาวบ้านนิยมนำมาทำอาหารมากที่สุด

2) การใช้น้ำ

เดิมบริเวณที่เป็นน้ำซับในวัดมีถึง 3 แห่ง แต่บริเวณนั้นจะมีชาวบ้านเข้ามาใช้ประโยชน์มากกว่าที่อื่น ๆ เพราะมีน้ำมากกว่าที่อื่น ๆ ในอดีตชาวบ้านแถบนี้ใช้น้ำซับบริเวณนี้เป็นแหล่งน้ำดื่มในช่วงที่ไปเลี้ยงสัตว์และพักผ่อนตามร่มเงาไม้ บางรายใช้หาบไปไว้ดื่มที่บ้าน ต่อมาเมื่อมีการตั้งวัด พระและญาติโยมจะนำเอาน้ำบริเวณนั้นมาดื่มและใช้ภายในวัด ส่วนในหมู่บ้านใกล้เคียงยังใช้น้ำจากบ่อน้ำตื้นที่ขุดในหมู่บ้านแต่น้ำจากบ่อน้ำตื้นยังไม่เพียงพอต่อการใช้น้ำในหมู่บ้านคณะกรรมการหมู่บ้านโสภณน้ำขุ่น จึงเสนอโครงการผ่านสภาตำบลนางามเพื่อของบประมาณในการต่อน้ำประปาภูเขาจากน้ำซับตื้นซึ่งอยู่ในวัดอุดมคงคาคีรีเขตแต่โครงการไม่ได้รับการสนับสนุน ต่อมาเมื่อหน่วยงานเอกชนชื่อ องค์การนานาชาติเพื่อร่วมกันพัฒนา เข้าไปดำเนินการในหมู่บ้านโสภณน้ำขุ่นในปี พ.ศ. 2534 คณะกรรมการหมู่บ้านจึงได้เสนอโครงการดังกล่าวเข้าไป เพราะเห็นว่า เป็นปัญหาที่มีความสำคัญที่สุดของชาวบ้าน

ทางองค์การนานาชาติเพื่อร่วมกันพัฒนา ได้ให้เงินงบประมาณโครงการใช้จ่ายเป็นเงินทั้งหมด 9,939 บาท สมทบกับเงินกองทุนของหมู่บ้านจำนวน 16,000 บาท เป็นค่าใช้จ่ายในการดำเนินการและค่าอุปกรณ์ ส่วนแรงงานในการดำเนินงาน เป็นการดำเนินการร่วมกันของคณะกรรมการหมู่บ้านร่วมกับเจ้าหน้าที่ขององค์การนานาชาติร่วมกันพัฒนา โดยใช้เวลาดำเนินการก่อสร้าง 8 วัน ทางวัดอุดมคงคาคีรีเขตก็ได้ให้การช่วยเหลือคือ บริจาควัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ ในการก่อสร้างแท้งค์เก็บน้ำ

ในช่วงแรก ปี พ.ศ.2536 น้ำที่เปิดใช้ดื่มได้ยังมีปัญหาน้ำไหลได้ไม่ทั่วถึง จึงต้องมีการปรับระดับน้ำใหม่ การใช้น้ำดังกล่าว มีการเก็บเงินค่าน้ำจำนวน 1 บาทต่อลูกบาศก์เมตร ปัจจุบันมีเงินทั้งหมด 1,400 บาท คณะกรรมการได้เก็บไว้เป็นกองทุนหมู่บ้านและซ่อมแซมเมื่อประปาเกิดชำรุด นอกจากนี้บ้านโสกใหญ่ได้เงินช่วยเหลือจากพระอาจารย์วิศัลย์ วัดภูผาแดงซึ่งอยู่ใกล้กับวัดอุดมคงคาคีรีเขตร่วมกับเงินบริจาคจากผู้แทนราษฎรนำมาใช้ในการต่อประปาภูเขา เริ่มใช้ในเดือนมกราคม ปี พ.ศ.2537 และเก็บเงินจากชาวบ้านหน่วยละ 2 บาทต่อเดือน ใช้เป็นทั้งน้ำดื่มและน้ำใช้ ในส่วนของเงินที่เก็บได้จะนำไปใช้เป็นค่าซ่อมแซมน้ำประปาเมื่อเกิดชำรุด จึงทำน้ทั้ง 2 หมู่บ้านมีน้ำใช้ตลอดปีดังจะเห็นได้จากตารางการใช้ประโยชน์จากปาวัดอุดมคงคาคีรีเขตในตารางที่ 3

4.2.4 กิจกรรมและการดำเนินงาน

กิจกรรมและการดำเนินงานเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรป่าไม้ภายในวัดอุดมคงคาคีรี
เขตแบ่งได้เป็น 3 ลักษณะคือ

- 1) การจัดงานบุญประเพณีต่าง ๆ
- 2) กิจกรรมการอนุรักษ์และการปลูกต้นไม้
- 3) กิจกรรมประจำวันของพระภิกษุสงฆ์

1) การจัดงานบุญประเพณี

เดิมมีประเพณีความเชื่อที่ชาวบ้านรอบเขตป่าทั้ง 3 หมู่บ้าน ได้ทำการบูชา ซึ่งชาวบ้านเรียกว่า ประเพณีทำบุญบูชาผี "ยอดห้วย" มีการเลี้ยงในเดือนหก ก่อนถึงฤดูการทำนา ชาวบ้านจะทำเป็นกระต๊อบเล็ก ๆ ชาวบ้านเรียก "ตูปผี" วางไว้ในบริเวณดอน มีการบูชาด้วยรูปปั้นช้าง, ม้า ชาวบ้านทุกคนจะเข้าร่วมในพิธี อาหารที่เลี้ยง ได้แก่ เหล้า 1 ไห ไก่ 1 ตัว มีเครื่องบูชา (ชาวบ้านเรียกว่า "คาย") ซึ่งทำด้วยไม้ทาชมัน ผู้ทำพิธีคือเจ้าของหมู่บ้านโดยมากใช้เจ้าบ้านดอนแก้วแก้ว ชื่อ "จำมอม" พิธีการดังกล่าวถือเป็นการบูชาผีป่า อันเป็นพิธีกรรมที่ชาวบ้านที่อยู่ในหมู่บ้านรอบ ๆ ป่าภูผาแดงมีการปฏิบัติตลอดมา เช่น บ้านนางาม บ้านโคกสูง บ้านหนองสองห้อง จากพิธีกรรมดังกล่าว ถือได้ว่าชาวบ้านบริเวณใกล้เคียงได้ทำการบูชาผืนภูเขาและให้ความสำคัญต่อป่าต้นน้ำมาตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษ เป็นผลต่อความอยู่รอดของป่าทำให้น้ำมีใครกล้าเข้าไปตัดต้นไม้เพราะความกลัวในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ทำให้เกิดพิธีกรรมดังกล่าวซึ่งกลายเป็นประเพณีของท้องถิ่น ต่อมาเมื่อหลวงปู่ผางเข้ามาอยู่จึงเลิกพิธีกรรมดังกล่าว เพราะถือว่าหลวงปู่ผางสามารถที่จะอยู่ได้โดยใช้ธรรมโปรดผีเหล่านั้นและสามารถดูแลป่าต้นน้ำ เพื่อสืบทอดเจตนาเดิมของคนในท้องถิ่นได้ นอกจากนั้นหลวงปู่ผางยังได้นำเอาวิธีการทางความเชื่อทางศาสนามาใช้ คือเมื่อเกิดไฟไหม้ป่า หลวงปู่จะไม่ฉันอาหารถึง 3 วันถือเป็นการแผ่เมตตาให้กับสัตว์และสิ่งมีชีวิตทั้งหลายที่ถูกทำลาย จึงเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นถึงการปลูกฝังให้เกิดจิตสำนึกต่อการอนุรักษ์ธรรมชาติของผู้นำกลุ่ม จนปัจจุบันพบว่า ปัญหาไฟไหม้ป่าแทบจะไม่เกิดขึ้นในบริเวณดังกล่าวได้เลย ส่วนกิจกรรมอื่น ๆ มีการทำเช่นเดียวกับวัดอื่น ๆ

2. กิจกรรมการอนุรักษ์และการปลูกต้นไม้ในวัด

การอนุรักษ์ป่าเริ่มดำเนินการมาตั้งแต่สมัยหลวงปู่ฝางเป็นเจ้าอาวาสคือ ไม่ให้มีการตัดต้นไม้ และในช่วงปี พ.ศ.2524 มีการปลูกต้นไม้ที่ได้มาจากหน่วยงานภายนอกและจากชาวบ้านใกล้เคียง บางส่วนได้มาจากญาติโยมที่มาจากที่อื่นนำมาให้ปลูก ดังนั้นจึงทำให้ประเภทของไม้ที่ปลูกมีความหลากหลาย เช่น กระถินณรงค์ จามจุรี ไทร (โฮ) มะม่วง มะพร้าว ไม้บงหลักเกณฑ์ในการจัดการพื้นที่ปลูกนั้นทางวัดเน้นการปลูกต้นไม้ในบริเวณที่ว่างเปล่า เพื่อเพิ่มพื้นที่ของป่าไม้ให้มากที่สุด ต่อมาในปี พ.ศ.2530 การให้ความสนใจต้นไม้ชนิดอื่นมีมากขึ้นทางวัดจึงได้ซื้อกล้าสักจากศูนย์เพาะชำของกรมป่าไม้ ที่ตำบลผานกเค้า อำเภอกุกระดิง จังหวัดเลย มาปลูกจำนวน 2,000 ต้น เป็นเงินจำนวน 2,000 บาท ในปีเดียวกันทางวัดได้ปลูกมะม่วงอกร่องและมะม่วงแก้วสลักกับกล้วยน้ำหว้า ในพื้นที่ 5 ไร่ที่ซื้อจากชาวบ้าน ราคา 2,000 บาท ส่วนที่เหลือปลูกยูคาลิปตัส ปัจจุบันยูคาลิปตัสสามารถตัดใช้ประโยชน์ได้ ส่วนมะม่วงได้รับผลแล้ว จากนั้นปี พ.ศ.2531 ทางวัดเริ่มเพาะกล้าไม้มะค่าโง้งด้วยตนเอง จำนวน 1,000 กล้า เมื่อกล้าไม้โตเต็มที่ก็ใช้กล้าไม้ทั้งหมดปลูกในวัดจนในปี พ.ศ.2533-2534 จำนวนของการเพาะกล้าเพิ่มจำนวนขึ้นเรื่อย ๆ รวมทั้งจำนวนของต้นไม้ที่ปลูกก็เพิ่มขึ้นในปี พ.ศ.2536 ทางตำบลนางามร่วมกับอำเภอมัญจาคีรี โดยมีนายอำเภอมัญจาคีรีเป็นประธานได้ร่วมกับปลูกต้นไม้ในวันครบรอบวันมรณภาพของหลวงปู่ฝาง โดยซื้อกล้าไม้จากหน่วยเพาะชำกล้าไม้ในสมบูรณ อำเภอบ้านไผ่ จังหวัดขอนแก่น จำนวน 4,000 กล้า เสียค่าใช้จ่ายทั้งหมด 4,000 บาท กล้าไม้ที่ซื้อมาได้แก่ ประดู่ และยูคาลิปตัส ปลูกช่วงเดือนสิงหาคม พ.ศ.2537 ต่อมาปี พ.ศ.2538 ทางวัดซื้อกล้าไม้จากศูนย์เพาะชำห้วยอึ่ง ของกรมป่าไม้ อำเภอนนทบุรี จังหวัดขอนแก่น จำนวน 10,000 ต้น เสียเงินค่าใช้จ่ายในการซื้อกล้าไม้ ประมาณ 3,000 บาท ปลูกในพื้นที่ 8 ไร่ กล้าไม้ที่ปลูกได้แก่ สัก มะค่า ยูคาลิปตัส กระถินณรงค์ แดง ประดู่ ยาง หลักเกณฑ์ในการปลูก มะค่า และสักจะต้องปลูกในบริเวณที่เป็นดินร่วน ส่วนยูคาลิปตัส ปลูกในบริเวณที่เป็นหิน อย่างไรก็ตามทางวัดไม่ได้แบ่งพื้นที่ในการปลูกเป็นส่วน ๆ อย่างชัดเจน จึงใช้วิธีการปลูกต้นไม้หลายชนิดผสมผสานกัน เพื่อให้ดูเหมือนว่าเป็นไม้ที่ขึ้นเองตามธรรมชาติ ดังจะเห็นได้จากตารางการปลูกต้นไม้ของวัดอุดมคงคาศรีเขต ในแต่ละปีตามตารางที่ 4

ตารางที่ 4 การปลูกต้นไม้ในบริเวณวัดอุดมคงคาคีรีเขต

ปี พ.ศ.ที่ปลูก	แหล่งกล้าไม้	ชนิดพันธุ์	จำนวน (ต้น)	พ.ท.ที่ปลูก
2524	-ญาติโยมที่มาร่วมวัด	-กระถินณรงค์ -จามจุรี -ไทร -มะม่วง -มะพร้าว -ไผ่บง	ไม่ได้ระบุ	กระจายปลูกตามที่ ว่างในวัด
2530	-ซื้อจากศูนย์เพาะชำ ผานกเค้า จ.เลย -ญาติโยม	-สัก -มะม่วงอกร่อง -ยูคาลิปตัส	2,000	5 ไร่
2531	-กลุ่มเพาะเอง	-มะค่าโมง	1,000	กระจายปลูกตามที่ ว่างในวัด
2533-34	-กลุ่มเพาะเอง	-มะค่าโมง	-	"-----"
2536	-หน่วยเพาะชำกล้าไม้ โนนสมบูรณ์ อำเภอบ้านไผ่ จังหวัด ขอนแก่น	-ประดู่, สัก	4,000	"-----"
2537	-หน่วยเพาะชำกล้าไม้ ห้วยอึ่ง อำเภอชนบท จังหวัดขอนแก่น	-ยูคาลิปตัส -กระถินณรงค์ -แดง -ประดู่ -ยาง	10,000	8 ไร่

จากกิจกรรมการปลูกต้นไม้ของวัดอุดมคงคาศรีเขตในแต่ละปี พบว่า การจัดการในเรื่องเกี่ยวกับแหล่งกล้าไม้ ชนิดพันธุ์ จำนวนและพื้นที่ที่ใช้ปลูกมีความแตกต่างกันตามสถานการณ์ในแต่ละปี แต่รูปแบบกิจกรรมที่มีความสำคัญและ เกี่ยวข้องกับการปลูกต้นไม้ที่มีรูปแบบคล้ายกันทุกปี สรุปได้ 3 กิจกรรม คือ

- 2.1) การใช้แรงงาน
- 2.2) การเพาะกล้าไม้
- 2.3) การดูแลรักษา

2.1) การใช้แรงงาน

การปลูกต้นไม้ในช่วงแรกเป็นการทยอยปลูกและดูแลรักษา โดยญาติโยมที่อยู่บนหมู่บ้านใกล้เคียงที่ไปทำบุญที่วัด ต่อมาเมื่อทางการและประชาชนเริ่มให้ความสนใจในเรื่องการปลูกต้นไม้มากขึ้นจึงได้มีการจัดรูปแบบของกิจกรรมการปลูกต้นไม้ที่ชัดเจนขึ้น โดยการปลูกต้นไม้ในวันสำคัญของชาติ เช่น วันต้นไม้แห่งชาติ วันเฉลิมพระชนมพรรษา วันแม่ วันเข้าพรรษารวมถึงงานบุญที่ร่วมกันทำในท้องถิ่น เช่น วันบุญข้าวสาก ฯลฯ จากกิจกรรมดังกล่าวถือได้ว่าทางวัดได้เปลี่ยนรูปแบบของกิจกรรมที่เคยใช้วิธีการเทศน์ให้ชาวบ้านเห็นความสำคัญในการอนุรักษ์ และเป็นการปลูกฝังจิตสำนึก กลายมาเป็นกิจกรรมการปลูกต้นไม้ที่จะต้องใช้แรงงานในการเข้าร่วมอย่างจริงจัง ดังนั้นการดำเนินการเพื่อปลูกต้นไม้ในแต่ละครั้ง คณะกรรมการของวัดจะต้องมีการประชุมปรึกษาและวางแผนร่วมกัน จากนั้นก็จะมีการประสานความร่วมมือจากหน่วยงานภายนอก เช่น ขอความช่วยเหลือในการเขียนโครงการขอกล้าไม้จากคณะครูโรงเรียนอุดมคงคาศรีเขต ซึ่งเป็นโรงเรียนระดับประถมศึกษาอยู่บ้านโสกใหญ่ นอกจากนี้ทุกครั้งที่มีการจัดกิจกรรมยังมีการประสานงานไปยังอำเภอแม่จาศรี ขอความร่วมมือจากนายอำเภอ รวมทั้งประสานงานกับโรงเรียนมัธยมศึกษา อำเภอแม่จาศรี จังหวัดขอนแก่น เพื่อให้โรงเรียนมัธยมศึกษาเข้าร่วมในกิจกรรมการปลูกต้นไม้ด้วย จากการเข้าร่วมกิจกรรมการปลูกต้นไม้ที่ผ่านมา มีชาวบ้านทั้ง 3 หมู่บ้านเข้าร่วมในการปลูกต้นไม้ทุกครั้งวันละประมาณ 20-30 คนต่อวัน การปลูกจะทำไปเรื่อย ๆ บางครั้งปลูกวันเว้นวัน เช่น ช่วงที่ฝนไม่ตกก็จะหยุดปลูก แต่ในวันที่มีนักเรียนและทางอำเภอเข้าร่วมปลูกมีผู้เข้าร่วมปลูกต้นไม้ถึง 100 คน เช่น ในวันครบรอบวันมรณภาพของหลวงปู่ผางใช้เวลาปลูกเพียง 2 วัน แรงงานที่ใช้ปลูกส่วนใหญ่เป็นกลุ่มชาวบ้านที่มีอายุช่วงประมาณ 40-60 ปี ส่วนกลุ่มอายุประมาณ 16-17 ปี ชาวบ้านที่มาาร่วมกันปลูกครั้งละประมาณ 10 คนเท่านั้น แต่ละครัวเรือนก็จะส่งคนที่เป็นหลักในครัวเรือนไป 1 คน แต่ละฝ่ายจะแบ่งหน้าที่ในการ

ดำเนินกิจกรรม เช่น เตรียมพื้นที่ที่จะปลูกโดยขุดต้นเพ็กบริเวณที่จะปลูกก่อน เพราะต้นหญ้าเพ็กที่แห้งตายแล้วอาจเป็นส่วนหนึ่งที่เป็นเชื้อไฟป่า สำหรับการเตรียมพื้นที่ในบางแห่งใช้รถไถเข้ามาช่วยในการปรับพื้นที่ นอกจากนี้ฝ่ายชายจะทำการปลูกและชนกล้าไม้โดยทยอยปลูกวันละ 100-200 ต้น ส่วนฝ่ายหญิงจะเป็นผู้เตรียมอาหารซึ่งได้มาจากการบริจาคของญาติโยม แต่ก็ยังไม่เพียงพอจึงต้องใช้จ่ายเงินของวัดส่วนหนึ่งนำไปซื้ออาหารมาเตรียมไว้ โดยประสานงานกับเจ้าอาวาส และฝ่ายมัคทายกในเรื่องงบประมาณในการใช้จ่ายทั้งหมด ในส่วนของแม่ชีและพระที่วัดก็จะเข้าร่วมกิจกรรมเช่นเดียวกันคือ พระช่วยในการปลูกต้นไม้ ส่วนแม่ชีดูแลเรื่องอาหารเช่นเดียวกับญาติโยมที่เป็นผู้หญิง

2.2) การเพาะกล้าไม้

การเพาะกล้าไม้เป็นกิจกรรมสำคัญอย่างหนึ่งที่นอกเหนือจากการปลูกต้นไม้ ซึ่งทางวัดได้เริ่มเพาะกล้าไม้ในปี พ.ศ.2531 ต้นไม้ที่เพาะ คือ ต้นสัก ทางวัดได้นำเมล็ดที่ร่วงลงมาจากต้นสักในวัดมาเพาะ แล้วนำมาบรรจุในถุงพลาสติก ต่อมาช่วงปี พ.ศ.2533 ชื่อเมล็ดที่เปลือกเริ่มแตกออกแล้วมาบรรจุเอง ใช้เงินในการซื้อ 1,000 บาทเศษ ราคาร้อยละ 40 บาท นำไปปลูก 1,000 ต้น ปรากฏว่าเหลือรอดไม่ถึง 100 ต้น นอกจากสักแล้วยังเพาะไม้อื่น ๆ อีก เช่น ต้นพลวง ต้นรัง โดยเก็บเอาเมล็ดที่อยู่ในวัดมาเพาะ รวมทั้งมีการปักชำ ไม้ปักชำหลายชนิด เช่น ไม้ป่า ไม้รวก ไม้ตง แต่ถ้าปลูกในหน้าฝน ไม่จำเป็นต้องชำไว้ก่อนใช้กิ่งที่ตัดมาใหม่ ๆ ปลูกได้ทันที

ในปี พ.ศ.2537 พระอาจารย์จันทงค์และกลุ่มมัคทายก นำเมล็ดมะค่าจากอำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม มาเพาะจำนวน 2,000 ต้น นอกจากนี้ยังเก็บเมล็ดยูคาลิปตัสในวัดมาเพาะ 300 ต้น และไม้อื่นเพาะรวมไว้ด้วยกันในวัด ได้แก่ สะเดา แต้ว ประดู่ เต็ง รัง พลวง กระถินณรงค์ วิธีการเพาะต้นไม้ชนิดอื่นจะคล้ายกันคือ ไม่ต้องใส่ปุ๋ย ถุงที่ใช้เพาะเก็บมาจากถุงเพาะที่หน่วยงานป่าไม้ที่ไม่ใช้แล้วมาใช้ใหม่ การเพาะเมล็ดไม้ทุกชนิดทำลักษณะเดียวกันที่ต่างไปจากชนิดอื่นคือ มะค่ามีวิธีการเพาะที่ต่างออกไปคือ ตัดเมล็ดตอนปลายเอาเปลือกออกเห็นข้างในเป็นสีขาวแล้วนำไปแช่น้ำไว้ 1 คืน จึงนำมาเพาะลงในถุง ใช้เวลาเพาะ 2 เดือนสามารถนำมาปลูกได้ สำหรับแรงงานในการเพาะเมล็ดนับจากขั้นตอนการกรอกดินใส่ถุงและเพาะ เมล็ดลงไปในถุงจะมีกลุ่มมัคทายกที่ไปวัดทุกวันและพระที่วัดเป็นแรงงานหลัก นอกจากนี้พระที่วัดยังเป็นแรงงานหลักในการดูแลรักษาถ้าพระสงฆ์ไม่อยู่ต้องให้มัคทายกที่มาวัดดูแลแทน

ด้วยเหตุที่เจ้าอาวาสให้ความสำคัญต่อกิจกรรมนี้มาก ดังนั้นทุก ๆ วัน พระสงฆ์ที่วัดมีหน้าที่ต้องปันน้ำมารดกล้าไม้ที่อยู่ใกล้ศาลาและนุ่ง แต่ถ้าเพาะในช่วงหน้าฝนจะไม่รดน้ำ สำหรับการเลือกชนิดไม้ที่เพาะนั้นทางวัดเพาะกล้ามะค่ามากที่สุด และจะเพิ่มปริมาณการเพาะมากขึ้นเรื่อย ๆ เพราะเห็นว่าไม้มะค่าเป็นไม้ที่เพาะงอกได้ง่ายเมื่อเปรียบเทียบกับชนิดอื่น ๆ ขณะเดียวกันเป็นไม้ที่จัดได้ว่าเนื้อไม้ดี มีคุณค่าทางเศรษฐกิจ ประกอบกับสภาพดินและพื้นที่ในวัดสามารถปลูกไม้เจริญงอกงามดี ส่วนต้นหลักเป็นไม้ที่มีคุณค่าทางเศรษฐกิจเช่นเดียวกัน แต่เมื่อเพาะแล้วโอกาสรอดมีน้อยหรือแม้แต่ปลูกก็ถือว่าได้ผลน้อย เพราะสภาพดินในวัดไม่เหมาะต่อการปลูกหลัก ทางวัดให้ความสำคัญต่อการเพาะกล้ามากจัดว่าเป็นกิจกรรมที่ต้องทำทุก ๆ ปี เพราะนอกจากจะนำต้นไม้ที่เพาะปลูกในวัดแล้วยังเคยให้ชาวบ้านอื่น ๆ ที่สนใจมาขอกกล้าไม้ไปปลูก เช่น ต้นคูณ มีโรงเรียนเส้าเล้าหินแตก ตำบลนางาม อำเภอเมืองจัตุมะ จังหวัดขอนแก่น ขอบไปปลูก ปี พ.ศ.2537 เจ้าคณะอำเภอบ้านไผ่ขอกกล้าประดู่ไปปลูกที่วัดบ้านหนองไฮ อำเภอบ้านไผ่ จังหวัดขอนแก่น จำนวน 1,000 ต้น ดังนั้นต้นไม้มากชนิดที่มีอยู่ในวัดจะถูกนำมาเพาะขยายเพื่อการปลูกและแจกจ่าย

2.3) การดูแลรักษา

หลังจากที่ได้มีการปลูกต้นไม้ในวัดแล้ว การดูแลรักษาด้านไม้ที่ปลูกก็ยิ่งเป็นหน้าที่ของพระ แม่ชี กรรมการ และชาวบ้านที่มาทำบุญในวัดหรือมาจำศีลที่วัด รวมถึงหน่วยงานภายนอกที่มาช่วยดูแลรักษาและกำจัดวัชพืชในวันสำคัญต่าง ๆ ดังนั้นรูปแบบของการดูแลรักษาจึงเป็นการกำจัดวัชพืชในช่วงที่ต้นไม้เริ่มโตแต่ไม่จำเป็นต้องรดน้ำ เพราะส่วนมากจะเลือกปลูกในช่วงหน้าฝนจึงทำให้ต้นไม้ที่เติบโตได้รับน้ำฝนจากธรรมชาติ แต่ทางวัดจะต้องเสียเงินงบประมาณในการซื้อปุ๋ยเคมีสูตร 15-15-15 เพื่อบำรุงต้นไม้ที่ปลูกในหมู่บ้าน 5 ไร่ สำหรับไม้ที่เห็นว่าโตพอสมควรแล้วจะไม่ใส่ปุ๋ยแต่จะคอยดูแลและปราบวัชพืชอื่น ๆ ถ้ามองย้อนกลับไปที่สมัยที่หลวงปู่ผางยังมีชีวิตอยู่หลวงปู่เน้นในเรื่องการอนุรักษ์คือ ไม่ให้ตัดต้นไม้หรือวัชพืชใด ๆ ทั้งยังได้สร้างกำแพงล้อมรอบเป็นแนวเขตเพื่อให้ชาวบ้านสังเกตเห็นอย่างชัดเจน เพื่อป้องกันการบุกรุกและทราบบอบเขตในการใช้ประโยชน์ นอกจากนี้ยังมีการทำแนวกันไฟหน้าแล้ง (ชาวบ้านเรียกว่า "เหวียน") ในช่วงเดือนมิถุนายน กรกฎาคม วิธีการนี้เป็นวิธีการที่ทำกันมาตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษเป็นการทำแนวป้องกันไฟรอบหมู่บ้าน เพื่อไม่ให้ไฟลามเข้ามาในหมู่บ้าน วิธีการทำแนวกันไฟคือต้องกวาดใบไม้แห้งที่ร่วงตามพื้นมารวมกันเป็นแนวยาว ชาวบ้านจะนำจอบ ไม้กวาด ใช้เป็นอุปกรณ์กวาดใบไม้เป็นแนวยาวเฝ้าบริเวณรอบ ๆ วัดเพราะใบไม้ที่ร่วงลงไปอาจจะจะเป็นเชื้อเพลิงที่ลามมาในวัด ซึ่งเคยเกิดไฟไหม้ ในปี 2536 แต่ชาวบ้านและพระช่วยกันดับทัน นอกจากนั้นใน

บางส่วนยังใช้ธูปธูปเทียนเผาไหม้ไฟ มีการสร้างกำแพงป้องกันคนเข้ามาตัด แต่การสร้างกำแพงยังไม่ครอบคลุมได้ทั้งหมดเพราะขาดงบประมาณ ดังนั้นด้านที่ติดกับภูเขาแดงจึงปล่อยโล่งเชื่อมกับภายนอก และยังทำทางเดินเล็ก ๆ เป็นทางเดินตัดเส้นทางไปตามลุ่มต่าง ๆ เพื่อให้ผู้มาเยือนเดินผ่านไปได้และสร้างเพื่อเป็นทางเดินเชื่อมระหว่างภูของพระแต่ละรูป นอกจากการดูแลรักษาในส่วนของตนไม้ที่ปลูกแล้ว ยังต้องคอยดูแลและกำจัดพืชประเภทจอกแทนที่มีการขยายพันธุ์อย่างรวดเร็วโดยทำการขุดลอกออกจากหนองน้ำเพื่อเป็นการทำความสะอาดอีกส่วนหนึ่ง

3) กิจกรรมประจำวันของพระภิกษุสงฆ์

การดำเนินกิจกรรมภายในวัดเป็นส่วนที่มีความสำคัญต่อการจัดการป่าไม้ในวัดมากที่สุดดังนั้นพบว่า มีกิจของสงฆ์หลายกิจกรรมที่มีส่วนเกี่ยวข้องต่อการคงสภาพของป่ารวมทั้งเป็นการนำเอาความเชื่อของพระพุทธศาสนาที่พระสงฆ์ปฏิบัติเป็นประจำมาใช้ในการจัดการป่า ดังนี้คือ

- 05.00 น. ท้าวต๋นเช้า
- 06.00 น. ออกบิณฑบาตร
- 08.00 น. รับจังหัน
- 09.00 น. ล้างบาตร และทำความสะอาดวัด
- 12.00 น. ฉันทเพล (ในกรณีที่มีชาวบ้านนำมาถวาย)
- 13.00 น. อบรมธรรม ฟังสมาธิ
- 16.00 น. เก็บกวาดใบไม้ ตรวจสอบสภาพต้นไม้และนำไม้พินมาเก็บไว้ใช้รวมทั้งรดต้นไม้

นอกจากกิจกรรม ประจำวันของพระสงฆ์ที่ได้กล่าวมาแล้ว ทางวัดเองมีระเบียบการปฏิบัติที่กำหนดไว้เพื่อเป็นแนวทางในการปฏิบัติของพระ และสมาชิกอื่น ๆ ที่อยู่ในวัด ซึ่งเป็นการให้ความสำคัญต่อการอนุรักษ์ป่าที่ได้ดำเนินการสืบต่อกันมาจนปัจจุบันคือ

1. ช่วยกันดูแลไม่ให้ไฟไหม้ป่า
2. จะต้องนำเอาต้นไม้มาปลูกไว้ในที่ที่ว่างเปล่า โดยช่วยกันปลูกเสริมอยู่เสมอ
3. ปลูกต้นไม้ทดแทนต้นไม้ที่ตายไปแล้ว
4. ในช่วงฤดูกาลเพาะกล้า ต้องช่วยกันออกไปหาหรือเก็บเอาเมล็ดของต้นไม้เพื่อทำการเพาะ
5. ห้ามชาวบ้านตัดไม้ในเขตอภัยทาน โดยเดินดูรอบ ๆ วัด

4.2.5 การวางแผนการใช้ที่ดิน

ลักษณะการวางแผนการใช้ที่ดินในวัดอุดมคงคาคีรีเขต แบ่งได้เป็น 2 ส่วนคือ ส่วนที่เป็นสิ่งก่อสร้างและส่วนที่เป็นป่า

ส่วนที่ 1

ส่วนที่เป็นสิ่งก่อสร้างส่วนใหญ่จะอยู่บริเวณด้านหน้าของวัด รวมพื้นที่สิ่งก่อสร้างทั้งหมดประมาณ 5 ไร่และด้านหน้าสุดของสิ่งก่อสร้างจะเป็นส่วนของแมชชี และส่วนหลังของสิ่งก่อสร้างเป็นพื้นที่สร้างขึ้นเพื่อประกอบพิธีกรรมทางศาสนาหรือเพื่อปฏิบัติกิจของสงฆ์ ส่วนที่เป็นกุฏิพระกระจายอยู่ตามป่าซึ่งส่วนใหญ่จะอยู่บนพื้นที่สูงขึ้นไปบนหลังเขา แต่ละหลังจะมีทางเดินเชื่อมต่อกันไป พระรูปใดที่อยู่ใกล้ป่าบริเวณใดจะต้องดูแลป่าบริเวณนั้นด้วย สำหรับส่วนของแมชชีซึ่งอยู่ด้านหน้าเป็นส่วนที่ง่ายต่อการช่วยประสานงานกิจกรรม เช่น กิจกรรมประเพณี และกิจกรรมปลูกป่า ตลอดจนพบปะกับชาวบ้านที่เข้ามาทำบุญและประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ที่วัด ดังแสดงไว้ในแผนที่ภาพที่ 3

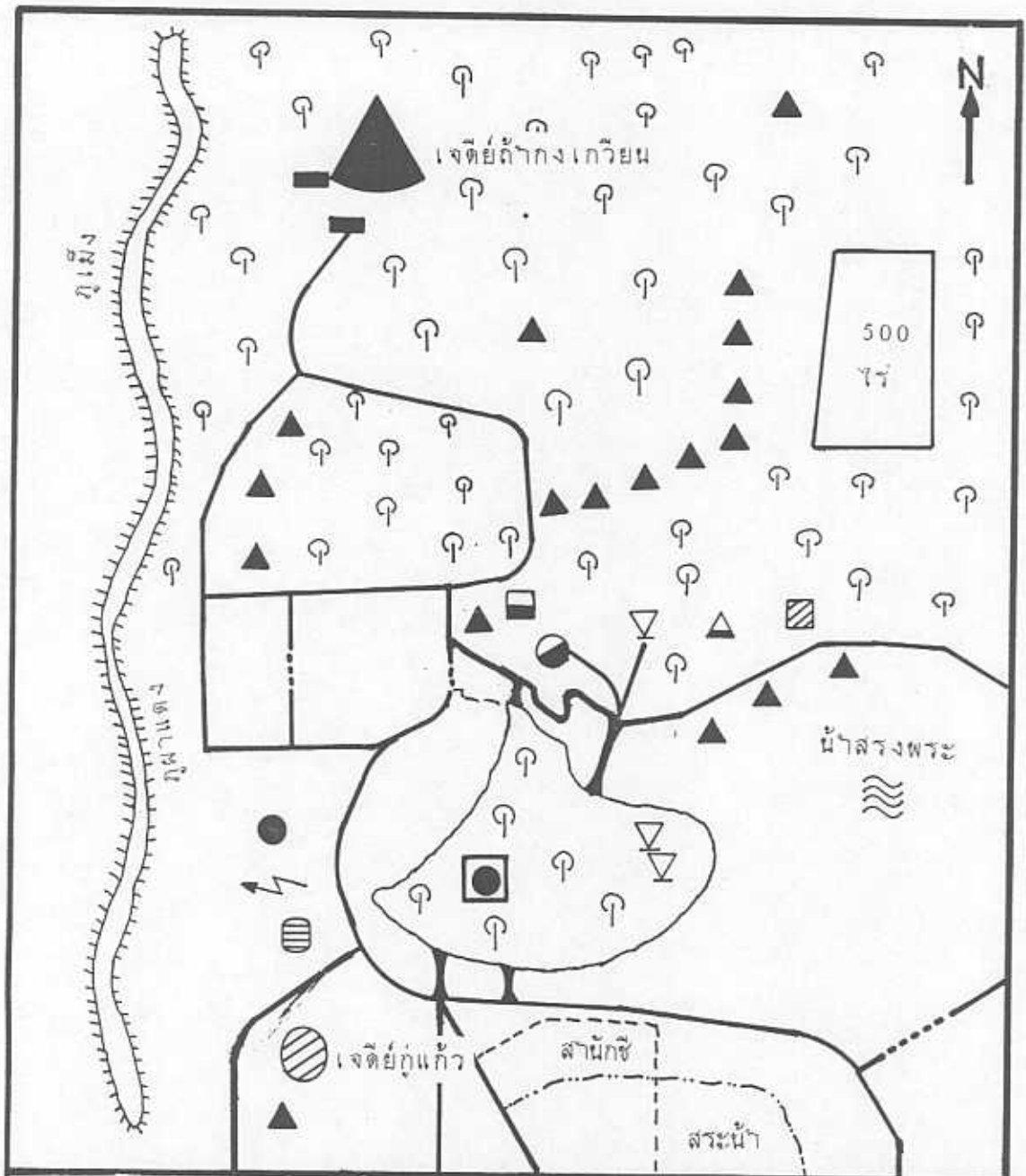
ส่วนที่ 2

ลักษณะป่า

ลักษณะป่าภายในวัดอุดมคงคาคีรีเขตสามารถแบ่งได้เป็น ๒ ประเภทคือ

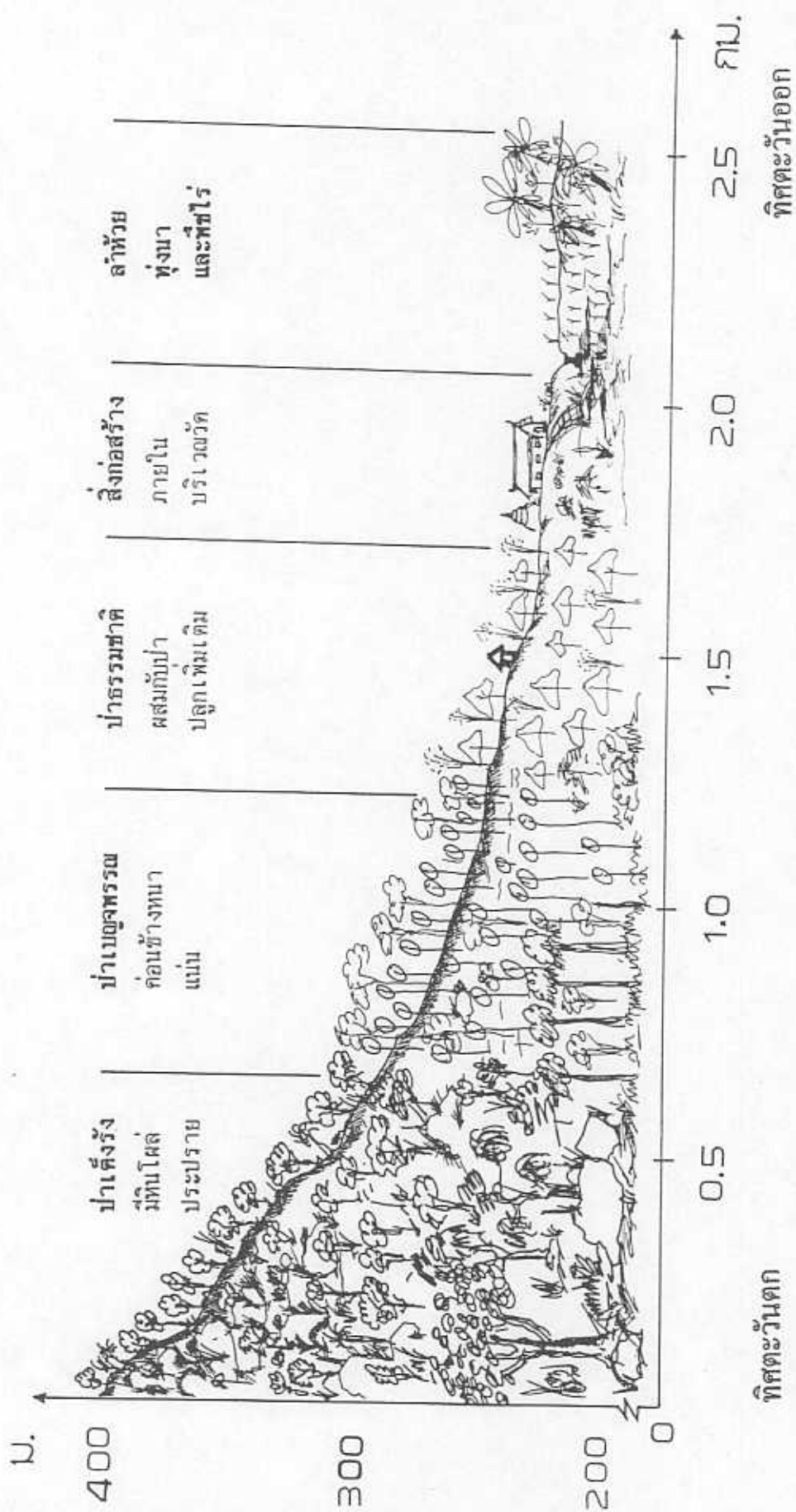
1. ป่าธรรมชาติ เป็นสภาพป่าที่มีอยู่ตั้งแต่ช่วงก่อนตั้งวัด และพื้นที่เจริญเติบโตจากลูกไม้ในภายหลัง สภาพป่าในปัจจุบันค่อนข้างสมบูรณ์ ต้นไม้ในส่วนที่เป็นป่าเบญจพรรณอยู่ใกล้ลำห้วยมีลักษณะลำต้นสูงมากแล้วแตกยอดขึ้น ทำให้ลักษณะของพุ่มแคบลง บริเวณที่เป็นป่าเบญจพรรณค่อนข้างขึ้นเพราะอยู่ใกล้ลำห้วยและบริเวณเชิงเขาซึ่งเป็นที่ต่ำ (ชนิดของพันธุ์ไม้ดูในภาคผนวก ง)

ส่วนที่เป็นป่าเต็งรัง (Dry Dipterocarp Forest) พบมากบริเวณพื้นที่สูงค่อนข้างชันไปทางยอดเขาสภาพพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นหิน ดังนั้นป่าเต็งรังในวัดจึงเจริญเติบโตแทรกไปตามซอกหิน ลักษณะต้นไม้ส่วนที่อยู่บนพื้นที่สูงต้นเล็กและแคระแกร็นกว่าบริเวณพื้นที่ต่ำ อันเนื่องมาจากความอุดมสมบูรณ์ของดินมีน้อยกว่า ขณะเดียวกันไม้เต็งรังก็จะผลัดใบเป็นประจำทุกปีระหว่างเดือนกุมภาพันธ์-มีนาคม จึงทำให้สภาพป่าของวัดในฤดูแล้งไม่อุดมสมบูรณ์เหมือนในฤดูอื่น ๆ อย่างไรก็ตามบริเวณป่าเต็งรังเหล่านี้ พบว่ามีต้นไม้หลายชนิดปะปนกันทั้งที่เป็นไม้ขนาดใหญ่ถึง 48 เซนติเมตรและสูงถึง 16 เมตร ปะปนกับไม้หนุมและลูกไม้ ซึ่งแสดงไว้ในภาพที่ 4 และภาพที่ 5

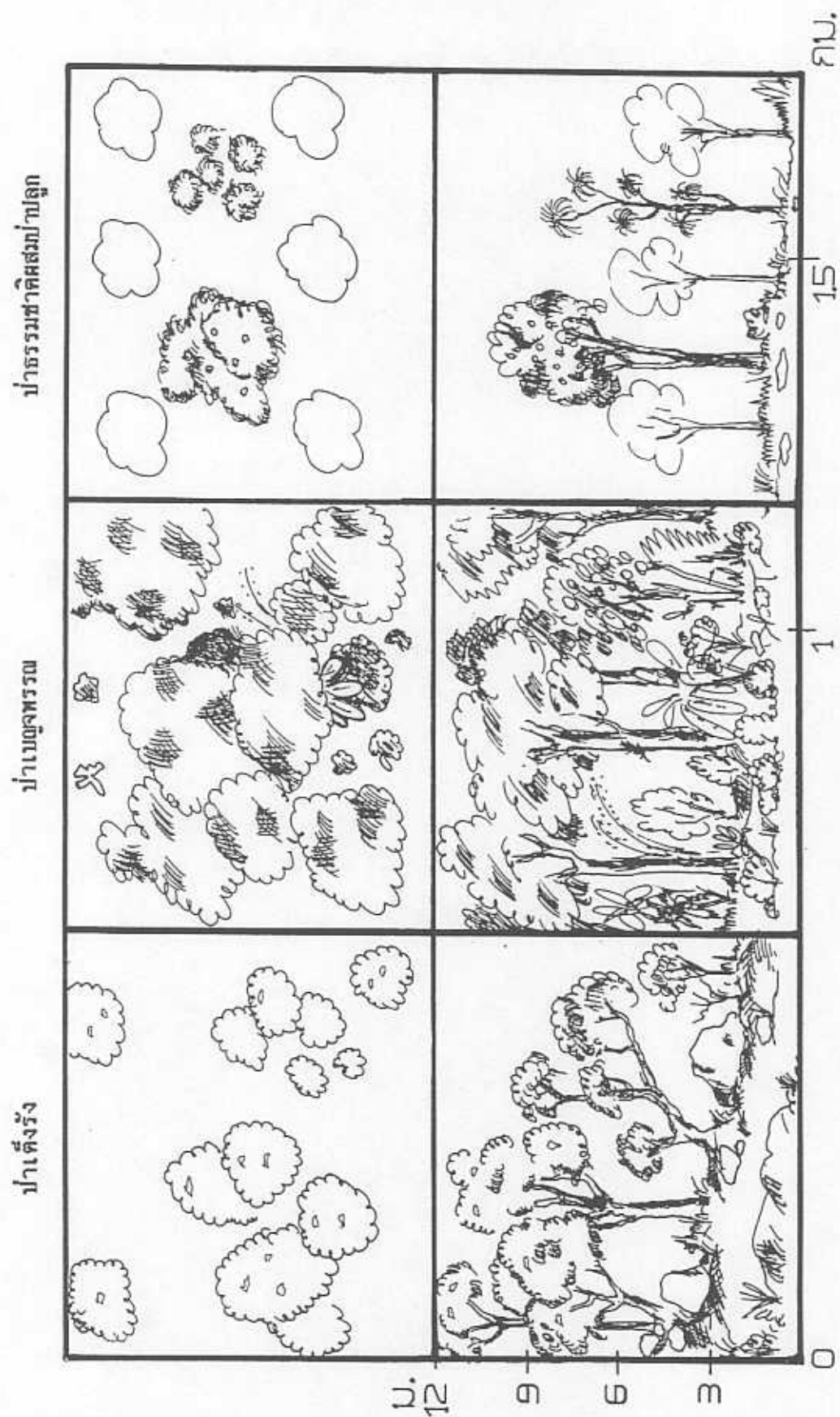
ภาพที่ 3 แผนผังวัดสุตมคังคาคิริ เขต

สัญลักษณ์		
▲ กุฏิพระ เณร	● โบสถ์	☀ กุฎา
▨ โรงไฟฟ้า	--- ฝายน้ำล้น	— ถนน
□ ประปา	◐ ครัว	◻ ศาลาใหม่
⊙ ต้นไม้	△ สุชาสงฆ์	▽ สุชาโยม
⌵ สะพาน	■ ศาลาพักร้อน	▨ กุฏิหลวงปู่ผาง
⚡ พญาจางวาง		

ภาพที่ 4 แสดงภาพตัดขวางตามแนวตะวันตก-ตะวันออก บริเวณเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง จังหวัดอุตรดิตถ์

อำเภอเมืองอุตรดิตถ์ จังหวัดอุตรดิตถ์

ภาพที่ 5 แสดงทรงพุ่มและความสมบูรณ์ของป่าแต่ละประเภท ในเขตวัดอุดมคงคาคีรีเขต
อำเภอมัญจาคีรีเขต จังหวัดขอนแก่น

นอกจากภายในวัดจะแยกได้เป็นป่าเบญจพรรณและป่าเต็งรังแล้วยังพบว่า ต้นไม้ที่ขึ้นอยู่แยกกันเป็นชั้น ๆ ดังนี้

1. ไม้ชั้นบน เป็นชั้นของไม้ที่มีขนาดใหญ่กว่าชั้นอื่น เรือนยอดแผ่กว้าง เช่น ต้นเหียง สูงถึง 13 เมตร มีเส้นผ่าศูนย์กลางที่ความสูงเพียงระดับอก 48 เซนติเมตร นอกจากนี้ยังมีไม้เต็ง รัง มะค่าแต้ รัก ประดู่ ตะแบก กระบก ฯลฯ
2. ไม้หนุมหรือไม้ชั้นกลาง เป็นชั้นของไม้ที่มีขนาดรองลงมา ขึ้นปะปนอยู่กับไม้ชั้นบน ชนิดของไม้ที่พบ ได้แก่ ประดู่ พันชาติ แดง รัก เต็ง มะม่วงแวงวัน ล้าน มะค่าแต้ ตัวส้มคำพอกหลวง กระบก กะดัว ดับเด้าต้น พลวง ตะแบก
3. ลูกไม้หรือส่วนที่เป็นกล้าไม้และพืชคลุมดินส่วนใหญ่เป็นกล้าไม้ที่แตกหน่อเจริญเติบโตเป็นพืชชั้นสูงต่อไป แต่สภาพของต้นไม้ที่พบยังเป็นลักษณะไม้พุ่มเตี้ย ๆ บางต้นขึ้นเป็นลำต้นเดี่ยวในต้นที่แข็งแรง ชนิดของไม้ที่พบ ได้แก่ หมือด แดง มะม่วงแวงวัน ล้าน แดง รัก มะขามป้อม พันชาติ เหียง มะพอก พลวง มะค่าแต้ เลี้ยว นอกจากกล้าไม้เหล่านี้แล้วพืชคลุมดินยังประกอบไปด้วย หญ้าเพ็ก ใจด เพิร์น ฯลฯ
4. ป่าปลูกสร้าง เป็นป่าที่มีการปลูกขึ้นมาภายหลังป่าเหล่านี้จะมีอยู่ทั้งในบริเวณที่อยู่ใกล้กับสิ่งก่อสร้างและบริเวณค่อนข้างห่างจากเขา เพราะนโยบายการปลูกต้นไม้ของวัดจะ เน้นบริเวณที่ว่างเปล่าโดยต้องการที่จะให้พื้นที่ทุกส่วนเป็นป่าสมบูรณ์ทั้งหมด

4.2.6. ความสัมพันธ์กับหน่วยงานภายนอก

จากการปฏิบัติธรรมตามแนวพระพุทธศาสนาของหลวงปู่ผาง ทำให้ชาวบ้านที่อยู่ใกล้เคียงและบุคคลที่อยู่ภายนอกชุมชน เกิดความศรัทธาหลวงปู่ผางจนมีบุคคลนอกชุมชนจำนวนมากเข้ามาบวชเป็นพระ และแม่ชี อยู่ในวัด และในบางส่วนจะเข้ามาจำวัด ถือศีลในช่วงของการเข้าพรรษา จนกระทั่งเลิกจากการเป็นพระ แม่ชีหรือออกจากวัดไปแล้วก็ยังกลับมาเป็นผู้คอยช่วยเหลือถวายปัจจัยในการสร้างวัด ตลอดจนมีการประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับกิจกรรมของวัดให้คนภายนอกได้รับทราบอันเป็นผลต่อการพัฒนาวัดในด้านต่าง ๆ โดยเฉพาะในช่วงแรกของการก่อตั้งวัด การสร้างถนนเข้ามาในวัดโดยความร่วมมือของหน่วยงาน กรป. กลางหน่วยงานพัฒนาเคลื่อนที่ จังหวัดอุบลราชธานี การก่อสร้างวัดโดยการร่วมแรงร่วมใจของชาวบ้านทั้งสามหมู่บ้าน และคนภายนอก จนทำให้การก่อสร้างถาวรวัตถุประสบผลสำเร็จอย่างมาก นอกจากนี้การสร้างป่าในวัดก็ได้รับความช่วยเหลือและความร่วมมือจากหน่วยงานต่าง ๆ ซึ่งนำพันธุ์ไม้มาให้ เช่น ไทร ไม้กระถินณรงค์ ซึ่งทางวัดก็ได้นำมาปลูก ขณะเดียวกันสามารถประสานงานขอความร่วมมือจากศูนย์

เพาะชากล้าไม้ การได้รับความรู้เรื่องความสำคัญของต้นไม้และการปลูกต้นไม้จากอาเภอ โดยมี คณะครูจากโรงเรียนอุดมคงคาคีรีเขตเป็นผู้ทำหน้าที่สื่อในการประสานงาน และโรงเรียนมัธยมศึกษาเข้าร่วมปลูกต้นไม้ในวันสำคัญต่าง ๆ จากการสนับสนุนของฝ่ายต่าง ๆ ที่เข้ามามีบทบาทต่อ วัดอุดมคงคาคีรีเขตสามารถแบ่งกลุ่มที่เข้ามามีส่วนสนับสนุนกิจกรรมของวัดได้ดังนี้คือ หน่วยงานที่เป็นของรัฐและกลุ่มที่ไม่ใช่หน่วยงานของรัฐ ซึ่งมีรายชื่อตามตารางที่ 5

ตารางที่ 5 รายชื่อของหน่วยงานของรัฐและไม่ใช่หน่วยงานของรัฐ

หน่วยงานของรัฐ	กลุ่มที่ไม่ใช่หน่วยงานของรัฐ
1. กรป. กลาง หน่วยงานพัฒนาเคลื่อนที่ 2. สำนักงานอาเภอมัธยมศึกษา 3. โรงเรียนมัธยมศึกษา 4. โรงเรียนอุดมคงคาคีรีเขต 5. ศูนย์เพาะชากล้าไม้ 6. ป่าไม้จังหวัดขอนแก่น	1. องค์การนาชาติเพื่อร่วมกันพัฒนา 2. กลุ่มผู้ศรัทธาในพระพุทธศาสนา ทั้งในชุมชนและนอกชุมชน

1) การช่วยเหลือโดยองค์กรของรัฐ ถึงแม้ว่ากลุ่มที่เข้ามามีส่วนช่วยเหลือกิจกรรมต่าง ๆ ของวัดไม่ได้มีหน้าที่เกี่ยวข้องกับวัดโดยตรง แต่เนื่องจากความศรัทธาและความเชื่อในพระพุทธศาสนาทำให้ทุกหน่วยงาน ให้การช่วยเหลือในส่วนที่บทบาทของตนเกี่ยวข้องอย่างเต็มที่ เช่น การสร้างถนนโดยหน่วยงานกรป. กลาง การเข้าร่วมปลูกป่าของโรงเรียนมัธยมศึกษา โรงเรียนอุดมคงคาคีรีเขต และสำนักงานที่ว่าการอาเภอมัธยมศึกษา จังหวัดขอนแก่น นอกจากนี้แล้วยังมีศูนย์เพาะชากล้าไม้ ป่าไม้จังหวัดขอนแก่น อันเป็นหน่วยงานของกรมป่าไม้ เป็นผู้ถือว่าการส่งเสริมต่อกิจกรรมการจัดการป่าไม้ของวัดอุดมคงคาคีรีเขตโดยตรง

2) กลุ่มที่ไม่ใช่หน่วยงานของรัฐ องค์การนาชาติเพื่อร่วมกันพัฒนา เป็นหน่วยงานพัฒนาเอกชนหน่วยหนึ่งที่ให้ความช่วยเหลือวัดเป็นอย่างดี โดยการช่วยเหลือชาวบ้านและหมู่บ้านที่อยู่ใกล้เคียงกับวัด เช่น การให้การสนับสนุนการทำนาประปา ซึ่งเป็นการส่งเสริมให้ชาวบ้านรู้คุณค่าของทรัพยากรน้ำ ตลอดจนทรัพยากรป่าไม้ในบริเวณดังกล่าว นอกจากหน่วยงานเอกชนแล้ว กลุ่มที่มีความสำคัญต่อกิจกรรมของวัดทั้งในแง่ของการจัดงานประเพณีต่าง ๆ คือ กลุ่มผู้มีจิตศรัทธาในศาสนาพุทธ โดยผ่านสถาบันวัดอุดมคงคาคีรีเขต สังเกตได้จากการได้รับความช่วยเหลือในด้านปัจจัยที่นำมาสร้างและช่วยเหลือการจัดกิจกรรมต่าง ๆ รวมทั้งการเข้าร่วมปลูกต้นไม้ ดูแลรักษา ตลอดจนการนำพันธุ์ไม้มาใช้ปลูกในวัด จึงถือว่ากลุ่มที่ไม่ใช่หน่วยงานของรัฐก็มีส่วนอย่างสำคัญต่อกิจกรรมของวัดอุดมคงคาคีรีเขต

4.3 บทบาทผู้เข้าร่วมกิจกรรมการจัดการทรัพยากรป่าไม้วัดอุดมคงคาศรีเขต

4.3.1 บทบาทของพระสงฆ์ แม่ชี และสามเณร ในการจัดการทรัพยากรป่าไม้

4.3.1.1 บทบาทในการสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้

ตารางที่ 6 ร้อยละและค่าเฉลี่ยของบทบาทในการสร้างจิตสำนึก ในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ (n=18)

กิจกรรม	ปฏิบัติ มาก	ปฏิบัติ บางครั้ง	ไม่ค่อย ปฏิบัติ	ไม่ได้ ปฏิบัติเลย	$\bar{x}$	S.D.
1. เน้นเรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้เมื่อพูดคุยกับชาวบ้าน	44.4	27.2	22.2	5.6	3.11	.963
2. ใช้หลักพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ในการพูดคุยกับชาวบ้าน	38.9	22.2	33.3	5.6	2.94	.998
3. เน้นเรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ในการสั่งสอนเด็กนักเรียนและลูกหลาน	27.8	33.3	33.3	5.6	2.83	.924
4. สอนชาวบ้านให้เกิดความรู้สึกรักธรรมชาติและถ่ายทอดสู่ผู้อื่น	33.3	27.8	33.3	5.6	2.89	.963
5. กระตุ้นและฝึกกรรมฐานเพื่อการพัฒนาจิตใจไม่ให้เบียดเบียนผู้อื่น	77.8	5.6	16.7	-	3.61	.778

ค่าเฉลี่ยรวม = 15.38 ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน = 3.958

จากตารางที่ 6 พบว่า การสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของพระสงฆ์มีค่าเฉลี่ยรวม 15.38 อยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณารายละเอียดแต่ละกิจกรรมโดยใช้ค่าร้อยละอธิบาย พบว่า กิจกรรมที่พระสงฆ์มีการปฏิบัติมากคือ การกระตุ้นและฝึกกรรมฐานเพื่อการพัฒนาจิตใจไม่ให้เบียดเบียนผู้อื่นคือ คิดเป็นร้อยละ 77.8 เน้นเรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้เมื่อพูดคุยกับชาวบ้านปฏิบัติมาก คิดเป็นร้อยละ 44.4 ใช้หลักพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ เมื่อพูดคุยกับชาวบ้านปฏิบัติมาก คิดเป็นร้อยละ 38.9 มีการสอนชาวบ้านให้เกิดความรู้สึกรักธรรมชาติและถ่ายทอดสู่ผู้อื่นปฏิบัติมาก คิดเป็นร้อยละ 33.3 และ เน้นเรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ในการสั่งสอนเด็กนักเรียนและลูกหลานปฏิบัติมาก คิดเป็นร้อยละ 27.8

จากข้อมูลเชิงคุณภาพ พบว่า บทบาทในการฝึกกรรมฐานเป็นหน้าที่โดยตรงของพระ แม่ชี และสามเณรที่เป็นผลมาจากพระธรรมวินัยที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้กับการสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษทรัพย์ากรป่าไม้ได้ ในขณะที่กิจกรรมที่ปฏิบัติมารองลงมาคือ เน้นเรื่องการอนุรักษทรัพย์ากรป่าไม้ เมื่อพูดคุยกับชาวบ้าน และใช้หลักพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวกับการอนุรักษทรัพย์ากรป่าไม้ในการพูดคุยกับชาวบ้าน ซึ่งกิจกรรมทั้ง 2 กิจกรรม พระสงฆ์ แม่ชีและสามเณรจะปฏิบัติเมื่อชาวบ้านเข้าไปหาบุญที่วัดในวันปกติ หรือแม้แต่ในช่วงที่เข้าพรรษา พบว่า ชาวบ้านมีโอกาสที่จะคลุกคลีอยู่ในวัดและพูดคุยกับพระสงฆ์ แม่ชีและสามเณร ในช่วงดังกล่าว

ดังนั้น สรุปได้ว่า บทบาทในการสร้างจิตสำนึกของพระสงฆ์ แม่ชี และสามเณร ในการอนุรักษทรัพย์ากรป่าไม้ กิจกรรมที่ปฏิบัติมากที่สุดคือ การกระตุ้น และฝึกกรรมฐานเพื่อการพัฒนาจิตใจไม่ให้เบียดเบียนผู้อื่น

4.3.1.2 บทบาทในการจรรโลงประเพณีและความเชื่อ เพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้

ตารางที่ 7 ร้อยละและค่าเฉลี่ยของบทบาทในการจรรโลงประเพณีและความเชื่อ เพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ (n=18)

กิจกรรม	ปฏิบัติ มาก	ปฏิบัติ บางครั้ง	ไม่ค่อย ปฏิบัติ	ไม่ได้ ปฏิบัติเลย	$\bar{x}$	S.D.
1. เน้นเรื่องความศักดิ์สิทธิ์ของวัด เพื่อป้องกันการละเมิดกฎเกณฑ์ของวัด	88.9	11.1	-	-	3.89	.323
2. ทำพิธีบวงสรวงต้นไม้	-	-	5.6	94.4	1.06	.236
3. ทอดผ้าป่าต้นไม้	-	-	5.6	94.4	1.06	.236
4. ปฏิบัติตามข้อห้าม/ชะล่า เกี่ยว กับต้นไม้ ตามความเชื่อของ ท้องถิ่น	100	-	-	-	4.00	.000
5. กำหนดเขตอภัยทาน	100	-	-	-	4.00	.000

ค่าเฉลี่ยรวม = 14.00 ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน = .594

จากตารางที่ 7 พบว่า การจรรโลงประเพณีและความเชื่อ เพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของพระสงฆ์ มีค่าเฉลี่ยรวม 14.00 อยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณารายละเอียดกิจกรรมโดยใช้ค่าร้อยละอธิบายพบว่า กิจกรรมที่พระสงฆ์ปฏิบัติมากคือ ปฏิบัติตามข้อห้าม/ชะล่าเกี่ยวกับต้นไม้ตามความเชื่อของท้องถิ่น คิดเป็นร้อยละ 100 และกำหนดเขตอภัยทานปฏิบัติมาก คิดเป็นร้อยละ 100 เน้นเรื่องความศักดิ์สิทธิ์ของวัดเพื่อป้องกันการละเมิดกฎเกณฑ์ของวัด คิดเป็นร้อยละ 88.9

จากข้อมูลเชิงคุณภาพ พบว่า พระสงฆ์ แม่ชีและสามเณรที่อยู่ในวัดอุดมคงคาคีรีเขต เป็นกลุ่มที่มีภูมิลำเนาอยู่ในหมู่บ้านที่อยู่รอบเขตวัดอุดมคงคาคีรีเขต มีจากที่อื่นบ้างแต่ก็ยังมีพื้นฐานในเรื่องความเชื่อที่ไม่แตกต่างกับคนในท้องถิ่นแถบนี้คือความเชื่อและข้อห้ามเกี่ยวกับต้นไม้ กิจกรรมนี้เป็นส่วนหนึ่งที่มีผลทำให้คน ไม่กล้าตัดต้นไม้ในบริเวณที่เชื่อว่ามีความศักดิ์สิทธิ์ เป็นผลให้กลุ่มนี้ไม่ตัดต้นไม้ดังกล่าว นอกจากนี้กิจกรรมการกำหนดเขตอภัยทานถือว่าเป็นกิจกรรมที่พระสงฆ์ แม่ชีและสามเณรในวัดทุกรูปจะต้องเข้าร่วมในพิธี จึงทำให้กิจกรรมดังกล่าวมีการปฏิบัติมาก

ดังนั้น สรุปได้ว่า บทบาทในการจรรโลงประเพณีและความเชื่อเพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของพระสงฆ์ แม่ชีและสามเณร มีการปฏิบัติมากที่สุด คือ การปฏิบัติตามข้อห้าม/ชะล่าเกี่ยวกับต้นไม้ตามความเชื่อของท้องถิ่น และการมีส่วนในการกำหนดเขตอภัยทาน

4.3.1.3 บทบาทในการพัฒนาและปลูกสร้างทรัพยากรป่าไม้

ตารางที่ 8 ร้อยละและค่าเฉลี่ยของบทบาทในการพัฒนาและปลูกสร้างทรัพยากรป่าไม้ (n=18)

กิจกรรม	ปฏิบัติ มาก	ปฏิบัติ บางครั้ง	ไม่ค่อย ปฏิบัติ	ไม่ได้ ปฏิบัติเลย	$\bar{x}$	S.D.
1. ไม่ตัดต้นไม้ในบริเวณวัด	100	-	-	-	4.00	.000
2. กำหนดแนวเขตป่าของวัด เพื่อ การอนุรักษ์	44.4	-	-	55.6	2.33	1.534
3. ทำแนวกันไฟรอบเขตป่า	88.9	11.1	-	-	3.89	.323
4. พัฒนาพื้นที่วัด ให้เป็นแหล่งรวม พันธุ์ไม้ที่มีค่า	72.2	5.6	-	22.2	3.28	1.274
5. เพาะกล้า	77.8	11.1	11.1	-	3.67	.686
6. รดน้ำต้นไม้ / กล้าไม้	83.3	16.7	-	-	3.83	.383
7. เข้าร่วมกิจกรรมการปลูกต้นไม้ ของวัด	83.3	16.7	-	-	3.83	.383
8. ดูแลรักษาต้นไม้ในเขตวัด	83.3	16.7	-	-	3.83	.383

ค่าเฉลี่ยรวม = 28.67 ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน = 3.049

จากตารางที่ 8 พบว่า การพัฒนาและปลูกสร้างทรัพยากรป่าไม้ของพระสงฆ์ มีค่าเฉลี่ยรวม 28.67 อยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณารายละเอียดแต่ละกิจกรรม โดยใช้ค่าร้อยละอธิบายพบว่า พระสงฆ์ไม่ตัดต้นไม้ในบริเวณวัดปฏิบัติมาก คิดเป็นร้อยละ 100 มีการทำแนวกันไฟรอบเขตป่าปฏิบัติมาก คิดเป็นร้อยละ 88.9 รดน้ำต้นไม้/กล้าไม้ปฏิบัติมาก คิดเป็นร้อยละ 83.3 เข้าร่วมกิจกรรมการปลูกต้นไม้ปฏิบัติมาก คิดเป็นร้อยละ 83.3 ดูแลรักษาต้นไม้ในเขตวัดปฏิบัติมาก คิดเป็นร้อยละ 83.3 เพาะกล้าไม้ปฏิบัติมาก คิดเป็นร้อยละ 77.8 พัฒนาพื้นที่วัดให้เป็นแหล่งรวมพันธุ์ไม้ที่มีค่าปฏิบัติมาก คิดเป็นร้อยละ 72.2 และกำหนดแนวเขตป่าของวัดเพื่อการอนุรักษ์ปฏิบัติมาก คิดเป็นร้อยละ 44.4

จากข้อมูลเชิงคุณภาพ พบว่า กิจกรรมที่พระสงฆ์ แม่ชีและสามเณรทุกรูปปฏิบัติมากคือการไม่ตัดไม้ในบริเวณวัด ซึ่งเป็นผลมาจากความลอดคล้องของพระธรรมวินัย หรือข้อห้ามของสงฆ์ในวัดที่จะ ไม่ทำลายต้นไม้และทรัพยากรธรรมชาติอื่น ๆ นับตั้งแต่การที่หลวงปู่วางกำหนดข้อห้ามของวัด ว่าห้ามฆ่าสัตว์หรือปราบวชพืชใด ๆ ในวัดโดยไม่จำเป็น ส่วนการกำหนดแนวเขตป่าของวัดเพื่อการอนุรักษ์ และการพัฒนาพื้นที่วัดเป็นแหล่งรวมพันธุ์ไม้มีค่า มีบางส่วนที่ไม่ได้ปฏิบัติเลย สาเหตุมาจากการกำหนดเขตป่าของวัด เป็นกิจกรรมที่เริ่มทำในยุคแรกของการสร้างวัด ดังนั้นเมื่อคนรุ่นใหม่เข้ามาบวชอยู่ในวัดจึงไม่มีส่วนร่วมในกิจกรรมดังกล่าว ส่วนการพัฒนาพื้นที่วัดให้เป็นแหล่งรวมพันธุ์ไม้ที่มีค่า เป็นกิจกรรมที่เน้นบทบาทในการพัฒนาพื้นที่เพื่อประโยชน์ในการปลูกป่า ส่วนแม่ชีเป็นกลุ่มที่มีหน้าที่บริการด้านทำครัวมากกว่าหน้าที่ด้านการปลูกป่า

ดังนั้น สรุปได้ว่า บทบาทในการพัฒนาปลูกสร้างทรัพยากรป่าไม้ของพระสงฆ์ แม่ชีและสามเณร กิจกรรมที่ปฏิบัติมากที่สุดคือ การไม่ตัดไม้ในบริเวณวัด

4.3.1.4 บทบาทในการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการทรัพยากรป่าไม้

ตารางที่ 9 ร้อยละและค่าเฉลี่ยของบทบาทในการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ (n=18)

กิจกรรม	ปฏิบัติ มาก	ปฏิบัติ บางครั้ง	ไม่ค่อย ปฏิบัติ	ไม่ได้ ปฏิบัติเลย	$\bar{x}$	S.D.
1. เทศน์/ชักชวนให้ชาวบ้านเกิด ความสามัคคีและรวมกลุ่มเพื่อ การจัดการทรัพยากรป่าไม้	38.9	33.3	22.2	5.6	3.06	.938
2. ร่วมประชุมกับชาวบ้านเพื่อพูดคุย เรื่องกิจกรรมป่าไม้	33.3	33.3	27.8	5.6	2.94	.938
3. แจกกล้าไม้ให้ชาวบ้าน	11.1	11.1	5.6	72.2	1.61	1.092
4. ให้คำปรึกษาในการจัดทำแผน เกี่ยวกับทรัพยากรป่าไม้	16.7	16.7	-	66.7	1.83	1.249
5. สอนวิธีการเพาะกล้าไม้/ดูแล รักษาค้นไม้ให้ชาวบ้าน	16.7	11.1	5.6	66.7	1.79	1.215
6. จัดให้มีกิจกรรมเกี่ยวกับการ ปลูกต้นไม้โดยมีประชาชนและ หน่วยงานของรัฐและเอกชนเข้า ร่วม	77.8	16.7	5.6	-	3.72	.575

ค่าเฉลี่ยรวม = 14.95 ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน = 4.123

จากตารางที่ 9 พบว่า การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ มีค่าเฉลี่ยรวม 14.95 อยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณารายละเอียดแต่ละกิจกรรมโดยใช้ค่าร้อยละอธิบาย พบว่า จัดให้มีกิจกรรมเกี่ยวกับการปลูกต้นไม้โดยมีประชาชนและหน่วยงานของรัฐและเอกชนเข้าร่วมปฏิบัติมาก คิดเป็นร้อยละ 77.8 เทศน์/ชักชวนให้ชาวบ้านเกิดความสามัคคีและรวมกลุ่ม เพื่อการจัดการทรัพยากรป่าไม้ปฏิบัติมาก คิดเป็นร้อยละ 38.9 เข้าร่วมประชุมกับชาวบ้านเพื่อการพูดคุยเรื่องกิจกรรมป่าไม้ปฏิบัติมาก คิดเป็นร้อยละ 33.3 ให้คำปรึกษาในการจัดทำแผนเกี่ยวกับทรัพยากรป่าไม้ปฏิบัติมาก คิดเป็นร้อยละ 16.7 สอนวิธีการเพาะกล้าไม้/ดูแลรักษาค้นไม้ให้ชาวบ้านปฏิบัติมาก คิดเป็นร้อยละ 16.7 และแจกกล้าไม้ให้ชาวบ้านปฏิบัติมาก คิดเป็นร้อยละ 11.1

จากข้อมูลเชิงคุณภาพ พบว่า พระสงฆ์ แม่ชีและสามเณร ในวัดเห็นว่าตนเองเป็นผู้ที่มีบทบาทในการจัดให้มีกิจกรรมเกี่ยวกับการปลูกต้นไม้ โดยมีประชาชนและหน่วยงานของรัฐ และเอกชนเข้าร่วม เพราะ ในช่วงของการจัดงานปลูกต้นไม้ของทุกปีทุกคนจะมีหน้าที่รับผิดชอบในแต่ละส่วนจึงเป็นกิจกรรมที่มีการปฏิบัติมากที่สุด ส่วนค่าของตัวเลขที่ใกล้เคียงกันคือ การแจกกล้าไม้ให้ชาวบ้าน การให้คำปรึกษาในการจัดทำแผนเกี่ยวกับทรัพยากรป่าไม้ และการสอนวิธีการเพาะกล้าไม้/ดูแลรักษาต้นไม้ให้ชาวบ้าน พบว่า มีพระสงฆ์ แม่ชีและสามเณรจำนวนมากที่ไม่ได้ปฏิบัติเลยนั้นเป็นเพราะกิจกรรมที่เกี่ยวกับทรัพยากรป่าไม้ของวัดอุดมคงคาคีรีเขต เป็นลักษณะของกิจกรรมที่เกิดขึ้นในพื้นที่วัดแต่ขาดการขยายต่อไปในชุมชนรอบ ๆ หรือขาดลักษณะของการส่งเสริมในระบบเครือข่าย

ดังนั้น สรุปได้ว่า บทบาทในการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ กิจกรรมที่ทำมากที่สุดคือ จัดให้มีกิจกรรมเกี่ยวกับการปลูกต้นไม้ โดยมีประชาชน หน่วยงานของรัฐและเอกชนเข้าร่วม

4.3.2 บทบาทของคณะกรรมการหมู่บ้านในการจัดการทรัพยากรป่าไม้

4.3.2.1 บทบาทในการสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้

ตารางที่ 10 ร้อยละและค่าเฉลี่ยของบทบาทในการสร้างจิตสำนึก ในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ (n=30)

กิจกรรม	ปฏิบัติ มาก	ปฏิบัติ บางครั้ง	ไม่ค่อย ปฏิบัติ	ไม่ได้ ปฏิบัติเลย	$\bar{x}$	S.D.
1. เน้นเรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้เมื่อพูดคุยกับชาวบ้าน	56.7	40.0	3.3	-	3.53	.571
2. ใช้หลักพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ในการพูดคุยกับชาวบ้าน	43.3	46.7	3.3	6.7	3.27	.838
3. เน้นเรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ในการสั่งสอนเด็กนักเรียนและลูกหลาน	63.3	36.7	-	-	3.83	.490
4. สอนชาวบ้านให้เกิดความรู้สึกรักธรรมชาติและถ่ายทอดสู่ผู้อื่น	60.0	33.3	6.7	-	3.53	.629
5. กระตุ้นและฝึกกรรมฐานเพื่อการพัฒนาจิตใจไม่ให้เบียดเบียนผู้อื่น	16.7	26.7	23.3	33.3	2.27	1.112

ค่าเฉลี่ยรวม = 16.23 ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน = 1.906

จากตารางที่ 10 พบว่า การสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของคณะกรรมการมีค่าเฉลี่ยรวม 16.23 อยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณารายละเอียดแต่ละกิจกรรมโดยใช้ค่าร้อยละอธิบาย พบว่า คณะกรรมการเน้นเรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ในการสั่งสอนเด็กนักเรียนและลูกหลานปฏิบัติมาก คิดเป็นร้อยละ 63.3 สอนชาวบ้านให้เกิดความรู้สึกรักธรรมชาติและถ่ายทอดสู่ผู้อื่นปฏิบัติมาก คิดเป็นร้อยละ 60.0 เน้นเรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้เมื่อพูดคุยกับชาวบ้านปฏิบัติมาก คิดเป็นร้อยละ 56.7 ใช้หลักพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ในการพูดคุยกับชาวบ้านปฏิบัติมาก คิดเป็นร้อยละ 43.3 และมีการกระตุ้นและฝึกกรรมฐานเพื่อการพัฒนาจิตใจไม่ให้เบียดเบียนผู้อื่น คิดเป็นร้อยละ 16.7

จากข้อมูลเชิงคุณภาพ พบว่า ผู้นำชุมชนมักจะนำเอาข้อห้ามในการปฏิบัติของชุมชนมาสั่งสอนลูกหลานรุ่นหลัง ให้ปฏิบัติตามบรรพบุรุษเกี่ยวกับเรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ซึ่งเป็นวัฒนธรรมชุมชนที่มีความสำคัญมากอย่างหนึ่ง ขณะเดียวกันก็มักใช้ความเป็นผู้นำของตนกล่าวตักเตือนสอนชาวบ้านให้มีความรู้สึกรักธรรมชาติ ส่วนในด้านการกระตุ้นและฝึกกรรมฐานเพื่อการพัฒนาจิตใจไม่ให้เบียดเบียนผู้อื่น พบว่า มีกรรมกรบางส่วนไม่ได้ปฏิบัติเลย สาเหตุเกิดจากกิจกรรมการกระตุ้นและฝึกกรรมฐาน เป็นกิจกรรมที่ยากต่อชาวบ้านหรือบุคคลทั่วไปจะใช้ปฏิบัติได้ทั้งหมด ดังนั้นกิจกรรมดังกล่าวจึงมีการปฏิบัติมากเฉพาะในส่วน of พระสงฆ์ แม่ชีและสามเณรเท่านั้น

ดังนั้น สรุปได้ว่า บทบาทในการสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของคณะกรรมการหมู่บ้าน กิจกรรมที่ปฏิบัติมากที่สุดคือ เน้นเรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ในการสั่งสอนเด็กนักเรียนและลูกหลาน

4.3.2.2 บทบาทในการจรรโลงประเพณีและความเชื่อ เพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้

ตารางที่ 11 ร้อยละและค่าเฉลี่ยของบทบาทในการจรรโลงประเพณี และความเชื่อ เพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ (n=30)

กิจกรรม	ปฏิบัติ มาก	ปฏิบัติ บางครั้ง	ไม่ค่อย ปฏิบัติ	ไม่ได้ ปฏิบัติเลย	$\bar{x}$	S.D.
1. เน้น เรื่องความศักดิ์สิทธิ์ของวัดเพื่อ ป้องกันการละเมิดกฎเกณฑ์ของวัด	76.70	23.3	-	-	3.77	.430
2. ทำพิธีบวชต้นไม้	-	-	30.0	70.0	1.30	.466
3. ทอดผ้าป่าต้นไม้	6.70	30.0	26.7	36.7	2.07	.980
4. ปฏิบัติตามข้อห้าม/ชะล่าเกี่ยวกับ ต้นไม้ ตามความเชื่อของท้องถิ่น	100.00	-	-	-	4.0	.000
5. กำหนดเขตอภัยทาน	100.00	-	-	-	4.0	.000

ค่าเฉลี่ยรวม = 15.13 ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน = 1.167

จากตารางที่ 11 พบว่า การจรรโลงประเพณีและความเชื่อ เพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ มีค่าเฉลี่ยรวม 15.13 อยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณารายละเอียดแต่ละกิจกรรมโดยใช้ค่าร้อยละอธิบาย พบว่า มีการปฏิบัติตามข้อห้าม/ข้อชะล่าเกี่ยวกับต้นไม้ตามความเชื่อของท้องถิ่นปฏิบัติมาก คิดเป็นร้อยละ 100 กำหนดเขตอภัยทานปฏิบัติมาก คิดเป็นร้อยละ 100 เน้นเรื่องความศักดิ์สิทธิ์ของวัดเพื่อป้องกันการละเมิดกฎเกณฑ์ของวัด คิดเป็นร้อยละ 76.7 ทอดผ้าป่าต้นไม้ปฏิบัติมาก คิดเป็นร้อยละ 6.7 และทอดผ้าป่าต้นไม้ไม่ได้ปฏิบัติเลย คิดเป็นร้อยละ 36.7

จากข้อมูลเชิงคุณภาพ พบว่า การปฏิบัติตามข้อห้าม/ชะล่าเกี่ยวกับต้นไม้ตามความเชื่อของท้องถิ่น เป็นกิจกรรมที่เป็นผลมาจากวัฒนธรรมท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับต้นไม้ ชาวบ้านโดยส่วนใหญ่มีความเชื่อในเรื่องโชคลางและเชื่อเรื่องผี เช่น เชื่อว่าไม้ที่ถูกฟ้าผ่า ไม้ที่มีชื่อไม่เป็นมงคลจะไม่นำมาสร้างบ้าน ส่วนการกำหนดเขตอภัยทานมีการปฏิบัติมาก เพราะกลุ่มของคณะกรรมการมีบทบาทสำคัญต่อกิจกรรมต่าง ๆ ภายในวัด จึงทำให้กลุ่มคณะกรรมการวัดมีการเข้าร่วมพิธีกรรมสำคัญของวัด ส่วนการบวชต้นไม้และการทอดผ้าป่าต้นไม้ เป็นกิจกรรมที่ในท้องถิ่นไม่ค่อยนิยมจัด เช่น ในการพิธีของการทอดผ้าป่า ส่วนการบวชต้นไม้ ในส่วนของฆราวาสไม่ได้มีบทบาทในส่วนนี้

ดังนั้น สรุปได้ว่า บทบาทในการจรรโลงประเพณี และความเชื่อเพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ กิจกรรมที่ปฏิบัติมากที่สุด คือ ปฏิบัติตามข้อห้าม/ชะล่าเกี่ยวกับต้นไม้ ตามความเชื่อของท้องถิ่น และการกำหนดเขตอภัยทาน

4.3.2.3 บทบาทในการพัฒนาและปลูกสร้างทรัพยากรป่าไม้

ตารางที่ 12 ร้อยละและค่าเฉลี่ยของบทบาทในการพัฒนาและปลูกสร้างทรัพยากรป่าไม้ (n=30)

กิจกรรม	ปฏิบัติ มาก	ปฏิบัติ บางครั้ง	ไม่ค่อย ปฏิบัติ	ไม่ได้ ปฏิบัติเลย	$\bar{x}$	S.D.
1. ไม่ตัดต้นไม้ในบริเวณวัด	96.7	-	3.3	-	3.93	.365
2. กำหนดแนวเขตป่าของวัดเพื่อ การอนุรักษ์	30.0	16.7	3.3	50.0	2.27	1.363
3. ทำแนวกันไฟรอบเขตป่า	66.7	23.3	6.7	3.3	3.53	.776
4. พัฒนาพื้นที่วัดให้เป็นแหล่งรวม พันธุ์ไม้ที่มีค่า	60.0	33.3	-	16.7	3.47	.819
5. เพาะกล้า	30.0	23.3	20.0	26.7	2.57	1.194
6. รดน้ำต้นไม้/กล้าไม้	23.0	30.0	23.3	23.3	2.53	1.106
7. เข้าร่วมกิจกรรม การปลูกต้นไม้ ของวัด	93.3	6.7	-	-	3.93	.254
8. ดูแลรักษาต้นไม้ในเขตวัด	46.7	33.3	6.7	13.3	3.13	1.042

ค่าเฉลี่ยรวม = 25.37 ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน = 3.368

จากตารางที่ 12 พบว่า การพัฒนาและปลูกสร้างทรัพยากรป่าไม้ มีค่าเฉลี่ยรวม 25.37 อยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณารายละเอียดแต่ละกิจกรรมโดยใช้ค่าร้อยละอธิบาย พบว่า คณะกรรมการไม่ตัดต้นไม้ในบริเวณวัดมีการปฏิบัติมาก คิดเป็นร้อยละ 96.7 เข้าร่วมกิจกรรมการปลูกต้นไม้ปฏิบัติมาก คิดเป็น 93.3 ทำแนวกันไฟรอบเขตป่าปฏิบัติมาก คิดเป็นร้อยละ 66.7 มีการพัฒนาพื้นที่วัดให้เป็นแหล่งรวมพันธุ์ไม้ที่มีค่าปฏิบัติมาก คิดเป็นร้อยละ 60.0 ดูแลรักษาต้นไม้ในเขตวัดปฏิบัติมาก คิดเป็นร้อยละ 46.7 กำหนดเขตป่าของวัดเพื่อการอนุรักษ์ปฏิบัติมาก คิดเป็นร้อยละ 30.0 ทำการเพาะกล้าไม้ปฏิบัติมาก คิดเป็นร้อยละ 30.0 และรดน้ำต้นไม้และกล้าไม้ปฏิบัติมากคิดเป็นร้อยละ 23.0

จากข้อมูลเชิงคุณภาพ พบว่า การไม่ตัดต้นไม้ถือเป็นระเบียบและกฎเกณฑ์ของวัดที่ทุกคนจะต้องถือปฏิบัติ ขณะเดียวกันถือว่าการไม่ตัดต้นไม้เป็นกิจกรรมขั้นพื้นฐานที่จะนำไปสู่กิจกรรมอื่น ๆ ที่จะทำให้เกิดการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติอื่น ๆ รวมทั้งมีผลต่อกิจกรรมการส่งเสริมให้มีการพัฒนาพื้นที่ให้เป็นป่าที่มีความอุดมสมบูรณ์ได้ โดยเฉพาะการเข้าร่วมกิจกรรมการปลูกต้นไม้ของวัด การมีส่วนร่วมจะให้ความสำคัญและเข้าร่วมในกิจกรรมดังกล่าวเกือบทุกครั้งที่มีการจัดให้ปลูกต้นไม้ในวัด สังเกตได้จากตารางกิจกรรม พบว่า กรรมการทุกคนปฏิบัติกิจกรรมดังกล่าว

ดังนั้น สรุปได้ว่า บทบาทในการพัฒนาและปลูกสร้างทรัพยากรป่าไม้ กิจกรรมที่คณะกรรมการปฏิบัติมากที่สุดคือ การไม่ตัดต้นไม้ในบริเวณวัด

4.3.2.4 บทบาทในการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการทรัพยากรป่าไม้

ตารางที่ 13 ร้อยละและค่าเฉลี่ยของบทบาทในการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ (n=30)

กิจกรรม	ปฏิบัติ มาก	ปฏิบัติ บางครั้ง	ไม่ค่อย ปฏิบัติ	ไม่ได้ ปฏิบัติเลย	$\bar{x}$	S.D.
1. เทศน์/ชักชวนให้ชาวบ้านเกิด ความสามัคคีและรวมกลุ่มเพื่อ การจัดการทรัพยากรป่าไม้	63.3	30.0	-	6.7	3.50	.820
2. ร่วมประชุมกับชาวบ้านเพื่อพูดคุย เรื่องกิจกรรมป่าไม้	60.0	36.7	3.3	-	3.57	.568
3. แจกกล้าไม้ให้ชาวบ้าน	3.3	13.3	16.7	66.7	1.53	.860
4. ให้คำปรึกษาในการจัดทำแผน เกี่ยวกับทรัพยากรป่าไม้	16.7	23.3	6.7	53.3	2.03	1.217
5. สอนวิธีการเพาะกล้าไม้/ดูแล รักษาต้นไม้ให้ชาวบ้าน	16.7	6.7	3.3	73.3	1.67	1.184
6. จัดให้มีกิจกรรมเกี่ยวกับการ ปลูกต้นไม้โดยมีประชาชนและ หน่วยงานของรัฐ เอกชนเข้า มาร่วม	73.3	16.7	6.7	3.3	3.60	.770

ค่าเฉลี่ยรวม = 15.90 ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน = 2.975

จากตารางที่ 13 พบว่า การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ มีค่าเฉลี่ยรวม 15.90 อยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณารายละเอียดแต่ละกิจกรรมโดยใช้ค่าร้อยละอธิบาย พบว่า จัดให้มีกิจกรรมเกี่ยวกับการปลูกต้นไม้โดยมีประชาชนและหน่วยงานของรัฐเอกชนเข้ามาร่วมปฏิบัติมาก คิดเป็นร้อยละ 73.3 ชักชวนชาวบ้านให้เกิดความสามัคคีและรวมกลุ่มเพื่อการจัดการทรัพยากรป่าไม้ปฏิบัติมาก คิดเป็นร้อยละ 63.3 ร่วมประชุมกับชาวบ้านเพื่อพูดคุยเรื่องกิจกรรมป่าไม้ปฏิบัติมาก คิดเป็นร้อยละ 60.0 ให้คำปรึกษาในการจัดทำ

แผนเกี่ยวกับทรัพยากรป่าไม้ ปฏิบัติมาก คิดเป็นร้อยละ 16.7 มีการสอนวิธีการเพาะกล้าไม้และดูแลรักษาต้นไม้ให้ชาวบ้านปฏิบัติมาก คิดเป็นร้อยละ 16.7 และแจกกล้าไม้ให้ชาวบ้านปฏิบัติมาก คิดเป็นร้อยละ 3.3

จากข้อมูลเชิงคุณภาพ พบว่า คณะกรรมการมีรูปแบบที่ชัดเจนในการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ กิจกรรมที่คณะกรรมการที่ปฏิบัติมากที่สุดคือ การจัดให้มีกิจกรรมเกี่ยวกับการปลูกต้นไม้โดยมีประชาชนและหน่วยงานของรัฐและ เอกชนเข้ามาร่วม เพราะการปลูกต้นไม้ในวันสำคัญจะมีหน่วยงานของรัฐ ในอำเภอแม่จาง จ. เชียงใหม่ และจากจังหวัดอื่น ๆ จำนวนมากที่เข้ามาร่วมกิจกรรม นอกจากนี้ยังมีหน่วยงานเอกชนหลายแห่งที่มีความเคารพนับถือต่อวัดอุดมคงคาคีรีเขตเข้ามาสนับสนุน ทำให้กรรมการทุกฝ่ายมีหน้าที่ที่ต้องรับผิดชอบตามที่ได้รับมอบหมาย ส่วนการแจกกล้าไม้ให้ชาวบ้าน การให้คำปรึกษาในเรื่องการจัดการทรัพยากรป่าไม้และสอนวิธีการเพาะกล้าไม้และดูแลรักษาต้นไม้ให้ชาวบ้านมีลักษณะเช่นเดียวกับกลุ่มพระสงฆ์ แม่ชีและสามเณรคือ มีการดำเนินกิจกรรมเฉพาะในกลุ่มของตนแต่ขาดการถ่ายทอดความรู้และการขยายผลไปสู่ชาวบ้านคนอื่น ๆ

ดังนั้น สรุปได้ว่า บทบาทในการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการทรัพยากรป่าไม้กิจกรรมที่ปฏิบัติมากที่สุดคือ จัดให้มีกิจกรรมเกี่ยวกับการปลูกต้นไม้โดยมีประชาชนและหน่วยงานของรัฐและ เอกชนเข้ามาร่วม

4.3.3 บทบาทของชาวบ้านในการจัดการทรัพยากรป่าไม้

4.3.3.1 บทบาทในการสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้

ตารางที่ 14 ร้อยละและค่าเฉลี่ยของบทบาทในการสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้
(n=60)

กิจกรรม	ปฏิบัติ มาก	ปฏิบัติ บางครั้ง	ไม่ค่อย ปฏิบัติ	ไม่ได้ ปฏิบัติเลย	$\bar{x}$	S.D.
1. เน้นเรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้เมื่อพูดคุยกับชาวบ้านคนอื่น ๆ	21.7	31.7	26.7	20.0	2.55	1.048
2. ใช้หลักพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้มากำหนดสู่ชาวบ้านคนอื่น ๆ	23.3	28.3	26.7	21.7	2.53	1.080
3. เน้นเรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ในการสั่งสอนลูกหลาน	25.0	45.0	16.7	13.3	2.81	.965
4. ถ่ายทอดให้ชาวบ้านคนอื่นเกิดความรู้สึกรักธรรมชาติ	20.0	30.0	33.3	16.7	2.53	.999
5. ฝึกกรรมฐานเพื่อการพัฒนาจิตใจไม่ให้เบียดเบียนผู้อื่น	18.3	13.3	16.7	51.7	1.98	1.186

ค่าเฉลี่ยรวม = 12.42 ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน = 3.609

จากตารางที่ 14 พบว่า การสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ มีค่าเฉลี่ยรวม 12.42 อยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณารายละเอียดแต่ละกิจกรรม โดยใช้ค่าร้อยละอธิบาย พบว่า เน้นเรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ในการสั่งสอนลูกหลานปฏิบัติมาก คิดเป็นร้อยละ 25.0 ใช้หลักพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ทรัพยากรมาถ่ายทอดสู่ชาวบ้านคนอื่น ๆ ปฏิบัติมาก คิดเป็นร้อยละ 23.3 เน้นเรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้เมื่อพูดคุยกับชาวบ้านคน

อื่น ๆ ปฏิบัติมาก คิดเป็นร้อยละ 21.7 ถ่ายทอดให้ชาวบ้านคนอื่นเกิดความรู้สึกรักธรรมชาติ
ปฏิบัติมาก คิดเป็นร้อยละ 20.0 และฝึกกรรมฐานเพื่อการพัฒนาจิตใจไม่ให้เบียดเบียนผู้อื่น
ปฏิบัติมาก คิดเป็นร้อยละ 18.3

จากข้อมูลเชิงคุณภาพ พบว่า บทบาทหรือแนวทางการปฏิบัติของกลุ่มชาวบ้านต่อการสร้าง
จิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ มีกิจกรรมการปฏิบัติแตกต่างกันไม่มาก คือ การเน้นเรื่อง
การอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ในการสั่งสอนลูกหลาน การใช้หลักพระพุทธศาสนาเกี่ยวกับการอนุรักษ์
มาถ่ายทอดสู่ชาวบ้านคนอื่น ๆ หรือการเน้นเรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้เมื่อพูดคุยกับชาวบ้าน
คนอื่น ๆ สาเหตุที่มีความใกล้เคียงกัน เพราะชาวบ้านส่วนใหญ่มองว่าบทบาทในการสร้างแรงจูง
ใจหรือการทำให้ผู้อื่นเกิดความคล้อยตามในเรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ควรเป็นหน้าที่ของ
พระสงฆ์ หรือคณะกรรมการ แต่ในส่วนของตน การที่สามารถนำเอาข้อห้ามของวัดมาใช้ปฏิบัติถือ
ว่า เป็นวิธีการที่ดีที่สุด

ดังนั้น สรุปได้ว่า บทบาทในการสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของชาวบ้าน
กิจกรรมที่ปฏิบัติมากที่สุดคือ เน้นเรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรในการสั่งสอนลูกหลาน

4.3.3.2 บทบาทในการจรรโลงประเพณีและความเชื่อ เพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้

ตารางที่ 15 ร้อยละและค่าเฉลี่ยของบทบาทในการจรรโลงประเพณี และความเชื่อ เพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ (n=60)

กิจกรรม	ปฏิบัติ มาก	ปฏิบัติ บางครั้ง	ไม่ค่อย ปฏิบัติ	ไม่ได้ ปฏิบัติเลย	$\bar{x}$	S.D.
1. เน้น เรื่องความศักดิ์สิทธิ์ของวัด เพื่อป้องกันการละเมิดกฎเกณฑ์ของวัด	48.3	30.0	6.7	15.0	3.12	1.075
2. ทำพิธีบวชต้นไม้	-	5.0	5.0	90.0	1.15	.481
3. ทอดผ้าป่าต้นไม้	6.7	16.7	5.0	71.7	1.59	.996
4. ปฏิบัติตามข้อห้าม/ ขะลาเกี่ยวกับต้นไม้ ตามความเชื่อของท้องถิ่น	98.3	-	-	1.7	3.93	.406
5. กำหนดเขตोकัยทาน	96.7	1.7	-	1.7	3.95	.387

ค่าเฉลี่ยรวม = 13.73 ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน = 1.572

จากตารางที่ 15 พบว่า การจรรโลงประเพณีและความเชื่อ เพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ มีค่าเฉลี่ยรวม 13.73 อยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณารายละเอียดแต่ละกิจกรรมโดยใช้ค่าร้อยละอธิบาย พบว่า การปฏิบัติตามข้อห้าม/ ขะลา เกี่ยวกับต้นไม้ตามความเชื่อของท้องถิ่น ปฏิบัติมาก คิดเป็นร้อยละ 98.3 การกำหนดเขตोकัยทานปฏิบัติมาก คิดเป็นร้อยละ 96.7 และ เน้นเรื่องความศักดิ์สิทธิ์ของวัด เพื่อป้องกันการละเมิดกฎเกณฑ์ของวัด ปฏิบัติมาก คิดเป็นร้อยละ 48.0

จากข้อมูลเชิงคุณภาพ พบว่า ชาวบ้านโดยส่วนใหญ่จะมีความเชื่อและปฏิบัติเกี่ยวกับข้อห้ามหรือขะลาต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับต้นไม้ตามความเชื่อของท้องถิ่น เพราะกิจกรรมดังกล่าวเป็นผลโดยตรงจากวัฒนธรรมชุมชนที่มีการปฏิบัติสืบต่อมา ในขณะที่การทำพิธีบวชต้นไม้และการทำผ้าป่าต้นไม้เป็นสิ่งที่ชาวบ้านเกือบจะไม่เคยทำเลย เป็นประเพณีที่ได้ยินมาจากที่อื่น

ดังนั้น สรุปได้ว่า บทบาทในการจรรโลงประเพณีและความเชื่อเพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ กิจกรรมที่ปฏิบัติมากคือ การปฏิบัติตามข้อห้าม/ ขะลาเกี่ยวกับต้นไม้ตามความเชื่อของท้องถิ่น

4.3.3.3 บทบาทในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ เรื่องการเข้าร่วมกิจกรรม

ตารางที่ 16 ร้อยละและค่าเฉลี่ยของบทบาทในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ เรื่องการเข้าร่วมกิจกรรม (n=60)

กิจกรรม	ปฏิบัติ มาก	ปฏิบัติ บางครั้ง	ไม่ค่อย ปฏิบัติ	ไม่ได้ ปฏิบัติเลย	$\bar{x}$	S.D.
1. ไม่ตัดต้นไม้ในวัด	91.7	3.3	-	5.0	3.81	.676
2. เพาะกล้าไม้	16.7	20.0	26.7	36.7	2.17	1.107
3. ปลูกลูกไม้	75.0	11.7	1.7	11.7	3.50	1.000
4. ดูแลรักษาต้นไม้	21.7	35.0	10.0	33.3	2.45	1.171
5. ทำแนวกันไฟ	40.0	21.0	8.3	30.3	2.71	1.277
6. พัฒนาพื้นที่วัดให้เป็นแหล่งรวม พันธุ์ไม้ที่มีค่า	45.0	28.0	1.7	25.0	2.93	1.219

ค่าเฉลี่ยรวม = 17.58 ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน = 3.929

จากตารางที่ 16 พบว่า บทบาทในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ในการเข้าร่วมกิจกรรมมีค่าเฉลี่ยรวม 17.58 อยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณารายละเอียดแต่ละกิจกรรม โดยใช้ค่าร้อยละอธิบาย พบว่า ไม่ตัดต้นไม้ในบริเวณวัดปฏิบัติมาก คิดเป็นร้อยละ 91.7 เข้าร่วมปลูกลูกไม้ ปฏิบัติมาก คิดเป็นร้อยละ 75.0 เข้าร่วมในการพัฒนาพื้นที่วัดให้เป็นแหล่งรวมพันธุ์ไม้ที่มีค่า ปฏิบัติมาก คิดเป็นร้อยละ 45.0

จากข้อมูลเชิงคุณภาพ พบว่า กิจกรรมการไม่ตัดต้นไม้ในบริเวณวัดเป็นสิ่งที่ชาวบ้านส่วนใหญ่ปฏิบัติ แต่ก็มีส่วนที่เข้ามาตัด ในกรณีของการเก็บพืชอาหาร เช่น ผักหวาน ซึ่งทางวัดไม่สามารถควบคุมได้ทั้งหมด ส่วนการปลูกลูกไม้เป็นกิจกรรมที่มีการปฏิบัติรองลงมาแต่มีบางส่วนที่ไม่ได้ปฏิบัติเลย สาเหตุคือ การเข้าร่วมกิจกรรมของวัด แต่ละครัวเรือนอาจส่งตัวแทนของตนไปร่วมในกรณีที่ตนไม่ได้ไป ในขณะที่บางคนสมาชิกบางคนในครัวเรือนก็ไม่เคยเข้าร่วมกิจกรรมการปลูกลูกไม้ของวัดเลย

ดังนั้นสรุปได้ว่า บทบาทในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ เรื่องการเข้าร่วมกิจกรรมของชาวบ้านกิจกรรมที่ปฏิบัติมากคือ การไม่ตัดต้นไม้ในบริเวณวัด

4.3.3.4 บทบาทในการเข้าร่วมวางแผนจัดการทรัพยากรป่าไม้

ตารางที่ 17 ร้อยละและค่าเฉลี่ยของบทบาทในการเข้าร่วมวางแผนจัดการทรัพยากรป่าไม้ (n=60)

กิจกรรม	ปฏิบัติ มาก	ปฏิบัติ บางครั้ง	ไม่ค่อย ปฏิบัติ	ไม่ได้ ปฏิบัติเลย	$\bar{x}$	S.D.
1. กำหนดป่าเพื่อการอนุรักษ์	5.0	6.7	5.0	85.3	1.33	.816
2. วางแผนในการปลูกต้นไม้	3.3	13.3	5.0	78.3	1.417	.850
3. การดูแลรักษา	11.7	50.0	5.0	33.3	2.40	1.077
4. การใช้ประโยชน์	18.3	45.0	13.3	23.3	2.58	1.046

ค่าเฉลี่ยรวม = 7.73 ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน = 2.276

จากตารางที่ 17 พบว่า บทบาทในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ เรื่องการเข้าร่วมการวางแผนมีค่าเฉลี่ยรวม 7.73 อยู่ในระดับน้อย เมื่อพิจารณารายละเอียดแต่ละกิจกรรมโดยใช้ค่าร้อยละอธิบาย พบว่า การวางแผนการใช้ประโยชน์ปฏิบัติมาก คิดเป็นร้อยละ 18.3 และการดูแลรักษามีการปฏิบัติมาก คิดเป็นร้อยละ 11.7

จากข้อมูลเชิงคุณภาพ พบว่า การวางแผนในเรื่องการใช้ประโยชน์เป็นกิจกรรมที่ชาวบ้านเข้าไปร่วมมาก ในขณะที่มีชาวบ้านส่วนมากไม่มีบทบาทในการกำหนดป่าเพื่อการอนุรักษ์เลยสาเหตุมาจากกิจกรรมในการกำหนดเขตอนุรักษ์เป็นบทบาทหน้าที่ของกลุ่มพระสงฆ์ และคณะกรรมการในยุคของการตั้งวัดช่วงแรก ผู้มีบทบาทในกิจกรรมการกำหนดเขตป่ามักเป็นคณะกรรมการหมู่บ้านและพระสงฆ์ ชาวบ้านทั่วไปส่วนใหญ่ยังไม่ได้เข้าร่วมในการวางแผนมากนักแม้ว่าส่วนใหญ่จะได้รับประโยชน์โดยตรงจากการอนุรักษ์ป่า

ดังนั้น สรุปได้ว่า บทบาทในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ เรื่องการเข้าร่วมวางแผนกิจกรรมที่ชาวบ้านทำมากที่สุด คือ ร่วมวางแผนการใช้ประโยชน์

4.3.3.5 บทบาทในการรับประโยชน์จากการจัดการทรัพยากรป่าไม้

ตารางที่ 18 ร้อยละและค่าเฉลี่ยของบทบาทในการรับประโยชน์จากการจัดการทรัพยากรป่าไม้ (n=60)

กิจกรรม	ปฏิบัติ มาก	ปฏิบัติ บางครั้ง	ไม่ค่อย ปฏิบัติ	ไม่ได้ ปฏิบัติเลย	$\bar{x}$	S.D.
1. เก็บหาอาหารธรรมชาติ	25.0	60.0	8.3	6.7	3.03	.780
2. ใช้ประโยชน์จากน้ำในวัด	73.3	-	-	26.7	3.20	1.338
3. เก็บฟืน	3.3	35.0	-	61.7	1.80	1.038

ค่าเฉลี่ยรวม = 8.03 ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน = 2.163

จากตารางที่ 18 พบว่า บทบาทในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ เรื่องการรับประโยชน์ มีค่าเฉลี่ยรวม 8.03 อยู่ในระดับน้อย เมื่อพิจารณารายละเอียดแต่ละกิจกรรม โดยใช้ค่าร้อยละ อธิบาย พบว่า ชาวบ้านที่เข้าร่วมใช้ประโยชน์จากน้ำในวัดปฏิบัติมาก คิดเป็นร้อยละ 73.3 เก็บพืชอาหารธรรมชาติปฏิบัติมาก คิดเป็นร้อยละ 25.0 และเก็บฟืนปฏิบัติมาก คิดเป็นร้อยละ 3.3

จากข้อมูลเชิงคุณภาพ พบว่า ชาวบ้าน 2 หมู่บ้านคือ บ้านโสกใหญ่กับบ้านโสกน้ำขุ่น มีการต่อน้ำประปาภูเขาจากวัดเข้าไปใช้ ดังนั้น พบว่า ชาวบ้านทุกครัวเรือนใน 2 หมู่บ้านได้รับประโยชน์ทั้งหมด แต่บางส่วนไม่ได้รับประโยชน์เลย คือ กลุ่มชาวบ้านจากบ้านคอนแก่นเต่า ที่มีประปาภูเขาเช่นเดียวกันแต่ไม่ได้ต่อน้ำจากบริเวณวัดอุดมคงคาคีรีเขต จึงทำให้ได้รับประโยชน์จากการใช้น้ำเลย

ดังนั้น สรุปได้ว่า บทบาทในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ เรื่องการเข้าร่วมใช้ประโยชน์ของชาวบ้าน ประโยชน์ที่ได้รับมากที่สุดคือ การได้ใช้ประโยชน์จากน้ำในวัด

4.4 ความคิดเห็นของผู้มีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ในวัดอุดมคงคาศรีเขตต่อการให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรป่าไม้

4.4.1 ความคิดเห็นของพระสงฆ์ แม่ชี และสามเณรต่อการให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรป่าไม้

ตารางที่ 19 ร้อยละและค่าเฉลี่ยของความคิดเห็นของพระสงฆ์ แม่ชีและสามเณรต่อการให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ (n=18)

กิจกรรม	เห็นด้วย	ไม่เห็นด้วย	ไม่แน่ใจ	$\bar{x}$	S.D.
1. ประชาชนควรมีโอกาสร่วมวางแผนในการจัดการทรัพยากรป่าไม้	100	-	-	3.00	.000
2. ประชาชนควรมีโอกาสเข้าร่วมกิจกรรมการปลูกป่า	100	-	-	3.00	.000
3. ควรให้โอกาสประชาชนกำหนดและจัดแนวกันไฟ	100	-	-	3.00	.000
4. ประชาชนควรมีส่วนร่วมในการกำหนดแนวเขตป่าเพื่อการอนุรักษ์	100	-	-	3.00	.000
5. ควรให้ประชาชนดูแลรักษาป่าไม้	100	-	-	3.00	.000
6. ประชาชนควรมีโอกาสได้ใช้ประโยชน์จากป่า	72.2	16.7	11.1	2.61	.692
7. ประชาชนควรมีโอกาสร่วมกำหนดระเบียบกฎเกณฑ์	94.4	-	5.6	2.89	.471

ค่าเฉลี่ยรวม = 20.50 ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน = .924

จากตารางที่ 19 พบว่า ความคิดเห็นของพระสงฆ์ แม่ชีและสามเณร ต่อการให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ มีค่าเฉลี่ยรวม 20.5 อยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณารายละเอียดแต่ละกิจกรรมโดยใช้ค่าร้อยละอธิบาย พบว่า พระสงฆ์ แม่ชี และสามเณร ร้อยละ 100 เห็นว่าประชาชนควรมีโอกาสร่วมวางแผนในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ เห็นด้วยว่าประชาชนควรมีโอกาสเข้าร่วมกิจกรรมการปลูกป่าร้อยละ 100 เห็นว่าควรให้โอกาสประชาชนกำหนดและจัดแนวกันไฟร้อยละ 100 เห็นว่าประชาชนควรมีส่วนร่วมในการกำหนดแนวเขตป่าเพื่อการอนุรักษ์ร้อยละ 100 และเห็นว่าการให้ประชาชนดูแลรักษาป่าไม้ร้อยละ 100

จากข้อมูลเชิงคุณภาพ พบว่า กลุ่มพระสงฆ์ แม่ชีและสามเณร เห็นว่าชาวบ้านควรมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรป่าไม้ เช่น การให้ประชาชนมีโอกาสร่วมวางแผนในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ การเข้าร่วมปลูกป่า ตลอดจนการดูแลรักษาป่า แต่ยังมีบางส่วนไม่เห็นด้วยและไม่แน่ใจที่จะให้ประชาชนเข้าไปมีส่วนร่วมในการใช้ประโยชน์จากป่าและให้ร่วมกำหนดระเบียบกฎเกณฑ์ ซึ่งสาเหตุของกลุ่มดังกล่าวเห็นว่ารูปแบบการใช้ประโยชน์บางอย่างของชาวบ้านอาจมีผลต่อความเสื่อมโทรมของป่าในวัด ขณะเดียวกันการกำหนดระเบียบกฎเกณฑ์ต่าง ๆ หากประชาชนผู้เข้ามาใช้ประโยชน์โดยตรงเข้ามาเป็นผู้กำหนด กลุ่มนี้อาจสร้างระเบียบที่เอื้อต่อการนำมาใช้ประโยชน์ในวัด ซึ่งเป็นความสอดคล้องกับการใช้ประโยชน์ที่กลุ่มพระสงฆ์ แม่ชีและสามเณรมองว่าอาจนำมาซึ่งความเสื่อมโทรมของทรัพยากรป่าไม้ในวัด

4.4.2 ความคิดเห็นของคณะกรรมการหมู่บ้านต่อการให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรป่าไม้

ตารางที่ 20 ร้อยละและค่าเฉลี่ยของความคิดเห็นของคณะกรรมการหมู่บ้านต่อการให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ (n=30)

กิจกรรม	เห็นด้วย	ไม่เห็นด้วย	ไม่แน่ใจ	$\bar{x}$	S.D.
1. ประชาชนควรมีโอกาสร่วมงานวางแผนในการจัดการทรัพยากรป่าไม้	100	-	-	3.00	.000
2. ประชาชนควรมีโอกาสเข้าร่วมกิจกรรมการปลูกป่า	100	-	-	3.00	.000
3. ควรให้โอกาสประชาชนกำหนดและจัดแนวกันไฟ	100	-	-	3.00	.000
4. ประชาชนควรมีส่วนร่วมในการกำหนดแนวเขตป่าเพื่อการอนุรักษ์	100	-	-	3.00	.000
5. ควรให้ประชาชนดูแลรักษาป่าไม้	100	-	-	3.00	.000
6. ประชาชนควรมีโอกาสได้ใช้ประโยชน์จากป่า	83.3	16.7	-	2.83	.379
7. ประชาชนควรมีโอกาสร่วมกำหนดระเบียบกฎเกณฑ์	100	-	-	3.00	.000

ค่าเฉลี่ยรวม = 20.83 ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน = .379

จากตารางที่ 20 พบว่า ความคิดเห็นของคณะกรรมการต่อการให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ มีค่าเฉลี่ยรวม 20.83 อยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณารายละเอียดแต่ละกิจกรรม โดยใช้ค่าร้อยละอธิบาย พบว่า เห็นว่าประชาชนควรมีโอกาสร่วมงานวางแผนในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ร้อยละ 100 เห็นว่าประชาชนควรมีโอกาสเข้าร่วมกิจกรรมการปลูกป่าร้อยละ 100 เห็นว่าควรให้โอกาสประชาชนกำหนดและจัดแนวกันไฟ ร้อยละ 100 เห็นว่าประชาชนควรมีส่วนร่วมในการกำหนดแนวเขตป่าเพื่อการอนุรักษ์ร้อยละ 100 เห็นว่าควรให้ประชาชนรักษาป่าไม้ ร้อยละ 100 เห็นว่าประชาชนควรมีโอกาสร่วมกำหนดระเบียบกฎเกณฑ์ ร้อยละ 100 และประชาชนควรมีโอกาสใช้ประโยชน์จากป่า ร้อยละ 83.3

จากข้อมูลเชิงคุณภาพ พบว่า กลุ่มคณะกรรมการหมู่บ้านส่วนใหญ่ เห็นว่าประชาชนควรมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ คือ การร่วมวางแผน การร่วมปลูกป่า ร่วมจัดทำแนวกันไฟ ร่วมกำหนดเขตอนุรักษ์ ร่วมดูแลรักษา และร่วมกำหนดระเบียบกฎเกณฑ์ในการใช้ แต่พบว่า คณะกรรมการหมู่บ้านบางส่วนไม่เห็นด้วยกับการเข้าไปใช้ประโยชน์จากป่าของประชาชน สาเหตุคือคณะกรรมการบางรายเห็นว่าคนรุ่นใหม่บางกลุ่มไม่เข้าใจและขาดการให้ความเคารพต่อวัด ซึ่งถือว่าเป็นสถาบันทางศาสนาที่คนในชุมชนให้ความเคารพศรัทธามาเป็นเวลานาน ดังนั้นจึงเห็นว่าการใช้ประโยชน์จากป่าจำเป็นต้องมีการควบคุมในเรื่องรูปแบบของการใช้ประโยชน์อย่างชัดเจน

4.4.3 ความคิดเห็นของชาวบ้านต่อการให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรป่าไม้

ตารางที่ 21 ร้อยละและค่าเฉลี่ยของความคิดเห็นของชาวบ้านต่อการให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ (n=60)

กิจกรรม	เห็นด้วย	ไม่เห็นด้วย	ไม่แน่ใจ	$\bar{x}$	S.D.
1. ประชาชนควรมีโอกาสร่วมงานวางแผนในการจัดการทรัพยากรป่าไม้	91.7	1.7	6.7	2.85	.515
2. ประชาชนควรมีโอกาสเข้าร่วมกิจกรรมการปลูกป่า	96.7	1.7	1.7	2.95	.287
3. ควรให้โอกาสประชาชนกำหนดและจัดแนวกันไฟ	98.3	-	1.7	2.97	.258
4. ประชาชนควรมีส่วนร่วมในการกำหนดแนวเขตป่าเพื่อการอนุรักษ์	95.0	1.7	3.3	2.91	.381
5. ควรให้ประชาชนดูแลรักษาป่าไม้	96.7	1.7	1.7	2.95	.287
6. ประชาชนควรมีโอกาสได้ใช้ประโยชน์ จากป่า	95.0	1.7	3.3	2.91	.381
7. ประชาชนควรมีโอกาสร่วมกำหนดระเบียบ กฎเกณฑ์	93.3	3.3	3.3	2.90	.399

ค่าเฉลี่ยรวม = 20.44 ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน = 5.194

จากตารางที่ 21 พบว่า ความคิดเห็นของชาวบ้านต่อการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ มีค่าเฉลี่ยรวม 20.44 อยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณารายละเอียดแต่ละกิจกรรม โดยใช้ค่าเฉลี่ยค่าร้อยละอธิบาย พบว่า เห็นว่าควรให้โอกาสประชาชนกำหนด และจัดแนวกันไฟ คิดเป็นร้อยละ 98.3 เห็นว่าประชาชนควรมีโอกาสเข้าร่วมกิจกรรมการปลูกป่า เห็นด้วย คิดเป็น

ร้อยละ 96.7 เห็นว่าควรให้ประชาชนดูแลรักษาป่าไม้ คิดเป็นร้อยละ 96.7 เห็นว่าประชาชนควรมีโอกาสได้ใช้ประโยชน์จากป่าคิดเป็นร้อยละ 95.0

จากข้อมูลเชิงคุณภาพ พบว่า ชาวบ้านส่วนใหญ่เห็นด้วยกับการให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ ในกิจกรรมต่าง ๆ โดยเฉพาะการให้กำหนดและจัดแนวกันไฟเป็นกิจกรรมที่ชาวบ้านเห็นด้วยมากที่สุด แต่พบว่า ยังมีชาวบ้านบางส่วนไม่เห็นด้วย และไม่แน่ใจต่อกิจกรรมการให้ประชาชนมีส่วนร่วมในรูปแบบต่าง ๆ ซึ่งอาจเป็นเพราะการใช้ประโยชน์ในวัดมีรูปแบบการใช้ประโยชน์และผู้เข้ามาใช้ประโยชน์อย่างหลากหลาย เช่น จากอำเภอ และจังหวัดอื่น ๆ ดังนั้นชาวบ้านบางส่วนเกิดความลังเลว่าการจัดการป่าไม้ในวัดจะทำให้ผู้เข้ามาใช้ประโยชน์ทุกคนมีส่วนรับผิดชอบหรือเข้าร่วมในกิจกรรมของวัดได้ทั้งหมดหรือไม่ โดยเฉพาะยังมีชาวบ้านจำนวนหนึ่งลังเล ไม่แน่ใจในการที่จะให้ประชาชนมีส่วนในการวางแผนในการจัดการทรัพยากรป่าไม้และการกำหนดระเบียบกฎเกณฑ์ต่าง ๆ

4.5 อภิปรายผลการศึกษา

จากการศึกษา เรื่องการจัดการทรัพยากรป่าไม้โดยสถาบันศาสนา กรณีศึกษาวัดอุดมคงคาคีรีเขต ตำบลนางาม อำเภอมัญจาคีรี จังหวัดขอนแก่น โดยมีวัตถุประสงค์หลักคือ เพื่อศึกษาลักษณะทางกายภาพ ชีวภาพ และวิเคราะห์ความเป็นมาของป่าวัดอุดมคงคาคีรีเขต ศึกษาการจัดการทรัพยากรป่าไม้ของวัดอุดมคงคาคีรีเขต ศึกษาบทบาทของสมาชิกสถาบันวัดอุดมคงคาคีรีเขตในการจัดการทรัพยากรป่าไม้และความคิดเห็นของผู้เข้าร่วมกิจกรรมการจัดการทรัพยากรป่าไม้ในวัดอุดมคงคาคีรีเขตต่อการให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ หลังจากนั้นได้นำข้อมูลมาวิเคราะห์เพื่อตอบวัตถุประสงค์ในการศึกษาที่กำหนดไว้โดยมีผลการศึกษาดังที่จะนำเสนอต่อไปนี้

4.5.1 ลักษณะทางกายภาพ ชีวภาพและความเป็นมาของป่าวัดอุดมคงคาคีรีเขต

4.5.1.1 ลักษณะทางกายภาพและชีวภาพ

ลักษณะทางกายภาพของป่าวัดอุดมคงคาคีรีเขต มีลักษณะเป็นเนินเขา ประกอบด้วยป่าที่มีความอุดมสมบูรณ์ไปด้วยต้นไม้ยืนต้นใหญ่ปะปนกัน ทำให้น้ำที่วัดเต็มไปด้วยพืชผัก ไม้ยืนต้นและสัตว์หลายชนิดอาศัยอยู่ ความอุดมสมบูรณ์ของป่าทำให้เกิดน้ำซับหลายแห่งที่ชาวบ้านใกล้เคียงได้ใช้ประโยชน์ตลอดปี รวมทั้งมีพืชผักที่เป็นอาหารธรรมชาติหลายชนิดที่ชาวบ้านได้ใช้เป็นอาหาร และเก็บขายเป็นรายได้เสริมของครอบครัวในบางฤดูกาล จนหลวงปู่ผางเรียกภูผาแดงรวมถึงป่าวัดอุดมคงคาคีรีเขตว่า ภูเงิน จากสภาพความอุดมสมบูรณ์ของป่าดังกล่าว ทำให้นักชาวบ้านบริเวณใกล้เคียงมองเห็นความสำคัญและให้คุณค่าต่อป่าโดยการบูชาถือเป็นสิ่งที่ควรให้การเคารพมีการปฏิบัติสืบทอดกันมาจนถึงรุ่นลูกหลาน ไม่มีใครกล้าที่จะตัดไม้ ฆ่าสัตว์หรือกระทำการผิดกรรมที่เป็นความผิดต่อบริเวณวัดจึงถือได้ว่าลักษณะทางกายภาพของป่าที่พบมีผลต่อพฤติกรรมของชาวบ้านที่อยู่ใกล้เคียงมีการปฏิบัติสืบทอดกันมาจนกลายเป็นวัฒนธรรมท้องถิ่น สาเหตุเกิดจากชาวบ้านส่วนใหญ่มีความรู้สึกว่ป่าดังกล่าวให้ประโยชน์แก่ตนในรูปแบบของการใช้น้ำ และการหาอาหารจากพืชธรรมชาติ ทำให้นักบ้านมีความตระหนักถึงคุณค่าของป่าบริเวณวัด โดยความร่วมมือกันดูแลรักษาป่าเพื่อที่จะทำให้นักป่าเป็นแหล่งที่ให้ประโยชน์แก่ตนเองและลูกหลาน ดังนั้นจึงพยายามที่จะปลูกฝังให้คนรุ่นลูกหลานเห็นความสำคัญ และช่วยกันรักษาป่าอันเป็นที่ที่มีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตของชาวบ้านที่อยู่ใกล้เคียง

นอกจากการใช้ประโยชน์จากป่าจะเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้อาชีพยังคงสภาพอยู่ได้แล้ว พบว่าจากสภาพป่าธรรมชาติของวัดมีลักษณะติดต่อกันเป็นป่าผืนเดียวกับป่าธรรมชาติที่อยู่นอกวัด ดังนั้นความสัมพันธ์ของสิ่งมีชีวิตต่าง ๆ ในสังคมของป่า ย่อมมีผลกระทบและพึ่งพิงกัน เมื่อทางวัดมีการปลูกป่าเพิ่มทุก ๆ ปี ควบคู่ไปกับการเจริญเติบโตของป่ารุ่นใหม่จึงทำให้ป่าบริเวณวัดทั้งหมดมีความอุดมสมบูรณ์

ส่วนลักษณะทางด้านชีวภาพ พบว่า สภาพของป่าในวัดอุดมคงคาศรีเขตมีสภาพสมบูรณ์อันเนื่องมาจากการฟื้นตัวของป่ามีความต่อเนื่อง สังเกตได้ว่าทั้งป่าเบญจพรรณและป่าเต็งรังมีการเจริญเติบโตเป็นชั้น ๆ ตามอายุของต้นไม้คือ มีไม้ชั้นบนมีความสูงมากที่สุด ต่อมาเป็นไม้ชั้นกลางเป็นไม้ที่มีขนาดรองลงมา และส่วนที่เล็กที่สุดจะเป็นลูกไม้หรือส่วนที่เป็นกล้าไม้ที่แตกหน่อเจริญเติบโตเป็นพืชชั้นสูงต่อไป ดังนั้นถึงแม้ว่ามีการใช้ประโยชน์จากไม้ในป่าวัดในลักษณะต่าง ๆ แต่การเจริญเติบโตของไม้ในแต่ละชั้นย่อมมีผลต่อความอุดมสมบูรณ์ของป่า ขณะเดียวกันทางวัดก็พยายามปลูกต้นไม้ในพื้นที่ว่างเปล่าทุกแห่งในวัดจึงทำให้สภาพป่ามีความหนาแน่นและฟื้นตัวเร็วกว่าสภาพที่เป็นอยู่ตามธรรมชาติทั่วไป

4.5.1.2 ประวัติความเป็นมา

จากการศึกษาประวัติความเป็นมาของการอนุรักษ์ป่าวัดอุดมคงคาศรีเขต พบว่า ปัจจุบันมีผลต่อการรักษาสภาพของป่าวัดอุดมคงคาศรีเขต ได้แก่ ลักษณะของผู้นำและการสนับสนุนจากองค์กรภายนอกหมู่บ้าน

จากการศึกษาความเป็นมาของการจัดการทรัพยากรป่าไม้ในวัดอุดมคงคาศรีเขต พบว่า ผู้ที่มีบทบาทสำคัญต่อกิจกรรมของกลุ่มคือ เจ้าอาวาสของวัดอุดมคงคาศรีเขต นับตั้งแต่เจ้าอาวาสคนแรกและเจ้าอาวาสคนที่สอง สังเกตได้จากบุคลิกลักษณะของผู้นำทั้งสอง คือ หลวงปู่ผาง เป็นผู้มีจิตใจโอบอ้อมอารีไม่ฆ่าสัตว์ตัดชีวิต เป็นผู้รักในความร่มรื่นของป่า จึงได้เลือกพื้นที่ที่สงบเงียบเป็นที่ตั้งวัด ขณะเดียวกันลักษณะของการปฏิบัติของหลวงปู่ผางในเรื่องของการปฏิบัติธรรม หลวงปู่มีการปฏิบัติอย่างเคร่งครัด ขณะเดียวกันก็ได้สั่งสอนชาวบ้านให้ปฏิบัติตามในเรื่องของการฉันทะ จึงถือเป็นลักษณะสำคัญที่ทำให้ชาวบ้านเกิดความศรัทธา นอกจากนั้นหลวงปู่ผางเป็นผู้ที่เข้ามาตั้งวัดและใช้วิธีการปฏิบัติตามแนวทางของศาสนาพุทธ จนชาวบ้านเกิดความเชื่อและศรัทธา ทำให้ชาวบ้านในชุมชนใกล้เคียงเข้าร่วมกิจกรรมของวัดที่เป็นลักษณะงานประเพณีต่าง ๆ ตลอดจนกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากรป่าไม้ ซึ่งแนวทางปฏิบัติดังกล่าวจะสะท้อนกลับมาเป็นระเบียบกฎเกณฑ์และแนวทางการปฏิบัติของคนในกลุ่ม เช่น การห้ามฆ่าสัตว์ การห้ามดื่มสุราในวัด การห้ามตัดต้นไม้ ฯลฯ นอกจากนี้ยัง พบว่า รูปแบบของการปฏิบัติต่อทรัพยากรธรรมชาติของ

หลวงปู่ฝางเป็นลักษณะของการนำเอาวิถีการปฏิบัติของพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้กับสถานการณ์ที่เกิดขึ้น เช่น ในการปีที่เกิดไฟไหม้ป่าในวัดหลวงปู่ฝางได้ใช้วิธีการไม่ฉันอาหารถึง 3 วันเพื่อเป็นการแผ่เมตตาให้กับสรรพสัตว์ทั้งหลายรวมทั้งรูปแบบของการดำเนินงานที่พบว่าหลวงปู่ฝางไม่ได้ใช้อำนาจในการดำเนินงานแต่เพียงผู้เดียวมีการแบ่งคณะกรรมการของวัดออกเป็นฝ่ายทั้งหมด 4 ฝ่าย คือ ฝ่ายประสานงาน ฝ่ายการเงิน ฝ่ายทำครัว และฝ่ายมัคนายก แต่ละฝ่ายจะมีหน้าที่ของตนไม่ก้าวท้าวต่อกัน ซึ่งโสภณ ชูพิบูลย์ (2522) ได้จำแนกผู้นำลักษณะนี้ว่า เป็นผู้นำประเภทประชาธิปไตยคือยึดถือเหตุผล และความคิดของคนส่วนมากเป็นเครื่องตัดสินใจในการดำเนินงานการวางแผนส่วนใหญ่มาจากผลของการประชุมปรึกษาหารือของสมาชิก Hodge และ Johnson (อ้างใน เสริมศักดิ์ วิชาวรรณ, 2535) กล่าวว่าเครื่องบ่งชี้คุณภาพของผู้นำคือคุณภาพของผู้ตาม จึงเห็นได้ว่าผู้เข้าร่วมกิจกรรมการจัดการทรัพยากรป่าไม้ในวัดอุดมคงคาคีรีเขตทุกกลุ่มต่างก็ให้ความสำคัญต่อการดูแลรักษาต้นไม้ และทรัพยากรอื่นภายในวัด นับตั้งแต่สมัยที่หลวงปู่ฝางเข้ามาจนกระทั่งปัจจุบันเป็นการแสดงให้เห็นว่า กลุ่มที่เป็นผู้ตามมีการยอมรับถึงรูปแบบและแนวการปฏิบัติของผู้ตามมาตั้งแต่แรก จึงมีผลอย่างสำคัญต่ออุดมการณ์การอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ในวัด ขณะเดียวกันมีการพัฒนารูปแบบของการอนุรักษ์มาสู่การพัฒนาป่าดงที่พระอาจารย์จ่านงค์ เจ้าอาวาสคนต่อมาได้นำมาใช้ควบคู่ไปกับการแก้ปัญหาความจำเป็นพื้นฐานของชาวบ้านกรณีของการช่วยเหลือในการต่อน้ำประปาเข้าไปใช้ในหมู่บ้านใกล้เคียง เป็นการแสดงให้เห็นถึงการพัฒนาบทบาทของพระที่นอกเหนือจากการพัฒนาด้านจิตใจ ประกอบลักษณะของการประนีประนอมของพระอาจารย์จ่านงค์ ในการนิของผู้กระทำผิดเล็กน้อยในวัดก็จะใช้วิธีการประชาลัมพันธ์โดยผู้ที่เป็นทางการของหมู่บ้านพูดคุยกับลูกบ้านของตนจึงทำให้เจ้าอาวาสของวัดอุดมคงคาคีรีเขตคนต่อมาได้รับการยอมรับเป็นที่เคารพนับถือของชาวบ้าน และให้ความร่วมมือในกิจกรรมต่าง ๆ ของวัดตลอดมา

ส่วนการสนับสนุนจากองค์กรภายนอก จากการศึกษาประวัติของวัด พบว่า องค์กรและคนภายนอกชุมชนมีส่วนอย่างมากในการปูพื้นฐานของป่าวัดอุดมคงคาคีรีเขต เช่น การเปลี่ยนแปลงนโยบายป่าไม้ จนทำให้พื้นที่ของวัดกลายเป็นส่วนหนึ่งของป่าสงวนแห่งชาติป่าโคกหลวง การที่เจ้าหน้าที่ของรัฐประสานงานกับทางวัดเพื่อให้ช่วยดูแลรักษาป่าต้นน้ำลำธาร เป็นต้น

4.5.2 การจัดการทรัพยากรป่าไม้

ประเด็นสำคัญของการจัดการทรัพยากรป่าไม้ของวัดอุดมคงคาคีรีเขตคือ การจัดรูปแบบองค์กรท้องถิ่นให้เข้ามามีส่วนร่วมรับผิดชอบต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ในชุมชนของตน มีการจัดโครงสร้างองค์กร ระเบียบกฎเกณฑ์และกิจกรรมการดำเนินงาน ซึ่งสามารถวิเคราะห์ได้ดังนี้

4.5.2.1 โครงสร้างการดำเนินงาน

โครงสร้างการดำเนินงานของวัดอุดมคงคาคีรีเขต เป็นการดำเนินงานที่ประกอบไปด้วย พระภิกษุ แม่ชีและสามเณร คณะกรรมการหมู่บ้านและชาวบ้าน 3 หมู่บ้านคือ บ้านโสกน้ำขุ่น บ้านดอนแก่นเต่า บ้านโสกใหญ่ ผู้เข้าร่วมกิจกรรมวัดทั้ง 3 กลุ่ม มีผู้สังการคือเจ้าอาวาสวัด ดังนั้นคุณลักษณะของผู้นำหรือเจ้าอาวาสจึงมีผลอย่างสำคัญต่อการดำเนินงานของวัด โดยเฉพาะอย่างยิ่งกิจกรรมการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ เพราะผู้นำในการจับจองบริเวณนี้คือ หลวงปู่ผาง เป็นผู้กำหนดข้อห้ามต่าง ๆ ของวัด เพื่อไม่ให้ทรัพยากรธรรมชาติในวัดถูกทำลายไม่ว่าจะเป็น ต้นไม้หรือสัตว์ต่าง ๆ ที่อาศัยอยู่ในป่าของวัด จนกระทั่งมีการเปลี่ยนเจ้าอาวาสคนใหม่เพราะ หลวงปู่ผางมรณภาพ แต่การปฏิบัติในเรื่องทรัพยากรธรรมชาติของเจ้าอาวาสคนใหม่ยังคงมีอุดมการณ์ที่ไม่แตกต่างจากคนเดิม ถือว่าผู้นำทั้งสอง มีลักษณะของผู้นำแบบประชาธิปไตย คือ มีการปฏิบัติในทางสายกลาง ยึดถือเหตุผลและความคิดของคนส่วนมากเป็นเครื่องตัดสินดำเนินงาน แผนงานส่วนใหญ่มาจากผลของการประชุมปรึกษาหารือของสมาชิก หลังจากนั้นจึงมีการสั่งการตามฝ่ายต่าง ๆ เพื่อรับผิดชอบงานแต่ละฝ่ายที่เลือกมาจากสมาชิกทั้ง 3 กลุ่มที่เป็นพระ แม่ชีและสามเณร รวมทั้งหมดมีประมาณ 18 รูป เพราะมีการไปจำพรรษาอยู่ที่อื่นสลับเปลี่ยนกันอยู่เสมอ จึงทำให้จำนวนของพระมีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ อย่างไรก็ตามถือได้ว่ากลุ่มพระที่อยู่ในวัดมีบทบาทสำคัญต่อการดูแลป่าไม้และสัตว์ป่าในวัด เพราะเป็นกลุ่มที่อยู่ในวัดตลอดเวลาขณะเดียวกันก็ต้องปฏิบัติตามข้อบัญญัติในพระพุทธศาสนา เช่น เรื่องของการไม่ฆ่าสัตว์ การไม่โค่นต้นไม้ หรือทำลายพืชคาม และอื่น ๆ นอกจากนี้แล้วทางวัดเองก็มีการกำหนดภาระหน้าที่ของพระแต่ละรูปและสมาชิกในวัดทุกคนว่าจะต้องทำงานอะไรในแต่ละวัน เช่น การทำความสะอาดบริเวณวัด เบนศาลา ห่อฉาน ห่อข้าว รดน้ำต้นไม้ ถูลานไม้ หรือตัดแต่งต้นไม้ภายในวัด กลุ่มที่ 2 คือ กลุ่มสมาชิกที่มาจากกรรมการหมู่บ้าน 3 หมู่บ้าน ๆ ละ 10 คน ส่วนใหญ่เป็นผู้ชาย มีอายุอยู่ในช่วง 45-46 ปี สมาชิกในกลุ่มนี้เป็นกลุ่มที่มีบทบาทต่อการขยายผลและประชาสัมพันธ์ให้ชาวบ้านเห็นความสำคัญของการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ และเข้าร่วมกิจกรรมของวัดหรือกล่าวได้ว่าเป็นตัวกลางเชื่อมโยงระหว่างวัดกับบ้านให้เกิดความพร้อมเพรียง รวมทั้งเป็นกลุ่มผู้นำอย่างเป็นทางการในหมู่บ้านที่ได้รับข่าวสารและความรู้เรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้จากรัฐ เช่น การเข้า

อบรมเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ที่มีการจัดโดยหน่วยงานของรัฐหรือเอกชน นอกจากนี้แล้วกรรมการหมู่บ้านมักจะมีคุณลักษณะเป็นผู้นำและน่าเชื่อถือจากชาวบ้าน ดังนั้นจึงเป็นกลุ่มแกนนำหลักที่ทำให้กิจกรรมการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ในวัดอุดมคงคาคีรีเขตดำเนินไปได้ กลุ่มที่ 3 คือ กลุ่มชาวบ้านที่นับถือศาสนาพุทธและเข้าร่วมกิจกรรมการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ในวัดทั้งที่เป็นการปลูกต้นไม้ และรวมทั้งกิจกรรมอื่น ๆ ของวัด สมาชิกกลุ่มนี้ประกอบด้วย ชาวบ้าน 3 หมู่บ้าน เช่นเดียวกับกลุ่มกรรมการ ชาวบ้านกลุ่มนี้จะได้รับข่าวสารเกี่ยวกับการเข้าร่วมกิจกรรมจากคณะกรรมการและการที่เดินทางไปทำบุญที่วัด ชาวบ้านบางส่วนจะถูกเลือกเข้าร่วมเป็นกรรมการในฝ่ายต่าง ๆ ของวัดด้วย แต่ส่วนใหญ่จะเข้าร่วมกิจกรรมด้วยความสมัครใจและความศรัทธาต่อวัดมาเป็นเวลานาน จนรู้สึกว่าจำเป็นต้องช่วยกิจกรรมของวัด ซึ่งในแต่ละครั้ง เรือนถ้าหัวหน้าครอบครัวไม่สามารถไปร่วมได้ก็จะส่งตัวแทนไปอย่างน้อย 1 คน จนถือได้ว่าการเข้าร่วมกิจกรรมของวัดเป็นการะหน้าที่ของคนในหมู่บ้านทุกครัวเรือนที่ต้องร่วมรับผิดชอบจึงพบว่าทุกครั้งที่มีการปลูกต้นไม้หรือกิจกรรมอื่น ๆ ในวัดที่สำคัญก็จะมีชาวบ้านจำนวนมากมาที่วัด

จากสมาชิกทั้งหมดของวัดที่ประกอบด้วยสมาชิกทั้ง 3 กลุ่มทางวัดได้แบ่งสมาชิกออกเป็น 4 ฝ่าย เพื่อให้การทำงานมีระบบที่ง่ายต่อการดำเนินงานคือ ฝ่ายประสานงาน มีหน้าที่ประชาสัมพันธ์และติดต่อการประสานงานเรื่องกิจกรรมต่าง ๆ กับหน่วยงานภายนอกที่มีจิตศรัทธาเข้ามาช่วยเหลือในด้านต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นต้นไม้หรือสิ่งก่อสร้างต่าง ๆ ดังนั้นคณะกรรมการฝ่ายนี้จึงมักเป็นฝ่ายที่มีความคล่องตัว มีการพูดคุยกับบุคคลอื่น ๆ และมนุษยสัมพันธ์ดี ฝ่ายที่ 2 คือ ฝ่ายการเงิน มีหน้าที่ในการดูแลเรื่องเงินซึ่งถือว่าเป็นเรื่องสำคัญ ดังนั้นผู้ถูกเลือกเป็นกรรมการฝ่ายนี้จึงเป็นผู้นำของทั้ง 3 หมู่บ้าน การจะเบิกจ่ายเงินจะต้องมีผู้ใหญ่บ้านทั้ง 3 หมู่บ้านมีหน้าที่โดยตรงต่อส่วนนี้ จะเห็นได้ว่ากรรมการฝ่ายนี้มีการจัดตั้งที่ชัดเจนกว่าฝ่ายอื่น เพราะเป็นส่วนที่ต้องมีการทำเป็นเอกสารที่มีลายลักษณ์อักษร ฝ่ายที่ 3 คือ ฝ่ายทำครัวสมาชิกส่วนใหญ่ของฝ่ายนี้จะเป็นผู้หญิง เพราะเป็นเรื่องของการทำอาหารเลี้ยงกลุ่มที่มาทำกิจกรรมช่วยวัดตลอดจนเลี้ยงญาติโยมผู้มีจิตศรัทธาจากที่อื่น ๆ ที่เข้ามาร่วมในช่วงที่มีงานบุญหรือปลูกต้นไม้ แต่ในช่วงปกติแม้ซีกก็จะนำอาหารที่ชาวบ้านนำมาถวายให้วัดทำให้อาหารที่พระฉันในกรณีที่ไม่มีผู้นำอาหารสำเร็จมาถวาย ชาวบ้านก็จะมาช่วยแม่ชีทำอาหาร แต่ถ้าวันที่มีงานบุญชาวบ้านที่อยู่ในฝ่ายการทำครัวทั้ง 3 หมู่บ้านจะเข้ามาช่วยแทบทุกคนฝ่ายที่ 4 คือ ฝ่ายมัคทายก กลุ่มนี้ส่วนใหญ่เป็นคนเฒ่าคนแก่ที่ชอบเข้าวัดฟังธรรมเป็นประจำ เป็นกลุ่มคนที่เข้ามาช่วยเหลือในการจัดตั้งวัดในยุคแรกที่หลวงปู่ผางเข้ามาตั้งวัด แต่ปัจจุบันคนกลุ่มนี้มีเหลืออยู่น้อยเพราะส่วนใหญ่เสียชีวิตไปหมดแล้วที่เหลืออยู่บ้างก็มีอายุมากจนไม่สามารถไปวัดได้ แต่เมื่อมีกิจกรรมสำคัญทางวัดและผู้นำบ้านของหมู่บ้านแต่ละ

หมู่บ้านก็จะนำเรื่องต่าง ๆ ไปปรึกษาขอคำแนะนำจากคนเฒ่าคนแก่เหล่านั้น อย่างไรก็ตามเนื่องจากความศรัทธาต่อพระในพระพุทธศาสนาที่มีได้หยุดนิ่งอยู่เพียงคนรุ่นเดียวแต่มีการสืบทอดมาสู่รุ่นหลัง ดังนั้นก็จะมีชาวบ้านที่เป็นพุทธศาสนิกชนเข้าร่วมในการปฏิบัติธรรมอยู่เป็นประจำ จึงพบว่าถึงแม้ว่าบางส่วนจะเสียชีวิตไปแล้วแต่จะมีคนใหม่เข้ามาแทนในฝ่ายนี้ สำหรับหน้าที่ของกรรมการฝ่ายนี้คือคอยดูแลและจัดการเกี่ยวกับพิธีกรรมต่าง ๆ ทางศาสนา และเป็นตัวกลางเชื่อมโยงระหว่างพระและฆราวาสฝ่ายอื่น ๆ ได้เป็นอย่างดี

กรรมการทั้ง 3 หมู่บ้านที่กล่าวมาแล้วทุก ๆ ฝ่ายจะประกอบด้วย พระสงฆ์ สามเณร กรรมการหมู่บ้านและชาวบ้านจากทั้ง 3 หมู่บ้าน ดังนั้นจึงแสดงให้เห็นว่าแต่ละกลุ่มพยายามที่จะมีบทบาทในการดำเนินกิจกรรมทุกด้านของวัดตามหน้าที่ที่ตนได้รับมอบหมาย

4.5.2.2 ระเบียบ กฎเกณฑ์และการลงโทษ

ระเบียบกฎเกณฑ์ของวัดเป็นทั้งลักษณะของข้อห้ามและข้อปฏิบัติตาม อันเนื่องมาจากข้อห้ามในพระพุทธศาสนาเป็นส่วนใหญ่ เช่น ห้ามฆ่าสัตว์ทุกชนิดในวัด ห้ามตัดต้นไม้ ห้ามดื่มสุราหรือของมึนเมา ส่วนข้อห้ามอื่น ๆ เป็นลักษณะของการนำเอาพื้นฐานการปฏิบัติของท้องถิ่นปรับปรุงมาเป็นข้อห้ามของวัดเพื่อสอดคล้องกับชุมชนตลอดจนเพื่อความยั่งยืนของป่าในวัด เช่น การห้ามนำสัตว์มาเลี้ยงในวัด การอนุญาตให้เก็บพืชอาหารในวัดได้ และอนุญาตให้ชาวบ้านต่อน้ำจากวัดไปใช้ได้

ส่วนการลงโทษผู้กระทำความผิดต่อวัดนั้น เนื่องจากไม่มีความร้ายแรงเกิดขึ้นในวัดจึงไม่พบว่าการลงโทษในทางกฎหมายแต่อย่างใด จะมีบ้างก็แค่ผลสืบเนื่องในเรื่องความเชื่อในความศักดิ์สิทธิ์ของวัดและปาฏิหารย์ของหลวงปู่ฟางที่ถูกเล่าสืบทอดกันฟังเป็นทอด ๆ เช่น การทำผิดต่าง ๆ ในวัดจะทำให้เกิดมอดเป็นไป จึงทำให้ชาวบ้านเกิดความกลัวในสิ่งที่มองไม่เห็นเป็นส่วนสำคัญอย่างหนึ่งต่อคนในชุมชนแถบนี้ที่ไม่กล้าเข้ามาตัดไม้หรือฆ่าสัตว์ภายในวัด แต่ถ้าความเชื่อเหล่านั้นลดลงเรื่อย ๆ หรือความกลัวต่อวัดหมดไป ปัญหาด้านระเบียบ กฎเกณฑ์อาจจะเป็นส่วนหนึ่งที่มีผลต่อสภาพป่าในทางลบ ดังนั้นจึงควรมีการกำหนดระเบียบ กฎเกณฑ์ และการลงโทษให้มีความชัดเจนต่อการปฏิบัติมากกว่าที่เป็นอยู่ เพราะเมื่อพิจารณาถึงขอบเขตของผู้ใช้ประโยชน์ในเรื่องการเก็บหาพืชอาหารในป่าไม้ไม่ได้มีอย่างจำกัดเฉพาะในชุมชน มีทั้งในชุมชนและนอกชุมชน ขณะเดียวกันการกำหนดขอบเขตในบางส่วนของวัดไม่มีกำแพงทั้งหมด จึงทำให้นพื้นที่ป่าของวัดปะปนกับป่าด้านนอกจึงยากต่อการควบคุมและการดูแล

4.5.2.3 การใช้ประโยชน์ในพื้นที่

รูปแบบของการใช้ประโยชน์ในพื้นที่ป่าในวัดอุดมคงคาคีรีเขต ส่วนใหญ่เป็นลักษณะของประโยชน์ที่ได้เงินทางอ้อมจากผลพวงความอุดมสมบูรณ์ของป่าไม้ จึงทำให้คนในชุมชนเกิดความตระหนักถึงคุณค่าของป่าไม้ เช่น การเก็บเห็ด เก็บดอกกระเจียว ผักหวาน สมุนไพร การใช้ไม้ และการเก็บพืชน้ำ การเก็บอาหารในป่าดังกล่าวเป็นรูปแบบการใช้ประโยชน์จากป่าที่เป็นตัวดึงดูดชาวบ้านให้เข้ามาในเขตป่ามากกว่าอย่างอื่น เพราะนอกจากจะเก็บมาเพื่อใช้ในการดำรงชีพในครัวเรือนแล้วยังมีชาวบ้านจำนวนมากนำไปขายสร้างรายได้ให้กับครอบครัว ทั้งชาวบ้านในท้องถิ่นและชาวบ้านจากชุมชนอื่น ๆ จนหลวงปู่ผางเองเรียกภูผาแดงว่า "ภูเงิน" ซึ่งการเข้ามาใช้ประโยชน์เหล่านี้ในป่าของวัดไม่ได้มีการกำหนดขอบเขตของการเก็บอย่างใด จึงอาจเป็นผลเสียต่อป่า ในกรณีผู้เข้ามาใช้ประโยชน์ไม่ได้สนใจถึงการอนุรักษ์ให้พืชเหล่านี้ใช้ได้เป็นเวลานาน เช่น การเก็บผักหวาน ชาวบ้านเล่าว่า มีบางคนใช้วิธีการตัดโคนให้ได้ยอดของผักหวานจำนวนมาก ๆ ซึ่งอาจทำให้ต้นที่เหลือน้อยตายไปในที่สุด ส่วนการใช้พืชน้ำพบว่ามีปัญหาหนักเพราะพื้นที่ใช้เป็นพื้นที่ใช้ในการเพาะศพ ชาวบ้านไม่นิยมมาเก็บพืชน้ำในวัดไปใช้เพราะระยะทางห่างไกลจากหมู่บ้าน ในด้านการใช้ประโยชน์จากน้ำนั้นถึงแม้ว่าชาวบ้านจะไม่เข้าใจชัดเจนนักถึงวัฏจักรและความสัมพันธ์ของน้ำกับป่าไม้แต่ชาวบ้านก็เคยได้ยินถึงคุณสมบัติของป่าที่ทำให้เกิดความอุดมสมบูรณ์จนมีน้ำในบริเวณวัดที่คนในชุมชนของตนได้ใช้ประโยชน์มาเป็นเวลานาน ขณะเดียวกันถือเป็นประโยชน์จากป่าที่ชาวบ้านแทบไม่มีความภาคภูมิใจต่อความสะดวกสบายจากการต่อน้ำประปามาใช้ ในหมู่บ้านของตนเมื่อเปรียบเทียบกับชาวบ้านหมู่บ้านอื่น ๆ ที่อยู่ใกล้เคียง ซึ่งเป็นเหตุผลหนึ่งที่ชาวบ้านกล่าวว่าจะต้องช่วยกันรักษาป่าในวัดต่อไป

4.5.2.4 กิจกรรมและการดำเนินงาน

กิจกรรมและการดำเนินการของวัดแบ่งออกเป็น 3 กิจกรรมคือ กิจกรรมการจัดงานบุญประเพณีเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ที่มีการปฏิบัติมานานคือ การเลี้ยง "ผียอดห้วย" มักมีการเลี้ยงช่วงเดือน 6 ก่อนการทํานา คนในชุมชนที่อยู่ใกล้บริเวณที่มีน้ำซับหรือชาวบ้านเรียกว่า "ตุน" จะเข้ามาร่วมในพิธีจำนวนมากเพราะส่วนหนึ่งเป็นการให้ความสำคัญต่อน้ำและป่าที่ตนได้พึ่งพา เชื่อว่ามีผีหรือเทพเจ้าเป็นผู้ดูแล ดังนั้นจึงต้องมีการเลี้ยงตอบแทนหรือทำการบูชาเพื่อให้สภาพเหล่านี้อยู่คงอยู่ นอกจากนี้ยังถือเป็นการบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในชุมชนของตนก่อนการปลูกพืชผลเพื่อได้รับผลผลิตที่สมบูรณ์ตอบแทนจึงเลือกเลี้ยงในช่วงก่อนการทํานา แต่ต่อมาเมื่อหลวงปู่ผางเข้ามาตั้งวัดอยู่บริเวณนี้ จึงพยายามเปลี่ยนแปลงความเชื่อชาวบ้านจากผีมาเป็นการเชื่อธรรมที่ทําปฏิบัติว่าสามารถเอาชนะผีได้ และให้ชาวบ้านหันมาปฏิบัติธรรมตามท่าน อย่างไรก็ตามไม่ว่า

จะเป็นการเชื่อผีหรือการปฏิบัติธรรมของหลวงพ่อก็ยังถือว่าความเชื่อเหล่านั้นเป็นกระบวนการสำคัญที่สร้างแนวทางการปฏิบัติของคนในชุมชนที่เข้มแข็งและมีการถ่ายทอดสู่คนรุ่นหลังได้

กิจกรรมที่ 2 คือ กิจกรรมการอนุรักษ์และการปลูกต้นไม้ในวัด ซึ่งกิจกรรมก็ได้รับการช่วยเหลือจากหน่วยงานภายนอกและบุคคลภายนอกที่มาวัด ให้การช่วยเหลือในเรื่องพันธุ์ไม้แต่ในช่วงแรกยังไม่มียุทธศาสตร์การปลูกที่ชัดเจน ซึ่งอาจจะเป็นเพราะความตระหนักในเรื่องการพัฒนาพื้นที่ยังมีน้อย ป่าในวัดและนอกวัดยังอุดมสมบูรณ์อยู่มาก มีเพียงการหวงเพื่อไม่ให้มีการตัดไม้มาใช้ จนถึงช่วงปี พ.ศ. 2524 รูปแบบการปลูกต้นไม้ ทำให้มีการปลูกป่าเพิ่มในปีต่อมาคือ 2530 พ.ศ. 2531 พ.ศ. 2534 พ.ศ. 2536 พ.ศ. 2537 จึงทำให้พบว่าไม่มีพื้นที่ใดในวัดที่ว่างเปล่า ไม่ว่าจะเป็นในเขตที่มีสิ่งก่อสร้างยังมีทั้งไม้ขนาดเล็กและใหญ่ปะปนกันไป ส่วนชนิดของไม้ที่ปลูกทางวัดไม่เลือกสรรถึงชนิดแต่ถ้ามีกล้าไม้ชนิดใดที่จะทำให้อายุยืนยาวได้จะปลูกทุกชนิด ดังนั้นจึงมีทั้งต้นกล้าไม้ที่ได้รับการสนับสนุนจากภายนอกและส่วนที่เพาะกล้าในวัด ตามกำลังของสมาชิกที่มีความถนัดในการเพาะ ทำให้ชนิดของไม้ที่ปลูกมีความหลากหลาย เช่น กระถินณรงค์ จามจุรี ไทร มะม่วง มะพร้าว ฝรั่ง ลัก มะม่วงอกร่อง ยูคาลิปตัส มะค่าโมง ประดู่ แดง ยาง และไผ่ ลักษณะการปลูกมักปลูกช่วงฤดูฝนเพราะจะทำให้ต้นไม้ไม่ตาย ลักษณะการใช้แรงงานการขุดหลุมและการปลูกต้นไม้ส่วนใหญ่จะเป็นผู้ชายและกลุ่มพระสงฆ์ ส่วนนางงานครัวจะเป็นงานแม่ชีและผู้หญิงที่มาร่วม ทางด้านการใช้แรงงานในการปลูกต้นไม้ ถือเป็นกิจกรรมที่สมาชิกรวมพร้อมกันเป็นจำนวนมากไม่ว่าจะเป็นสมาชิกทั้ง 3 กลุ่มหรือบุคคลและหน่วยงานภายนอก จนถือว่าการปลูกต้นไม้ในวัดนั้นเป็นกิจกรรมสำคัญอย่างหนึ่งของอำเภอมัญจาคีรี จังหวัดขอนแก่น

สำหรับการเพาะกล้าไม้เริ่มเพาะในปี พ.ศ. 2531 ชนิดไม้ที่เพาะคือ ต้นสัก ต่อมาเพาะต้นพลวง ต้นรัง และไผ่ หลังจากนั้นมาทางวัดได้ทำการเพาะกล้าต้นไม้ชนิดต่าง ๆ ตลอดมาจนสามารถสอนทักษะในการเพาะกล้าให้แก่ชาวบ้านหรือหน่วยงานที่น่าสนใจได้ ขณะเดียวกันในส่วนของวัดน่าจะเป็นศูนย์กลางของการพัฒนาป่าในเขตใกล้เคียงได้ แต่เนื่องจากชาวบ้านใกล้เคียงยังมองไม่เห็นความสำคัญของการใช้ประโยชน์จากวัดในเรื่องการส่งเสริมจะมีบ้างบางหน่วยงานในท้องถิ่นเข้ามาขอกกล้าไม้เพื่อไปปลูกในพื้นที่ของตน ส่วนทางด้านการดูแลรักษา พบว่า ปัญหาในส่วนนี้ยังมีน้อยไม่ว่าจะเป็นการลักลอบตัดไม้หรือปัญหาไฟไหม้ป่า ดังนั้นทางวัดจึงให้ความสำคัญต่อการบำรุงต้นไม้ที่ปลูก เช่น การใส่ปุ๋ยเคมีและปุ๋ยธรรมชาติจากใบไม้ที่ร่วงลงมา

นอกจากกิจกรรมของวัดที่กล่าวมาแล้วในด้านกิจประจำวันของพระสงฆ์บางส่วนเฝ้าต่อการคงสภาพของป่า เช่น การฝึกอบรมสมาธิ แผ่เมตตา การเก็บกวาดใบไม้ การรดต้นไม้ ซึ่งกิจกรรมเหล่านี้พระในวัดกระทำทุกวันไม่เว้นจึงทำให้เป็นส่วนส่งเสริมสภาพพื้นที่ให้ร่มรื่นและน่าอยู่มากขึ้น

4.5.2.5 การวางแผนการใช้ที่ดิน

การวางแผนการใช้ที่ดินของวัดอุดมคงคาคิริเขต แบ่งออกเป็น 2 ส่วนคือ ส่วนที่เป็นสิ่งก่อสร้างเป็นส่วนด้านหน้าของวัดมีต้นไม้ขึ้นปะปนอยู่เช่น ยูคาลิปตัส และต้นไม้ธรรมชาติ ทางวัดไม่ต้องการพื้นที่ว่างเปล่าในวัด เมื่อพบว่ามีพื้นที่ว่างจะปลูกต้นไม้ในบริเวณนั้นทันที สำหรับสิ่งก่อสร้างส่วนใหญ่เป็นสถานที่ที่ต้องใช้ในการประกอบศาสนกิจสร้างในสมัยที่หลวงปู่ผางยังมีชีวิตอยู่ ดังนั้นเจ้าอาวาสคนที่สองจึงเห็นว่าหน้าที่ของตนเป็นเพียงการทนุบำรุงสิ่งก่อสร้างเท่านั้น

ส่วนที่ 2 ส่วนที่เป็นป่ามีทั้งลักษณะของป่าธรรมชาติและป่าปลูก ในส่วนที่เป็นป่าเป็นส่วนที่อยู่ด้านหลังสิ่งก่อสร้างมีทั้งไม้ขนาดใหญ่และขนาดกลาง ตลอดจนลูกไม้ที่ขึ้นใหม่ บางส่วนมีต้นไม้ที่ปลูกเพิ่มทุก ๆ ปีขึ้นปะปน ทำให้ขนาดของต้นไม้แตกต่างกันไป

จากสภาพการใช้ที่ดินทั้งหมดของวัดเห็นว่าทางวัดให้ความสำคัญต่อทั้งสองส่วนคือ การสร้างสิ่งก่อสร้าง พบว่า มีถาวรวัตถุที่สำคัญหลายแห่งอันเป็นตัวแทนของความศรัทธาที่มีต่อวัด รวมทั้งเป็นถาวรวัตถุที่เป็นตัวแทนของวัดที่จะเป็นสิ่งสร้างความตระหนักในความสำคัญของพระพุทธศาสนา เช่น เจดีย์ พิกุลกษัตริย์หลวงปู่ผางและส่วนอื่น ๆ ที่ใช้ในการประกอบกิจทางศาสนา จึงจัดไว้ส่วนหน้า ส่วนที่สองคือ ป่า ทางวัดไม่ได้เจาะจงปลูกป่าอยู่เพียงส่วนหลังของวัดแต่จะปลูกปะปนไปตามส่วนต่าง ๆ ของวัด เพราะกำหนดให้ปลูกทุกแห่งที่ว่างเปล่า

4.5.2.6 ความสัมพันธ์กับหน่วยงานภายนอก

การได้รับการสนับสนุนจากภายนอกมีจุดเริ่มต้นมาจากการปฏิบัติธรรมของหลวงปู่ผางจนมีชื่อเสียงทำให้ผู้มีจิตศรัทธาในศาสนาพุทธไม่ว่าหน่วยงานของเอกชนหรือของรัฐ หลังไหลเข้ามาบริจาคทานุญและสนับสนุนกิจกรรมในลักษณะต่าง ๆ จำนวนมาก ซึ่งถือว่าเป็นส่วนสำคัญที่นำความเจริญมาสู่วัดและชุมชน รวมทั้งทำให้กิจกรรมการจัดการป่าไม้ในวัดดำเนินไปได้และทำให้ทางวัดและชุมชนได้มีโอกาสดูแลรักษาด้วยตัวเอง อันจะนำไปสู่รูปแบบการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าไม้ของประชาชนมีรูปแบบที่ชัดเจนขึ้น

4.5.3 บทบาทของสมาชิกสถาบันวัดอุดมคงคาคีรีเขตในการจัดการทรัพยากรป่าไม้

จากการศึกษาบทบาทของสมาชิกสถาบันวัดอุดมคงคาคีรีเขตโดยการวิเคราะห์เปรียบเทียบ บทบาทในด้านต่าง ๆ ดังนี้คือ

1. บทบาทในการสร้างจิตสำนึกของพระสงฆ์ แม่ชีและสามเณรในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้มีการปฏิบัติมากที่สุดคือ การกระตุนและฝึกกรรมฐานเพื่อพัฒนาจิตใจไม่ให้เบียดเบียนผู้อื่น คิดเป็นร้อยละ 77.8 ซึ่งจากตัวเลขดังกล่าวจะเห็นได้ว่า บทบาทในการฝึกกรรมฐานเป็นหน้าที่โดยตรงของพระสงฆ์อันเป็นผลมาจากพระธรรมวินัย ที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้กับการสร้างจิตสำนึกให้การอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ได้ ในขณะที่กลุ่มคณะกรรมการหมู่บ้านการเน้นกิจกรรมการสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ โดยการสั่งสอนเด็กนักเรียนและลูกหลาน คิดเป็นร้อยละ 63.3 เนื่องจากกิจกรรมดังกล่าวมีการปฏิบัติมาก ผู้นำในชุมชนมักจะนำเอาข้อห้ามในการปฏิบัติของชุมชนมาสั่งสอนลูกหลานรุ่นหลังให้ปฏิบัติตามบรรพบุรุษเกี่ยวกับ เรื่องการอนุรักษ์ต้นไม้ ซึ่งเป็นวัฒนธรรมชุมชนที่มีความสำคัญมากอย่างหนึ่ง ส่วนทางกลุ่มชาวบ้านเองก็มีบทบาทในการสร้างจิตสำนึกเช่นกัน พบว่า กิจกรรมที่มีการปฏิบัติมากที่สุดคือ เน้นเรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ในการสั่งสอนลูกหลาน คิดเป็นร้อยละ 25.0

ซึ่งส่วนนี้ย่อมเป็นผลมาจากกระบวนการอบรมสั่งสอนลูกหลานของชาวบ้านในเขตป่าที่ยังมีความผูกพันกับธรรมชาติ ขณะเดียวกันการประชาสัมพันธ์จากหน่วยงานราชการผ่านมายังผู้นำ การให้ความสำคัญและความเคารพต่อสถาบันศาสนา จึงทำให้ชาวบ้านส่วนใหญ่จะดักเตือนและสั่งสอนลูกหลานให้ทราบถึงคุณค่าของป่าไม้ที่มีคุณค่าต่อตนเอง โดยเฉพาะการได้ใช้ประโยชน์จากป่าที่มีตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษถึงปัจจุบัน

สรุปบทบาทในการสร้างจิตสำนึก ในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ พบว่า สมาชิกที่ได้เข้ามาปฏิบัติโดยมุ่งให้เกิดผลมากที่สุดคือ กลุ่มพระสงฆ์ แม่ชี และสามเณร

2. บทบาทในการจรรโลงประเพณีและความเชื่อเพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้

กิจกรรมที่พระสงฆ์ แม่ชี และสามเณรมีการปฏิบัติมากที่สุดคือ การปฏิบัติตามข้อห้าม/ชะลาเกี่ยวกับต้นไม้ตามความเชื่อของท้องถิ่น คิดเป็นร้อยละ 100 และการมีส่วนในการกำหนดเขตอุทยาน คิดเป็นร้อยละ 100 จากสาเหตุที่มีการทำกิจกรรมทั้งสองมากที่สุดเป็นเพราะการปฏิบัติตามข้อห้าม/ชะลาของท้องถิ่นนั้นถือเป็นแนวปฏิบัติกันมานาน โดยเฉพาะหมู่บ้านที่อยู่ในเขตป่าแถบนี้มีความเชื่อในเรื่องผีที่อยู่ในป่ามีการทำบุญประเพณีบูชา ดังนั้นจึงทำให้การปฏิบัติกิจกรรมดังกล่าวมีมาก ส่วนการกำหนดเขตอุทยานถือได้ว่าพระส่วนใหญ่อยู่ในวัดมีส่วนในการกำหนดเขตอุทยาน

ส่วนบทบาทในการจรรโลงประเพณีและความเชื่อเพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของคณะกรรมการหมู่บ้าน กิจกรรมที่มีการปฏิบัติมากที่สุดคือ การปฏิบัติตามข้อห้าม/ชะลาเกี่ยวกับต้นไม้ตามความเชื่อของท้องถิ่น คิดเป็นร้อยละ 100 ซึ่งกิจกรรมนี้ย่อมเป็นผลมาจากวัฒนธรรมท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับต้นไม้ ชาวบ้านโดยส่วนใหญ่มีความเชื่อในเรื่องโชคลางและเชื่อเรื่องผี เช่น เชื่อว่าไม้ที่ถูกฟ้าผ่า ไม้ที่มีชื่อไม่เป็นมงคลจะไม่นำมาสร้างบ้าน ส่วนการกำหนดเขตอภัยทานมีการปฏิบัติมาก เพราะกลุ่มของคณะกรรมการหมู่บ้านมีบทบาทสำคัญต่อกิจกรรมต่าง ๆ ภายในวัด คิดเป็นร้อยละ 100

ขณะเดียวกันในส่วนของชาวบ้าน กิจกรรมที่มีการปฏิบัติมากที่สุดคือ การปฏิบัติตามข้อห้าม/ชะลาเกี่ยวกับต้นไม้ตามความเชื่อของท้องถิ่น คิดเป็นร้อยละ 98.3 ซึ่งกิจกรรมดังกล่าวเป็นผลโดยตรงจากแนวความเชื่อของท้องถิ่นที่มีการปฏิบัติสืบมา

สรุปบทบาทในการจรรโลงประเพณีและความเชื่อเพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ทั้ง 3 กลุ่ม มีการปฏิบัติมากที่สุดคือ การปฏิบัติตามข้อห้าม/ชะลาเกี่ยวกับต้นไม้ตามความเชื่อของท้องถิ่นนั้นเป็นเพราะบทบาทดังกล่าวเป็นประเพณีและความเชื่อที่ยึดติด และถือเป็นแนวปฏิบัติมานานจนกลายเป็นวิถีชีวิตของชาวบ้านในแถบนี้ทุก ๆ กลุ่ม อันเป็นผลต่อกิจกรรมการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ให้คงอยู่ต่อไป

3. บทบาทในการพัฒนาและปลูกสร้างทรัพยากรป่าไม้ของพระสงฆ์ แม่ชี และสามเณรที่มีการปฏิบัติมากที่สุดคือ ไม่ตัดไม้ในบริเวณวัดคือ คิดเป็นร้อยละ 100 ซึ่งกิจกรรมนี้มีความสอดคล้องกับกิจของสงฆ์ หรือข้อห้ามของสงฆ์ในวัดที่จะต้องไม่ทำลายต้นไม้และทรัพยากรธรรมชาติอื่น ๆ ตามพระธรรมวินัยและในส่วนของคณะกรรมการกิจกรรมที่ปฏิบัติมากที่สุดคือ การไม่ตัดไม้ภายในวัด คิดเป็นร้อยละ 96.7 ซึ่งกิจกรรมนี้ถือเป็นระเบียบและกฎเกณฑ์ของวัดที่ทุกคนจะต้องถือปฏิบัติ ขณะเดียวกันถือว่าการไม่ตัดต้นไม้เป็นกิจกรรมขั้นพื้นฐานที่จะนำไปสู่กิจกรรมอื่น ๆ ที่จะทำให้เกิดการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติอื่น ๆ รวมทั้งมีผลต่อกิจกรรมการส่งเสริมให้มีการพัฒนาพื้นที่ให้เป็นป่าที่มีความอุดมสมบูรณ์ได้ แต่ในกรณีของชาวบ้าน พบว่า บทบาทของชาวบ้านในส่วนนี้จะแตกต่างจากกลุ่มพระสงฆ์และคณะกรรมการ เพราะชาวบ้านถือเป็นกลุ่มเป้าหมายที่สำคัญที่สุดของการจัดการป่าไม้คือ เป็นผู้เข้ามาใช้ประโยชน์จากป่าโดยตรง เป็นกลุ่มที่มีจำนวนมากที่สุดในชุมชนเมื่อเปรียบเทียบกับสมาชิกกลุ่มอื่น ๆ ดังนั้นบทบาทในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ จึงแยกกิจกรรมออกเป็น 3 กิจกรรมคือ การเข้าร่วมกิจกรรม การเข้าร่วมวางแผนและการเข้าร่วมใช้ประโยชน์ ซึ่งในส่วนกิจกรรมเข้าร่วมกิจกรรมได้แยกกิจกรรมย่อยลงไปอีก กิจกรรมที่มีการปฏิบัติมากที่สุดคือ การไม่ตัดต้นไม้ในบริเวณวัด การปฏิบัติของชาวบ้านเช่นนี้ถือว่าเป็นกลุ่มเป้าหมายที่สำคัญที่จะเป็นกลุ่มแกนนำให้ชาวบ้านคนอื่น ๆ มีการปฏิบัติตามเพราะชาวบ้านเป็นจำนวนมากที่อยู่ชุมชน ดังนั้นถ้าชาวบ้านมีการปฏิบัติต่อพื้นที่อย่างเคร่งครัดก็ย่อมเป็นตัวชี้วัดที่สำคัญต่อความอยู่รอดของป่าในวัดอุดมคงคาคีรีเขต

บทบาทในการเข้าร่วมวางแผนในการจัดการทรัพยากรป่าไม้กิจกรรมที่ชาวบ้านมีการปฏิบัติมากที่สุดคือ การวางแผนในการใช้ประโยชน์ คิดเป็นร้อยละ 18.3 แต่จะเห็นได้ว่ากิจกรรมดังกล่าวเป็นเรื่องของการได้รับประโยชน์โดยตรง แต่รูปแบบการวางแผนการใช้ประโยชน์จากวัดในรูปแบบต่าง ๆ ยังมีกลุ่มชาวบ้านส่วนน้อยที่มีโอกาสเข้าไปมีส่วนร่วมเพราะบทบาทดังกล่าวเป็นหน้าที่ของกลุ่มที่เป็นผู้นำขององค์กร เช่น เจ้าอาวาสและกลุ่มกรรมการอย่างไรก็ตามยังพบว่ามีบางกิจกรรมที่มีการกำหนดรูปแบบชัดเจน และชาวบ้านมีโอกาสในการวางแผนมากกว่าการใช้ประโยชน์แบบอื่นคือ การใช้น้ำที่ต่อจากประปาภูเขาของวัด เช่น มีการเก็บเงินค่าน้ำเพื่อการนำไปใช้ในการบำรุงรักษาเครื่องปั้นน้ำเป็นต้นและการเข้าร่วมใช้ประโยชน์ในวัดมีการใช้ประโยชน์จากน้ำในวัดมากที่สุด คือคิดเป็นร้อยละ 73.3

4. บทบาทของพระสงฆ์ แม่ชี และสามเณร ในการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ กิจกรรมที่ปฏิบัติมากที่สุดคือจัดให้มีกิจกรรมเกี่ยวกับการปลูกต้นไม้ โดยมีประชาชนและหน่วยงานของรัฐ เอกชนเข้าร่วม คิดเป็นร้อยละ 77.8 กิจกรรมนี้มีรูปแบบของการปฏิบัติชัดเจนคือ การปลูกต้นไม้ในวันสำคัญจะมีหน่วยงานของรัฐในอำเภอธัญชาติรี จังหวัดขอนแก่นและจากจังหวัดอื่น ๆ จำนวนมากที่เข้าร่วมกิจกรรม นอกจากนี้ยังมีหน่วยงานเอกชนหลายแห่งที่มีความเคารพนับถือวัดอุดมคงคาคีรีเขต ขณะเดียวกันสมาชิกในวัดก็มีส่วนร่วมในกิจกรรมดังกล่าวในหน้าที่ที่แตกต่างกันไปตามความสามารถ รวมทั้งในส่วนของคณะกรรมการกิจกรรมที่มีการปฏิบัติมากที่สุดคือจัดให้มีกิจกรรมเกี่ยวกับการปลูกต้นไม้ โดยมีประชาชนและหน่วยงานของรัฐเอกชนเข้ามาร่วม คิดเป็นร้อยละ 73.3 สาเหตุมาจากรูปแบบกิจกรรมในการปลูกต้นไม้มีความชัดเจนและเป็นกิจกรรมหลัก ซึ่งกรรมการทุกคนจะต้องมีส่วนรับผิดชอบตามหน้าที่ของตนที่ได้รับมอบหมาย

จากบทบาทดังกล่าว พบว่า ทั้งกลุ่มพระสงฆ์ แม่ชี และสามเณร และกลุ่มคณะกรรมการหมู่บ้าน กิจกรรมที่ปฏิบัติมากที่สุดคือ การจัดให้มีกิจกรรมเกี่ยวกับการปลูกต้นไม้ โดยมีประชาชนและหน่วยงานของรัฐเอกชนเข้าร่วม ในขณะที่ส่วนของชาวบ้านไม่ได้มีบทบาทในกิจกรรมดังกล่าว ซึ่งเป็นเพราะตัวชาวบ้านส่วนใหญ่เป็นผู้ที่เข้าปฏิบัติกิจกรรมโดยตรงแต่บทบาทในการประสานงานให้เกิดกิจกรรมดังกล่าวเป็นหน้าที่ของคณะกรรมการและพระ อย่างไรก็ตามชาวบ้านมีโอกาสดำเนินได้ปฏิบัติในบทบาทนี้ได้ก็ต่อเมื่อกลุ่มได้มีการเลือกตั้ง หรือมีการเปลี่ยนแปลงคณะกรรมการดำเนินงานใหม่โดยยึดหลักของการมีส่วนร่วมของประชาชนในกิจกรรมต่าง ๆ

4.5.4 ความคิดเห็นของผู้เข้าร่วมกิจกรรมวัดอุดมคงคาคีรีเขตต่อการให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรป่าไม้

จากการสอบถามถึงความคิดเห็นของผู้เข้าร่วมกิจกรรมการจัดการทรัพยากรป่าไม้ของวัดอุดมคงคาคีรีเขตทั้ง 3 กลุ่ม พบว่า ความคิดเห็นของแต่ละกลุ่มมีความแตกต่างกัน ดังนี้คือ กลุ่มพระสงฆ์ แม่ชีและสามเณร ส่วนใหญ่เห็นความสำคัญของการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ให้คงสภาพอยู่ตามแนวคิดของพระพุทธศาสนาที่ว่า ป่าคือ ธรรมชาติ คือ ชีวิตของพระภิกษุต้องมีฐานต้องการให้ป่ามีลักษณะที่หลากหลายไปด้วยพันธุ์ไม้และสัตว์ป่า ดังนั้นจึงต้องการเน้นให้ป่าอุดมสมบูรณ์มากที่สุด

ส่วนกลุ่มที่สองคือ กลุ่มคณะกรรมการหมู่บ้าน กลุ่มนี้มีแนวคิดคล้ายคลึงกับกลุ่มแรก ซึ่งเป็นผลมาจากกลุ่มนี้มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับความสำคัญของป่าไม้มากกว่ากลุ่มชาวบ้าน เพราะมักจะเป็นผู้ได้รับการฝึกอบรมให้ความรู้จากทางการอยู่เสมอ ดังนั้นจึงพบว่ากลุ่มนี้มีบางส่วนเห็นว่าชาวบ้านไม่ควรเข้าไปใช้ประโยชน์จากป่าอันเป็นผลกระทบต่อความอุดมสมบูรณ์ของป่า และในกลุ่มที่สามคือ กลุ่มชาวบ้าน โดยส่วนใหญ่พบว่า ต้องการเข้ามาใช้ประโยชน์จากป่าเพราะถือได้ว่ามีผลโดยตรงต่อกลุ่มตน แต่ยังขาดความมั่นใจในเรื่องการวางแผนการใช้ประโยชน์และการดูแลรักษา เพราะผู้มาใช้ประโยชน์มาจากหลายแห่งอาจเป็นผลให้ไม่สามารถควบคุมในเรื่องการดูแลรักษาและการเข้าร่วมวางแผนได้อย่างทั่วถึง

กล่าวโดยสรุป การจัดการทรัพยากรป่าไม้ของกลุ่มวัดอุดมคงคาคีรีเขต มีปัจจัยที่เกี่ยวข้องหลัก ๆ อยู่หลายประการคือ ลักษณะทางกายภาพและชีวภาพของป่า ลักษณะของผู้นำ การสนับสนุนจากองค์กรภายนอก การจัดระเบียบขององค์กร ตลอดจนการทำหน้าที่ตามบทบาทของฝ่ายต่าง ๆ ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง นับเป็นตัวอย่างของการที่องค์กรในชุมชนหรือท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรในชุมชนของตนได้เป็นอย่างดี